

A GYÓGYNÖVÉNYÁGAZAT HELYZETE

**Budapest
2008**

Kiadja:

az Agrárgazdasági Kutató Intézet

Főigazgató:

Udovecz Gábor

Szerkesztőbizottság:

Dorgai László, Mihók Zsolt (titkár), Kartali János, Kapronczai István,
Kovács Gábor, Popp József, Potori Norbert, Udovecz Gábor

Készült:

Az Agrárpolitikai Igazgatóság
Agrárpolitikai Kutatások Osztályán

Szerzők:

Erdész Ferencné
Kozak Anita

Opponensek:

Dr. Bernáth Jenő, tanszékvezető egyetemi tanár
Budapesti Corvinus Egyetem, Gyógy- és Aromanövények Tanszék

Dr. Szatmáry Miklós, kutatási igazgató
RIMP Gyógynövény Kutató, Termelő és Kereskedelmi Kft.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	5
1. A gyógynövények köre, felhasználási területei és a gyógynövényágazat jelentősége.....	7
2. Gyógynövények gyűjtésének és termesztésének nemzetközi helyzete	17
2.1. Gyűjtés.....	17
2.2. Termesztés	22
3. A világ és Európa gyógynövénytípusa	23
4. Magyarország szerepe az EU gyógynövény-kereskedelmében.....	35
5. A magyar gyógynövényágazat	43
5.1. Gyűjtés.....	43
5.2. Termesztés	45
6. Gyógytermékek forgalmazása és piaci helyzete Magyarországon	55
7. A gyógytermékek szabályozása	65
7.1. A gyógytermékek, étrend-kiegészítők és egyéb gyógyhatású anyagok, készítmények besorolása az EU-szabályozás szerint	65
7.2. A gyógytermékek, étrend-kiegészítők és egyéb gyógyhatású anyagok, készítmények magyar szabályozása	68
7.3. Gyógynövények minőségbiztosítása	73
7.4. Szakmai érdekképviselői szervezetek, gyógyhatású termékek forgalmazói	75
8. A magyar gyógynövényágazat kilátásai és főbb tennivalóink	79
Összefoglalás	85
Summary	91
Kivonat.....	97
Abstract	98
Irodalomjegyzék	99
Mellékletek	103
A sorozatban eddig megjelent tanulmányok	129

Bevezetés

Magyarország természeti adottságainál fogva kiválóan alkalmas számos gyógynövényfaj termesztésére. A gyógynövényágazat csak kis mértékben részesedik a kertészeti ágazatok összes termeléséből, ennek ellenére tradicionális múltra visszatekintő, egykori sikerágazatról van szó. Természeti erőforrásainkat megfelelően kiaknázva hazánk az 1980-as évekig „gyógynövény-nagyhatalomnak” számított. A gyógynövény-termesztés jelentősége – megfelelő támogatottság hiányában – az utóbbi évtizedekben marginálisra csökkent. Ennek részben világpiaci, gazdasági, szociális, de társadalmi okai is vannak. Az elmúlt években a gyógynövények kutatása kissé háttérbe szorult, tehát ez a tanulmány a korábbi kutatások folytatásának tekinthető. Jelen tanulmányunk hiánypótló abban a tekintetben, hogy összefoglalja a magyarországi gyógynövénytermesztés és -gyűjtés EU-csatlakozás utáni helyzetét annak figyelembevételével, hogy az ágazatra vonatkozóan nagy az adat- és információhiány.

Tanulmányunk célja a nemzetközi, az Európai Unió belüli és a hazai gyógynövény-ágazat átfogó bemutatása, ami magába foglalja a gyógynövények gyűjtésével, termesztésével, a gyógytermékek kereskedelmével és szabályozásával, továbbá az ágazat fejlesztési lehetőségeivel és kilátásaival kapcsolatos elemzéseket. Az összefoglalóban pontokba szedve rendszereztük a fontosabb megállapításokat és megfogalmaztuk a főbb tennivalókat. A gyógynövényágazat több szempontból jelentősen különbözik a többi kertészeti ágazattól. A gyógynövények köre a többi kertészeti ágazatnál lényegesen több növényfajt, növény-csoportot (pl. fűszernövények, illóolajos növények), de ezen túl még az elsődlegesen feldolgozott drogokat¹ is, illetve adott esetben még a növényi nyersanyagból előállított termékeket (pl. illóolajokat) magában foglalja. Másik jelentős különbség, hogy a kereskedelmi forgalomban lévő gyógynövények nem csupán termesztésből, hanem jelentős arányban vadontermő növények gyűjtéséből származnak. További lényeges különbség a rokon ágazatokhoz viszonyítva a gyógynövények felhasználásának sokrétűsége. A feldolgozott áru megjelenik a gyógyszeripar, a vegyipar, a kozmetikai ipar és az élelmiszeripar (likőr, fűszer, konzerv, édesipar stb.) termékválasztékában is.

Bár egy ágazat számára alapvetően kedvező, ha az általa előállított termékek sokféleképpen és sokféle formában kerülnek értékesítésre, a gyógynövények körének nem mindig azonos értelmezése jelentős nehézségeket okoz a kereskedelmi adatok elemzése során. Az EU, illetve Magyarország külkereskedelmére vonatkozó elemzésünket a nemzetközi szervezetek által (UN Comtrade, FAO) összeállított külkereskedelmi statisztikák alapján végeztük el. Magyarországra nézve 1998-ból származnak az utolsó, a termőterületekre és a kereskedelmi forgalomra vonatkozó, nem becslésen alapuló hivatalos adatok. Ezért a további hazai adatsorok összeállítása során a szakirodalmi adatokra, az FVM által publikált kiadványokra, a Budapesti Corvinus Egyetem Gyógy- és Aromanövények Tanszéke és a Gyógynövény Szövetség és Terméktanács által közölt adatokra, publikációkra, illetve a gyógynövényszakma képviselőivel folytatott interjúkra támaszkodtunk. Hiányos, gyakran becslőt és sokszor egymásnak ellentmondó adatok ismeretében vállalkoztunk az ágazat összefoglaló jellemzésére, általános következtetések levonására, illetve tendenciák leírására. Az ágazat reális megítéléséhez, átláthatóságához hiányoznak a megbízható adatok, ezért a jövőre nézve elengedhetetlen a hazai gyógynövénygyűjtés, -termesztés és -kereskedelem átfogó felmérése.

¹ A drog a felhasznált gyógynövény legtöbb hatóanyagot tartalmazó része, amelyet többnyire szárítással tartósítanak.

Köszönetet szeretnénk mondani a Budapesti Corvinus Egyetem Gyógy- és Aromanövények Tanszék, a RIMP Gyógynövény Kutató, Termelő és Kereskedelmi Kft., a Gyógyhatású Termékek Előállítóinak és Forgalmazóinak Egyesülete, a Herbária Zrt. és a Naturland Magyarországi Kft. munkatársainak, valamint Rózsahegyi Gábornak (Rózsahegyi Gyógy- és Fűszernövény Forgalmazó Kft.) az értékes észrevételekért, javaslatokért, a tanulmány készítésében nyújtott segítségért.

1. A gyógynövények köre, felhasználási területei és a gyógynövényágazat jelentősége

A gyógynövények köre, feldolgozottsági szintjei és felhasználási területei

Gyógynövényeknek gyűjtőnéven azokat a növényeket nevezzük, amelyeket a hagyományok vagy az irodalmi adatok alapján gyógyítás céljára használtak vagy felhasználnak [Kéry, 1993].

Drognak nevezzük azokat a hatóanyagot tartalmazó és rendszerint szárítással tartósított növényi részeket, valamint az egyéb folyékony vagy szilárd növényi termékeket (ópium, balzsam, gyanta, illóolaj), amelyeket gyógyítás céljára használnak fel. Vagyis a gyűjtésig gyógynövényről, az azt követő előkészítő vagy tartósító feldolgozást (szárítás, párlás) követően már drogról beszélünk. A kereskedelmi áru tehát mindig a drog [Kerekes, 1969].

A gyógynövényeket különböző feldolgozottsági szinten alkalmazzák, fogyasztják. Az **elsődleges feldolgozás** általában a termelő üzemében történik: ez főként a válogatást, tisztítást, aprítást, magát a szárítást és az illóolajlepárlást jelenti.

A **másodlagos feldolgozás** során a kisserelt (csomagolt, filterezett stb.) gyógytermékek, kozmetikumok, fűszerkeverékek, aromák és alkoholos, illetve vizes kivonatok előállítása történik.

A gyógynövények köre

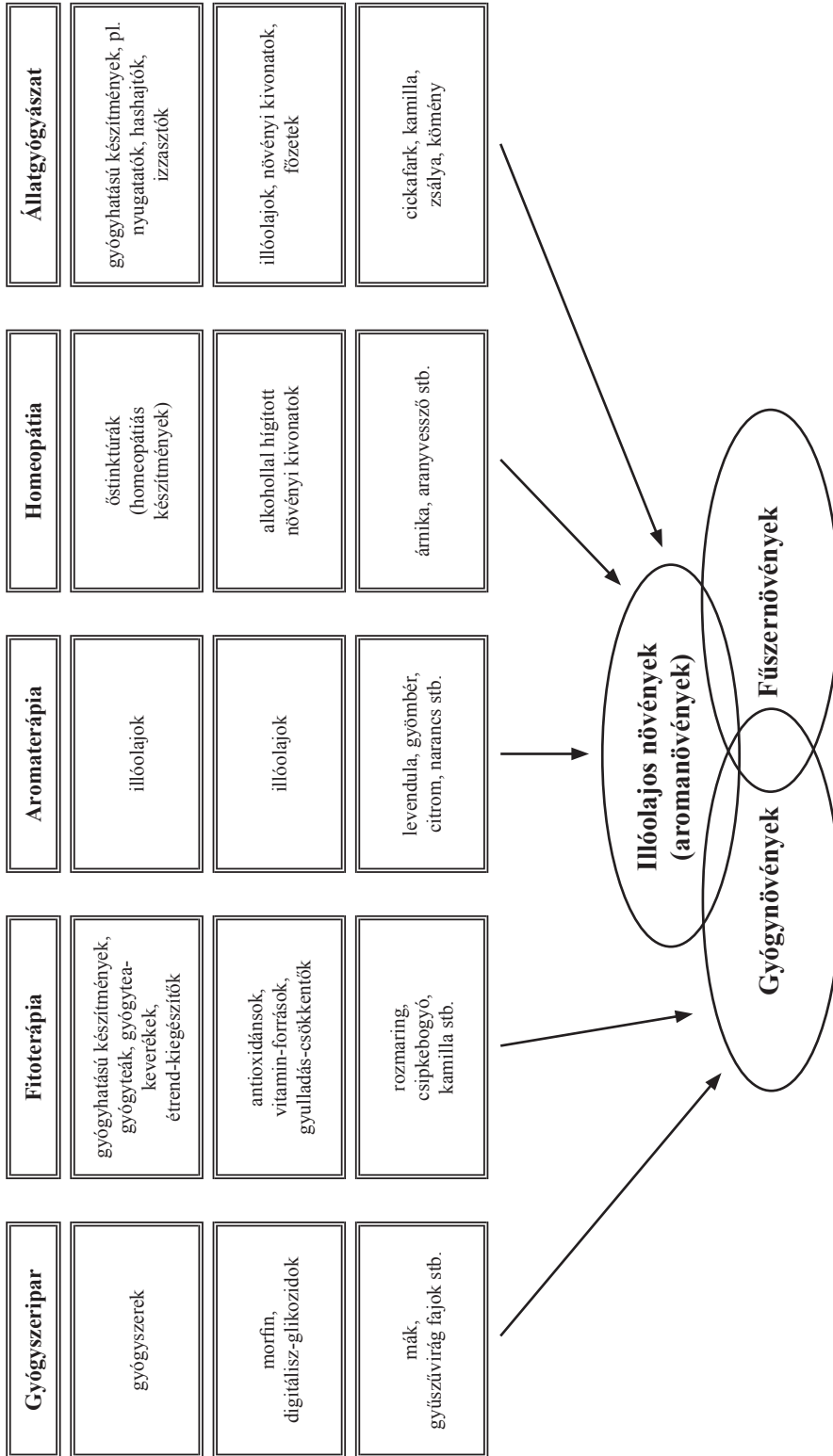
A **37/1976. (X. 29.) MT rendelet** szerint azokat a növényeket, illetve drogokat tekintjük Gyógynövénynek, amelyek monográfiája szerepel a VIII. Magyar gyógyszerkönyvben (1. és 2. melléklet), a hatályos állami szabványokban (MSZ)², illetve a **4/1997. (I. 22) Kormányrendelet** 6. mellékletében (3. melléklet).

A hétköznapi szóhasználatban azonban a „gyógynövény” gyűjtőnév nem csupán a fentiekben említett gyógyító hatású anyagokat tartalmazó növényeket foglalja magában (1. ábra). Tágabb értelemben számos olyan aroma- és fűszernövényt is „gyógynövényként” tartunk számon, amelyek különböző beltartalmi anyagaik révén az egyes iparágakban kerülnek felhasználásra (2. ábra). Ebbe a csoportba – így a gyógynövényágazat tárgykörébe – tartozik a fűszerként felhasznált növények nagy része is. Számos faj nem csak gyógy-, hanem élvezeti teaként vagy teakeverékben is fogyasztható (pl. menták, citromfű, bodza). A gyógynövényeket tehát a háztartások, az élelmiszeripar is nagymértékben felhasználja. Jelentős felhasználó a kozmetika- és illatszeripar is, hiszen ezek nagy mennyiségben igényelnek olyan fajokat, mint pl. a kamilla, a levendula, az izzóp, a zsályafélék, a körömvirág, a zsurló. A gyógynövények változatos tartalmi anyagaik révén sokrétű felhasználásra alkalmasak, így többek között antioxidánsok, (pl. rozmaring), vitaminforrások (pl. csipkebogyó) vagy természetes színezékek (pl. bodza, kurkuma), illetve gyanták, lakkok segédanyagai (pl. fenyőfélék, levendula).

² Jelenleg összesen 20 fűszerszabvány van hatályban, ezek közül a bazsalikom, a bors, a borsikafű és a tárkony monográfiája nincs benne a VIII. Magyar Gyógyszerkönyvben.

1. ábra

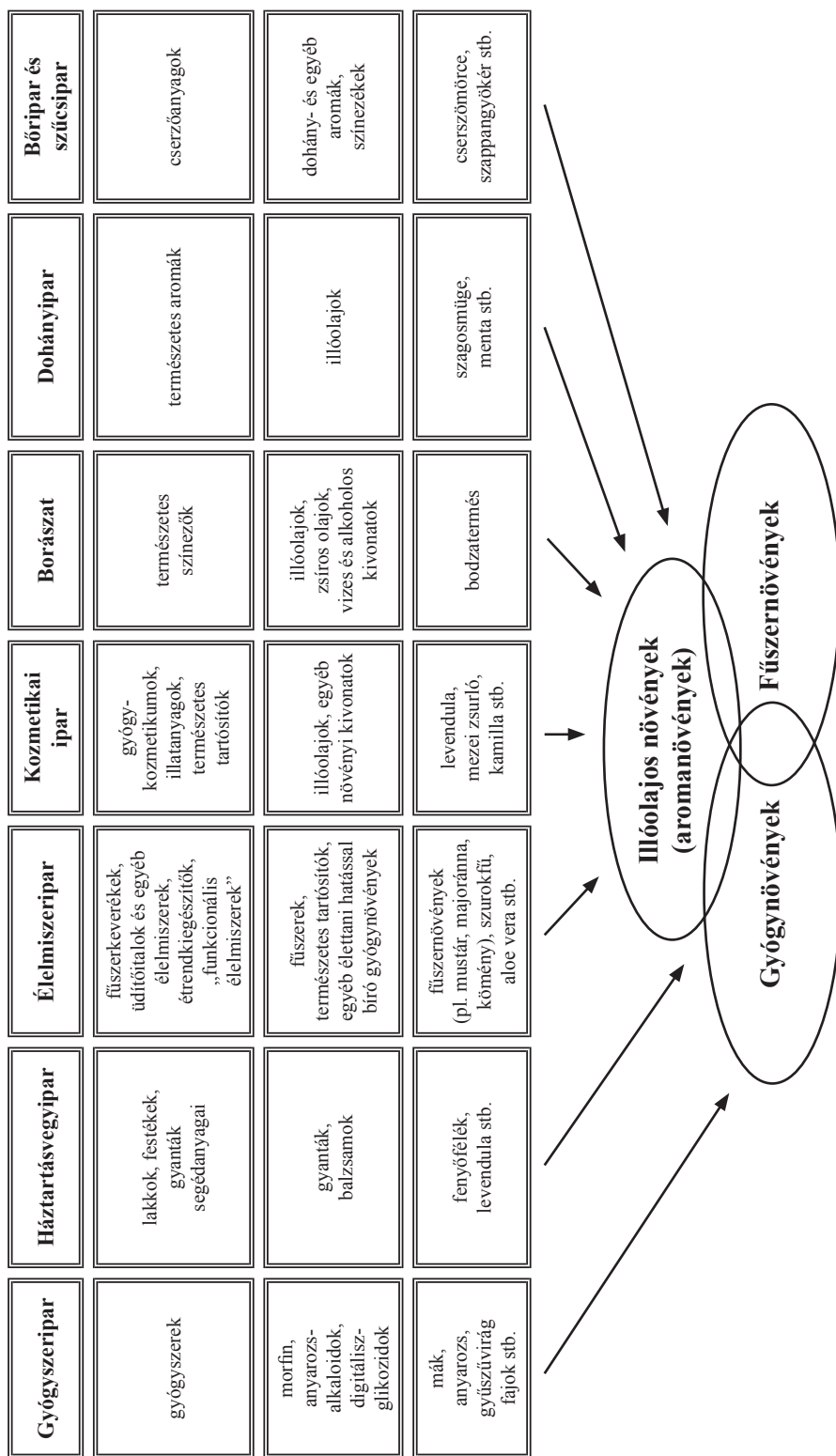
A gyógynövények gyógyászati felhasználása

Forrás: Saját összeállítás

2. ábra

A gyógynövények ipari felhasználása

A **gyógyítás és az egészségmegőrzés** a gyógynövények legfontosabb felhasználási területe. Számos gyógynövény hatóanyagát, kivonatát használják **gyógyszerként**. A sokszor komplex hatásmechanizmussal rendelkező növényi eredetű anyagok különös előnye, hogy olyan betegségek kezelése során is sikeresen alkalmazhatók, amelyek ma még szintetikumokkal sem gyógyíthatók. Ide sorolhatók a rózsameténg (*Cathranthus roseus*) fehérvérűség kezelésére szolgáló egyedülálló hatással rendelkező alkaloidjai, a kasvirág (*Echniacea* fajok) immunrendszert erősítő anyagai, a páfrányfenyő (*Ginkgo biloba*) geriátrikumként hatásosan alkalmazott flavonoidjai, az őszi margitvirág (*Chrysanthemum parthenium*) antimigrén hatású anyagai vagy a meténg (*Vinca* fajok) alkaloidjaiból felszintézissel előállított gyógyszer, a Cavinton.

A szintetikumokkal összevetve a növényi hatóanyagok a következő tényleges előnyökkel rendelkeznek:

- kiválóan alkalmazhatók egészségfenntartó, betegségmegelőző, roboráló anyagként;
- alkalmasak számos olyan enyhe lefolyású betegség kezelésére, amelyekhez ugyan a szintetikumok rendelkezésre állnak, de felhasználásuk gyakran indokolatlan;

A **fitoterápia**³ során, amely ma már egyre inkább az általános gyógyítás része, a gyógynövények tea, teakeverékek, porok, tinktúra, kenőcs, borogatás, fürdő és illóolajok formájában felhasználva a legkülönbözőbb betegségek gyógyítására és megelőzésére kínálnak alternatív megoldást. A gyógynövény alapú gyógytermékek az Országos Gyógyszerészeti Intézet (OGYI) nomenklatúrája szerint a „gyógyszernek nem minősülő gyógyhatású készítmények” kategóriába tartoznak [Lipták, 1995]. A **fitomedicinák** (növényi eredetű drogpreparátumok) körébe sorolt növényi eredetű gyógyító termékek farmakológiai szempontból jól specifikálhatók. Nemzetközi felmérések szerint a termékek döntő hányadát (a teljes termékspektrum 27%) a szív- és érrendszeri megbetegedések gyógyítására vezették be. Második helyen a légzőszervi megbetegedések kezelésére kifejlesztett termékek állnak (15%-a). Az emésztőszervi megbetegedésekre a készítmények 14%-a hatásos.

A fitoterápiát jól kiegészíti az aromaterápia, amelynek során a gyógynövényekből származó aromás olajok párologtatása, illetve füstölő pálcák égetése főleg a pszichés betegségek gyógyításában alkalmazható sikerrel. Az aromaterápiás készítmények farmakológiai hatása (baktériumgátló, gyulladáscsökkentő, köptető, nyugtató, görcsoldó stb.) ma már tudományosan bizonyított. Bár az aromaterápia elsősorban Indiában, Kínában és Japánban, illetve az európai kontinensen Angliában és Franciaországban népszerű, a módszer világszerte egyre elfogadottabb az orvosi gyakorlatban.

Az utóbbi két évtized során világszerte fokozott érdeklődés kíséri a homeopátia fejlődését és a **homeopátiás szerek** alkalmazását. Különösen Németországban és az USA-ban tekinthető ez a folyamat példaértékűnek.

A gyógynövények felhasználásának szintén jelentős területe az **élelmiszeripar**. Az élelmiszer- és kozmetikai ipar az egész világon egyre több természetes eredetű adalékanyagot (ízesítés, aromák, színezékek stb.) használ fel. Az élelmiszeriparban a húsfeldolgozó ipar a legnagyobb fűszerfelhasználó, természetes antioxidánsként és tartósítóként szurokfűvet és

³ A *fitoterápia* tágabb értelemben minden, gyógynövényekkel vagy azok kivonataival történő gyógyítást magában foglalja. A gyakorlatban ide tartozik a tradicionális gyógynövény felhasználás (népi gyógyászat) mellett az igazoltan gyógyhatással rendelkező gyógynövények vagy azok kivonatainak, hatóanyagainak alkalmazása a modern gyógyászatban.

rozmaringot használ fel nagy mennyiségben. További számottevő drogfelhasználó az édesipar, a sütőipar, az üdítőital-gyártás és a borászat. A szeszesitalok előállításakor is jelentős mennyiségben használnak fel gyógy- és aromanövényeket, így pl. a Campari keserű ízét a Magyarországon védett ezerjófű (*Centaurium erythraea*) adja. Az élelmiszeripar elsősorban fűszernövényeket (pl. köménymag, kakukkfű, ánizs, koriander, fokhagyma stb.) használ fel nagy mennyiségben. A közvetlen felhasználás mellett a gyógynövények szerepe az aromaiparban is számottevő. nagyon sok aroma tartalmaz gyógy- és aromanövény kivonatokat.

A **dohányiparban** a dohány fermentálásakor a somkóró és a szagosmüge hozzáadásával érik el a jellegzetes dohányaromát.

A **kozmetika- és háztartásvegyipar** mindenképp az illóolajokat és a zsíros olajokat használja. Világviszonylatban 1 400 növényfajból állítanak elő illóolajokat ipari méretekben. Annak ellenére, hogy a természetes összetevők iránti igény növekedésével a különböző kozmetikai gyártók egyre több növényi alapanyagot és hatóanyagot építenek be termékeikbe, a hazai termelés folyamatosan csökken. Az 1990-es évek közepére hagyományos kultúráink, mint a menta, levendula stb. minimális termőterületre szorultak vissza [Domokos, 1994]. Ez a folyamat máig érvényes, számottevő javulás nem tapasztalható a termesztésben.

A **bőriparban** a bőrök cserzéséhez a csereszömörécét és a fűzényt használják, a **szőrmekészítésnél** pedig hagyományosan a szappangyökeret alkalmazzák.

A gyógynövények szerepe a gyógyászatban

A modern **gyógyszeripar** kialakulásában az egész világon meghatározó szerepet játszottak a természetes növényi eredetű anyagok. A ma már fermentációval előállított vérzéscsillapító és vérnyomáscsökkentő *anyarozs-alkaloidokat* egészen az 1980-as évekig a mesterségesen megfertőzött rozskalászon élőködő anyarozs (*Claviceps purpurea*) gombából vonták ki. A mára többnyire más gyógyszerekkel helyettesített *kinint*, amely egészen az 1940-es évekig a malária egyedüli gyógyszere volt, elsőként a kininfa (*Chincona pubescens*) kérgéből nyerték. A fájdalomcsillapító *morfint* és görcsoldó, köhögéscsillapító *kodeint* a mai napig a mák (*Papaver somniferum*) gubójából állítják elő. A gyűszűvirág fajokból (*Digitalis spp.*) kivont, szív működést szabályozó *sziviglikozidok* is fontos szerepet töltenek be a modern gyógyászatban. A korszerű orvoslás ma sem nélkülözheti a növényi hatóanyagokat, a már igazolt hatással rendelkező növények mögé folyamatosan sorakoznak az utóbbi néhány évben felfedezett hatóanyagok, gyógyhatások. Az USA-ban őshonos ideggyökér (*Dioscorea villosa*) és *Agave* fajok értékes növényi szteroidokat szolgáltatnak, a hóvirág fajok (*Galanthus spp.*) gumóiból kivont *galataminban* pedig az Alzheimer kór hatékony ellenszerét fedezték fel.

A gyógyszeripar stratégiája az elmúlt évtizedek során jelentősen változott, a kutatás és termékfejlesztés súlypontja a szintetikus gyógyszerekről a természetes eredetű hatóanyagokra tevődött át. Az újragondolt stratégiában kulcsfontosságúak a hagyományos növényi alapanyagú termékek és a gyógynövény alapanyagú kozmetikumok (*fitokozmetikumok*).

A jelenleg forgalomban lévő gyógyszerek 50%-ának hatóanyagai növényi eredetű molekulák, 25%-nak a hatóanyagai pedig közvetlenül növényi kivonatokat [Foster és Johnson, 2006]. Becslések szerint hozzávetőlegesen 50 ezer növényfajt, avagy az összes növény 20%-át alkalmazzák valamilyen formában a gyógyászatban [Schippmann et al, 2002; Hamilton, 2006]. A gyógynövények felhasználásának növekedése nyomán tehát nem beszélhetünk teljes egészében a természetes gyógymódok „újrafelfedezéséről”, hiszen a FAO becs-

lése szerint a föld lakosságának 80%-a számára napjainkban is a gyógynövények jelentik az egyetlen elérhető gyógyszerforrást. Ez különösen a rohamosan gyarapodó népességű fejlődő országokra igaz [FAO, 2004]. Az egyes országokban természetesen elsősorban az őshonos növényfajok kerülnek alkalmazásra.

Kínában a városi népesség az összes gyógyszerfelhasználásának 30-50%-át, a vidéki népesség körében pedig 90%-át a tradicionális kínai gyógyászat (*Tradicionál Chinese Medicine* - TCM) készítmények teszik ki, amelyek 80%-ban növényi alapanyagúak [WHO, 2003]. A kínai gyógyászatban összesen 6 ezer növényfajt hasznosítanak, ebből ezer hasznosul a tradicionális kínai gyógyászatban, 500 fajt pedig gyakran és nagy mennyiségben használnak.

A hagyományosan régi és sokoldalú „gyógynövény-felhasználó” tradícióval rendelkező **Indiában** az őshonos 17 ezer növényfajból mintegy 7,5 ezer kerül alkalmazásra. A Dél-délkelet ázsiai *Ajurvéda*⁴ és *Unani*⁵ gyógyászatban 400-500, egyes források szerint 1800, döntő többségben őshonos növényfajt használnak [BGCI, 2007].

Afrikában megközelítőleg 5 ezer növényfajt vonnak be a gyógyításba. Afrika Szubszaharai régióiban 500 lakosra jut egy természetgyógyász, míg ugyanez az arány orvosok esetében 1:40 000 [BGCI, 2007].

A szintén nagy múltú tradicionális gyógyászattal rendelkező **Európában** mintegy 2 ezer növényfajt tartanak gyógynövényként számon.

Bulgáriában megközelítőleg 750 – minden ötödik őshonos – fajt hasznosítanak, ezek közül 200 növényfajt alkalmaznak gyakran és nagy mennyiségben. Albániában 205, Magyarországon 270 őshonos gyógynövényfajt hasznosítanak. A gyógynövény-felhasználás tehát nagyban függ az egyes országok őshonos növénypopulációitól.

Elsősorban a szegényebb és a fejlődő országok hasznosítanak különösen nagy arányban őshonos növényeket, amelyek alacsony feldolgozottsági szinten feldolgozva kerülnek felhasználásra. A külföldi, egzotikus növényfajok felhasználása többnyire a fejlett, megfelelő gazdasági háttérrel és gyógyszeriparral rendelkező országokra jellemző, a gyógynövények többnyire feldolgozott formában, gyógytermékként kerülnek a kereskedelembe.

Azon előrejelzések, melyek szerint a szintetikus anyagok fejlődésével csökken a kereslet a természetes anyagok iránt, nem igazolódtak be. A modern gyógyászat továbbra is a messzemenőig függ a természetes növényi anyagok meglététől [BGCI, 2007].

A legnagyobb mennyiségben forgalmazott gyógynövények Európában:

- Páfrányfenyő - *Ginkgo biloba*
- Vadgesztenye - *Aesculus hippocastanum*
- Galagonyafajok - *Crataegus spp.*
- Orbáncfű - *Hypericum perforatum*
- Nagy csalán - *Urtica dioica*
- Máriatövis - *Silybum marianum*

⁴ Az *ajurvéda* egyike a tradicionális indiai gyógymódoknak, amely az egészségmegőrzést helyezi előtérbe. A mintegy 5 ezer éves hagyományokra visszatekintő *ajurvéda* komplex szemlélete szerint az emberek temperamentumuk és életenergiájuknak megfelelően három csoportba sorolhatóak.

⁵ A szintén tradicionális *unani* gyógyászat alapjait i. sz. 980 körül *Avicenna* perzsa orvos fektette le a Gyógyászati Kánon című művében. Az *ajurvéda* gyógyászathoz közel álló komplex gyógymódként elsősorban Indiában vált népszerűvé.

Azon túl, hogy a gyógynövények fontos alapanyagok, illetve még ismeretlen hatóanyagok erőforrásai, a gyógynövények gazdasági szerepe is meghatározó. Világviszonylatban a gyógynövények kereskedelmi értéke évente 7%-os növekedést mutat [BGCI, 2007].

A tradicionális gyógyászat és a természetes gyógymódok iránt a világ fejlett országaiban is egyre nagyobb az érdeklődés, ennek következtében az utóbbi 30 évben jelentősen élénkült a nemzetközi gyógynövény-kereskedelem. A tradicionális gyógymódokat előnyben részesítők aránya Németországban 40-50%-ra, az USA-ban 42%-ra, Ausztráliában 18%-ra, míg Franciaországban 49%-ra tehető [FAO, 2004].

A gyógynövények felhasználásának gyarapodása a természetes anyagok iránti igény növekedésére vezethető vissza, amely leginkább a fejlett gyógyszeriparral és a megfelelő szakmai és társadalmi háttérrel rendelkező országokra (Németország, Ausztria, Anglia) jellemző [Bernáth, 1993].

A TRAFFIC International felmérései alapján a fitotomedicinának forgalmának növekedése még a gyógyszerfelhasználás növekedésének évi átlagos ütemét is felülmúlja. Ez a növekedés 1998-ban világviszonylatban elérte a 10%-ot, de például Németországban 15, Spanyolországban 35% volt.

A nemzetközi felhasználás várható növekedése jó lehetőséget kínál a magyar gyógynövény-vertikum számára. Ha Magyarország szeretne ennek a növekedési folyamatnak aktív részesévé válni, ismernie kell a hazai termelés helyzetét, a piaci lehetőségeket, mert ezek tudatában fejleszthető tovább az ágazat.

A gyógynövényeket évszázadok óta gyűjtik Magyarországon. Az ágazat elismertetése szempontjából fontos az a tény, hogy **1915-ben Magyarországon alakult meg a világ első gyógynövény-kísérleti állomása**. Az intézet rendeltetése az volt, hogy felkutassa a vadontermő gyógynövények hazai előfordulási helyeit, megszervezze és irányítsa a növényi anyag gyűjtését. Tevékenységük révén elérték az áruk minőségének javítását. Ez a minőségbiztosító munka, **az államilag ellenőrzött és márkázott áru kivitele első volt az egész világon** [Rozman, 2004].

Az államilag támogatott fejlesztő munka eredményeként az 1930-as években **Magyarország Európa egyik vezető gyógynövénytermelő, majd exportáló országává vált**. Annak ellenére, hogy a hazai termelés az utóbbi évtizedekben nem mindig pozitív irányban változott, a TRAFFIC International (1997) adatai alapján még Magyarország a jelentősebb termeléssel és exporttal rendelkező országok csoportjába tartozott [Bernáth és Németh, 1998]. Sajnos ma már ugyanez nem mondható el az ágazatról az elmúlt években tapasztalt visszaesés miatt. A privatizálás előtt álló RIMP Gyógynövény Kutató, Termelő és Kereskedelmi Kft. (Gyógynövény Kutató Intézet - GYKI) a hajdani Gyógynövénykísérleti Állomás utóda. Az intézet a magyar gyógynövényágazat működésében hosszú éveken át központi helyet foglalt el. A biológiai kutatások fő iránya a nemzeti kincsnek számító gyógynövények genetikai tartálékának (génbank, gyógynövénykert) megőrzése, valamint a hatósági minőségvizsgálatok lefolytatása. Az Intézet a feladatkörébe utalt minősítő vizsgálat és ellenőrzés során ma is hatósági jogkörben jár el.

A gyógynövénytermesztés a kertészet részét képezi. A kertészet adja a növénytermelés és kertészeti termelés értékének 30-36%-át, a gyógynövénytermelés pedig **1-2%-át**. Ennek bruttó termelési értéke szakértői becslés szerint **10-15 milliárd forint** (1. táblázat). Az ágazat termelésből, gyűjtésből, feldolgozásból és értékesítésből származó, halmozott bevétele pedig **30 milliárd forint**ra tehető [Nemzeti Agrár- és Vidékfejlesztési Kerekasztal, 2004].

1. táblázat

Kertészeti ágazatok bruttó termelési értéke folyó áron (2003-2006)

Me.: milliárd Ft

Megnevezés	2003	2004	2005	2006**
Mezőgazdasági termelés összesen	1 369	1 546	1 367	1 478
Ebből: Növénytermelés és kertészet	768	991	810	896
Ebből: Gyümölcs, szőlő	113	117	90	114
Zöldség, dísznövény	155	162	152	162
Gyógynövény*	10-15			
Kertészet összesen	283	294	257	291
<i>Kertészet aránya a növ. term. és kertészetből (%)</i>	<i>36,8</i>	<i>29,7</i>	<i>31,7</i>	<i>32,5</i>
<i>Gyógynövény aránya a növénytermelés és kertészetből (%)</i>	<i>1,3-2,0</i>	<i>1,0-1,5</i>	<i>1,2-1,9</i>	<i>1,1-1,7</i>

Forrás: KSH [2005] és AKI Agrárgazdasági Statisztikai Zsebkönyv 2006 [2007]

* Szakértők által becsült adat.

** Mezőgazdasági Számlarendszer.

Annak ellenére, hogy a hazai termelés az utóbbi évtizedekben inkább negatív irányban változott, Magyarország a gyógynövények tekintetében még mindig jellegzetesen exportorientált ország, a termesztett és gyűjtött drogok 60-70%-a napjainkban is külföldre kerül.

A KSH adatai alapján az utóbbi öt évben az export-árbevétel alapján a kávé, tea és fűszer (HS09 kávé nélkül), a növény illatszer, gyógyszergyártásra (HS1211) és az illóolajok és illóolaj koncentrátumok (HS3301) csoportok együttesen **0,7-1% körül** részesedtek a mezőgazdasági és élelmiszeripari exportból. A HS09 (kávé nélkül); a HS1211 és a HS3301 termékcsoportok összevont **export-értéke 32-47 millió USD között, az import pedig 23-41 millió USD között** ingadozott a vizsgált időszakban. **Az exportérték 34%-kal, az importé ugyanakkor 78%-kal emelkedett 2003 és 2007 között. A külkereskedelmi egyenleg egyelőre pozitív, de csökkenő tendenciát mutat, 2007-ben javult az egyenleg** (2. táblázat).

2. táblázat

A gyógynövénytermékek külkereskedelme főcsoportok szerint (2003-2007)

Me.: millió USD

HS kód	Megnevezés	2003	2004	2005	2006	2007*
	Mezőgazdasági és élelmiszeripari export	3 224	3 856	4 131	4 623	6 000
	Ebből:					
09	Kávé, tea és fűszer (kávé nélkül) export	24	26	21	27	30
0902	Ebből: tea, aromásítva is	8	10	11	15	17
	egyéb fűszer	16	16	10	12	13
1211	Növény illatszer, gyógyszer gyártására	7	9	5	5	9
3301	Illóolajok és illóolaj koncentrátumok	4	5	6	6	8
HS	09 + 1211 + 3301 export együtt	35	40	32	38	47
	<i>Aránya a mg.-i és élelm.ip. exportból (%)</i>	<i>1,09</i>	<i>1,04</i>	<i>0,77</i>	<i>0,82</i>	<i>0,78</i>
HS	09 + 1211 + 3301 export együtt	35	40	32	38	47
HS	09 + 1211 + 3301 import együtt	23	30	29	35	41
HS	09 + 1211 + 3301 egyenleg	+12	+10	+3	+3	+6

Forrás: KSH Külkereskedelmi adatbázis [2007]

* 2007. I-XI. hó.

Hazánk a több évtizedes nemesítő munka eredményének köszönhetően világviszonylatban is az élen áll a gyógynövényfajták számát tekintve. Jelenleg 31 fajból 70 államilag elismert fajta található a Nemzeti Fajtajegyzékben. A legtöbb fajta a mák (20), a fehér mustár (9), a bazsalikom (4) és a menta (4) fajból áll rendelkezésre [MgSzH, 2007].

Magyarországon – szakértői becslések szerint – a népesség mintegy 1%-ának (80-100 ezer ember) jövedelme származik részben vagy egészben gyógynövények gyűjtéséből, termesztéséből, feldolgozásából, felvásárlásából, értékesítéséből és minőségvizsgálatából [Tóth, 2003]. Az ágazat nehéz helyzetében felmerül a kérdés ki foglalkozik ma gyógynövénnyel? A többlepcsős felvásárlási rendszer miatt megbecsülni sem lehet a gyűjtők számát, de egyre kevesebben vannak. Az ágazatban dolgozók számának csökkenése ellenére több ezer (ez a szám lehet, hogy csak 8 ezer, de lehet 18 ezer is) azoknak az embereknek a száma, aki jövedelmét ezzel a munkával egészíti ki szezonálisan (évente legalább egyszer szerzett jövedelmet) Magyarországon. Az ágazat gazdasági funkcióján túl remélhetőleg a jövőben is fontos szerepet tölt be a vidéki foglalkoztatásban és a lakosság helyben tartásában.

2. Gyógynövények gyűjtésének és termesztésének nemzetközi helyzete

A kereskedelemben megjelenő gyógynövény-drogok természetes növény-társulásokból történő **gyűjtésből**, illetve **termesztésből** származnak.

2.1. Gyűjtés

Az európai gyógynövény-piacon megjelenő, mintegy 1,2-1,3 ezer gyógynövényfaj döntő mértékben a fejlődő országokból, mennyiségét tekintve 90%-ban gyűjtésből származik.

Európában Magyarországon, Spanyolországban, Törökországban, Albániában, Csehországban és Lengyelországban gyűjtenek jelentős mennyiségben gyógynövényeket, évente összesen 20-30 ezer tonna mennyiségben.

Az európai gyógynövény-kereskedelemben jelenlévő vadontermő gyógynövények döntő részben **balkáni országokból** (Albánia, Bosznia-Hercegovina, Bulgária, Horvátország és Románia) származnak. A globális gyógynövény-kereskedelem 8%-át a balkáni országok gyógynövényei teszik ki [www.panda.org]. Ezekben az országokban az 1980-as években végbemenő politikai változások jelentős hatással voltak a vadontermő gyógynövények gyűjtésére és kereskedelmére. A „keleti blokk” széthullásával megszűnt az addig államilag ellenőrzött gyógynövény-kereskedelem és szabályozott gyűjtés. A hirtelen nagy számban megjelenő kereskedők tevékenysége ellenőrizetlen és koordinálatlan, sokszor a növényekben maradandó károkat okozó gyűjtési praktikákkal társult [WWF Factsheet 4, 2002].

Az ellenőrizetlen és túlzott gyűjtés környezeti és nem utolsó sorban gazdasági veszélyeit szemléltetik a Német Szövetségi Természetvédelmi Hivatal (*Bundesamt für Naturschutz* - BfN), a WWF és a TRAFFIC Europe közös felmérésének eredményei, amelyek szerint a balkáni országokban nagyon sok, jelentős mennyiségben gyűjtött gyógynövény vált veszélyeztetetté az utóbbi években. Felmérhetetlenül nagy nyomást gyakorol a természetes populációkra, hogy ezekben az országokban a gyűjtés sokak számára az egyetlen bevételi forrást jelenti [Lange, 2004].

Mivel a növények felvásárlási ára igen alacsony, a gyűjtők a nagyobb haszon érdekében gyakran a végsőki kiaknáznak egy-egy populációt [FAO, 2004].

A természetes populációkra nehezedő veszélyre reagálva mind az öt említett országban a gyűjtést szabályozó jogszabályokat dolgoztak ki, amelyek azonban Bulgária kivételével nem hozták meg a várt eredményt. Hosszú távon elengedhetetlen a vadontermő populációk, illetve az azokból történő gyűjtés hatékony ellenőrzése, továbbá az egyes fajokra vonatkozó, éves mennyiségi korlátok bevezetése [WWF Factsheet 2, 2000].

A balkáni országokban a 3. táblázatban feltüntetett növényeket gyűjtik kiemelkedően nagy mennyiségben.

A balkáni országokban nagy mennyiségben gyűjtött gyógynövények (2003)

Megnevezés	Gyűjtött gyógynövény
Albánia, Bosznia-Hercegovina	Zsálya
Bulgária	Vadrózsa
Horvátország	Csalán, mezei zsurló
Románia	Csipkebogyó, áfonya, málna

Forrás: Kathe, *et al.* [2003]

A balkáni országokból származó növényi nyersanyag meghatározó a nyugat-európai gyógynövény-kereskedelem számára, legnagyobb importőrként elsősorban Németország van ráutalva a Bulgáriából származó nyersanyagra [Kathe *et al.*, 2003].

A vadontermő gyógynövényeknek a gyógynövény-kereskedelemben betöltött meghatározó szerepét szemlélteti, hogy az 1998-as adatok szerint a Magyarországon forgalmazott drogok mintegy 30-50%-a származott gyűjtésből, Németországban 50-70%, Bulgáriában ez az arány 75-80%-ra volt tehető, míg Albániában és Törökországban szinte 100%-ban vadontermő gyógynövények kerültek forgalomba [WWF Factsheet 4, 2002]. A vadontermő gyógynövények mennyiségi és értékbeli részesedése a nemzetközi gyógynövény-kereskedelemben csak hozzávetőlegesen határozható meg, mert a gyűjtött növényanyag gyakran alig különböztethető meg a termesztésből származó növényektől, illetve gyakran termesztésként van deklarálva [FAO, 2004].

Sok növényfaj esetében a vadontermő populációk jelentik az egyetlen vagy a meghatározó nyersanyagforrást, ezért a gyűjtés teljes felszámolása és minden gyógynövény termesztése technikai és szociális okokból a gyakorlatban nem megvalósítható. Elengedhetetlen azonban a gyűjtők megfelelő ellenőrzése, illetve a fenntartható gyűjtési praktikák és a gyűjtött mennyiségek felügyelete. Ökológiai szempontból megfelelő, gazdaságos és nemzetközi viszonylatban is elfogadható gyűjtés csakis kisebb területek ellenőrzéséből kiindulva, majd e területek kibővítésével valósítható meg [WWF Factsheet 4, 2000]. A fenntartható gyűjtésre vonatkozó javaslatokat (*Guideline on Agricultural and Collection Practice (GACP) for Starting Materials of Herbal Origin*) az Európai Gyógyszerészeti Hivatal (*European Medicines Agency - EMEA*) Gyógynövény Bizottsága (*Comitee on Herbal Medicinal Products - HMPC*) által kidolgozott EMEA/HMPC/246816/2005 irányelv tartalmazza.

A termesztésre való áttérés különösen azoknál a növényeknél nehéz, amelyek jelenleg még elegendő mennyiségben szerezhetők be vadontermő állományokból (pl. kakukkfű, szurokfű/oregánó), illetve az alacsony igényből adódóan csak kis mennyiségben vannak jelen a kereskedelemben.

További, bizonyos növények termesztését hátráltató tényező, hogy egyes vadontermő állományokból származó növények jobb minőségűnek bizonyulnak (hatóanyag-tartalom) a termesztett növényeknél, ezért nagyon keresettek és ebből adódóan jelentősen magasabb áron értékesíthetők. Így pl. az amerikai ginzeng (*Panax quinquefolius*) esetében ennek a vadontermő fajnak a gyökere harmincszor drágább, mint a termesztésből származó ázsiai ginzeng-gyökér (*Panax ginseng*) [WWF Factsheet 4, 2002].

Annak ellenére, hogy a kész gyógynövénytermékek piaci értéke jelentős, a gyűjtők csak igen alacsony áron tudják értékesíteni a gyógynövényeket. Részben azért, mert nem ismerik a növények piaci értékét, továbbá mert áruikat nem megfelelő formában és feldolgozottsági szinten (tisztítás, aprítás, hámozás stb.) kínálják. A felvásárlási rendszer tovább csökkenti a gyűjtők hasznát, mert nem közvetlenül a feldolgozókkal tárgyalnak, hanem a felvásárlókon és viszonteladókon keresztül értékesítik az árujukat [FAO, 2004]. A magasabb piaci árak elérése a helyben történő feldolgozás, az értéknövelés által valósulhatna meg. A feldolgozóipar részére azonban előnyösebbnek tűnik a felvásárlóktól történő rendelés, mert stabil áron vásárolnak megfelelő minőségű árut. A nagykereskedők azonban többnyire különböző gyűjtési területekről származó növények elegyét árusítják, a növények származási helye többnyire ismeretlen. Az áru nyomonkövethetőségének garantálására jelenleg a szerződéses termesztés és a felvásárlási szerződések jelentik az egyetlen alternatívát.

AZ EU-ban a gyógynövények gyűjtése, a vadontermő gyógynövények kereskedelmének korlátozásán keresztül indirekt módon szabályozott a **338/97/EK Tanácsi rendelet és 1808/2001/EK Bizottsági rendelet** által, amelyek a vadontermő fajok gyűjtését a Veszélyeztetett Állat- és Növényfajok Nemzetközi Kereskedelmére vonatkozó egyezmény-nyel (*Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora* - CITES) összhangban szabályozzák. A CITES veszélyeztetettségüknek megfelelően három csoportba (Appendices I-III) sorolja a fajokat (4. melléklet) (www.cites.org):

- **Appendix I:** Veszélyeztetett fajok, amelyeknél fennáll a kihalás veszélye. Ezek kereskedelme kizárólag különleges esetekben engedélyezett.
- **Appendix II:** Olyan fajok, amelyeknél bár nem áll fenn a kihalás veszélye, azonban mégis szükséges a kereskedelmük szabályozása.
- **Appendix III:** Fajok, amelyek veszélyeztetettnek számítanak legalább egy, az egyezményhez csatlakozott országban, illetve egy CITES tagország kezdeményezte a kereskedelem szabályozását.

A CITES Appendixek összesen 33 ezer növényfajt tartalmaznak, ebből 240 gyógy-növényfaj. Ezek közül hozzávetőlegesen 30 faj a túlzott gyűjtés eredményeképpen került a listára. A CITES az egyezményt elfogadó országok (5. melléklet) között kereskedelmet felügyeli. A nemzetközi gyógynövénykereskedelem azonban sok esetben alig nyomonkövet-hető, így pl. Kína, Nepál és India kereskedelme konkrét adatok hiányában gyakorlatilag nem ellenőrizhető.

A vadontermő gyógynövények gyűjtésének ökológiai hatásai

A természetes anyagok iránti érdeklődés élénkülésének következtében az 1990-es évekre elsősorban az USA-ban és Japánban ugrásszerűen megnőtt a gyógy- és aromanö-vények iránti kereslet. A gyógynövények globális importja az 1991. évi 270 ezer tonnáról 2000-re 400 ezer tonnára növekedett.

A gyógynövény-kereskedelemben nagy mennyiségben forgalmazott növények fokozott veszélyeztetettségéhez számos tényező járul hozzá:

Az egyre nagyobb mennyiségben történő gyűjtés

A nagy mennyiségben igényelt gyógynövények gyűjtése a fő előfordulási helyeken sok esetben néhány gyűjtési helyszínre koncentrálódik. Ennek következtében egyre több, különösen a szélsőséges adottságú területeken élő, intenzíven gyűjtött növényfaj válik védetté.

Sok vadontermő „divatos” gyógynövény esetében rövid időn belül hatalmas igény alakul ki, amelyet a természetes populációk mértéktelen kiaknázásával fedeznek a gyűjtők⁶.

Nem vagy alig ellenőrzött kereskedelem

A gyógynövények kereskedelme gyakorlatilag nem ellenőrzött, fenntartható gyűjtés csak a legkevesebb esetben valósul meg. Megfontolt, kíméletes gyűjtés helyett sokkal inkább a növények egész előfordulási területen történő gyűjtése a jellemző. A vadontermő gyógynövények nagy mennyiségben történő gyűjtése többnyire szegényebb országok képzetlen, hátrányos helyzetű társadalmi rétegei számára jelent megélhetést. Így pl. Nepál, Mexikó, Törökország, Albánia és Bulgária a gyógytermék-gyártók számára olcsó nyersanyagforrást jelentenek [Lange, 2004].

A növényeket károsító betakarítási gyakorlat

Az egyszerűbb és gyorsabb gyűjtés miatt sokszor maradandó károk keletkeznek a növényekben, pl. a kutyabenge (*Frangula alnus*) kérgének lehántolása során gyakran az egész fát megfosztják a kérgétől vagy pl. a hársfa (*Tilia spp.*) virágainak gyorsabb gyűjtése érdekében egész ágakat vágnak le.

Azok a növények, amelyek szaporítószerve, pl. a gyökere alkotja a kereskedelmi drogot a legtöbb esetben védettnek számítanak, pl. az édesgyökér (*Glycyrrhiza glabra*) és a ginzeng-fajok (*Panax quinquefolius*, *P. ginseng*) is megtalálhatók a CITES II- es Appendix-ben, kereskedelmük tehát korlátozott.

A kereskedelmi struktúra átalakulása a régi „Keleti-blokk” országaiban

A korábban a Keleti-blokkhoz tartozó országok átfogóan ellenőrzött kereskedelme és központilag szabályozott gyógynövény-kereskedelme a politikai változásokat követően megszűnt. A gyakorlatilag teljes mértékben ellenőrizetlen gyűjtés és kereskedelem következtében egyre több, intenzíven gyűjtött növényfaj válik védetté [Bernáth, 1996; Németh, 1997].

A természetes előfordulási helyek csökkenése

Európában a mezőgazdasági struktúra megváltozásának következtében elsősorban a mocsarak, a lápok és a nedves rétek veszélyeztetettek. Ennek következtében **számos gyógynövényfaj**, így többek között a kereklevelű harmatfű (*Drosera rotundifolia*) és a vidrafű (*Menyanthes trifoliata*) **vált veszélyeztetetté**.

Az előzőekben felsorolt tényezők sok esetben együttesen vezetnek egy adott faj védetté nyilvánításához. Az intenzíven gyűjtött gyógynövényfajok veszélyeztetettsége és kihalása nem új keletű, amint azt az ókorban kipusztult, a Mediterráneumban őshonos *Silphium* nevű növény példája is mutatja, amely számos ókori pénzermén megtalálható (3. ábra). Kr. után 100-ra Plinius szerint már csak egyetlen példány létezett Észak-Afrikában. Valószínűsíthető, hogy a rómaiak által igen kedvelt *Silphium* a túlzott gyűjtés következtében pusztult ki [Lange, 2004].

⁶ A Himalája hegységben őshonos *Rauvolfia serpentina*-t 4000 éve használják a tradicionális Ayurvéda gyógyászatban. A gyökerek *resperin*-tartalmának felfedezése után azonban kíméletlenül gyűjteni kezdték a növényt. A *Rauvolfia serpentina*-n kívül az afrikai cseresznye (*Prunus africana*), amelynek a porított kérgét prosztata meggyógyítására alkalmazzák a modern gyógyászatban, továbbá a Himalájai tisza (Taxus wallichiana) csak néhány azon fajok közül, amelyek a féktelen gyűjtés következtében ma már a CITES listák II. Appendix-ében szerepelnek.

***Silphium* növényt ábrázoló római érme**

Forrás: <http://www.uni-graz.at/~katzner/engl/Silphion.html>

Európában jelenleg 150 gyógynövényfaj, tehát az európai gyógynövények tizede védett legalább egy országban [Lange, 1998]. Ezek között számos, a gyógyszeripar és az élelmiszeripar által nagy mennyiségben felhasználott faj található, mint pl. a hegyi árnika (*Arnica montana*), a medveszőlő (*Arctostaphylos uva-ursi*) és a sárga tárnics (*Gentiana lutea*).

Világviszonylatban különösen a trópusi övezetek legszegényebb, fejlődő országai-ban őshonos a legtöbb, nagy mennyiségben hasznosított gyógynövényfaj. Indiában például – ahol az értékesített drogok 90%-a gyűjtésből származik – a gyógynövények 70%-a az ország trópusi övezeteiben, elsősorban a trópusi erdőkben őshonos. A gyűjtött növények 70%-a csakis a növények maradandó károsítása árán gyűjthető, hiszen a legtöbb esetben az egész növényt, illetve annak kergét vagy gyökerét gyűjtik [UNCTAD/WTO, 2007]. Globálisan tehát reális a túlzott és kíméletlen gyűjtés nyomán kialakuló, konkrét fajokat fenyegető veszély.

Magyarországon azonban elsősorban olyan növényfajokat gyűjtenek nagy mennyiségben, amelyek részben gyomnövények (mezei zsurló, csalán, cickafark, aranyvessző, üröm fajok), illetve kiterjedt állományokat alkotva vannak jelen a hazai flórában (csipkebogyó) vagy díszkertek, parkok telepített növényei (hársfa, vadgesztenye fa). Magyarország tehát ebben a tekintetben valóban kivételes helyzetben van, hiszen a legtöbb, jelentős mennyiségű gyűjtésből származó gyógynövényt exportáló országgal ellentétben, hazánkban kiterjedt és gyorsan regenerálódó állományokat alkotnak a legnagyobb mennyiségben gyűjtött fajok.

A nemzetközi példák kapcsán azonban elengedhetetlenül szemléletváltásra van szükség. A gyógynövények – még akkor is, ha hazánkban jelenleg elegendő mennyiségben állnak rendelkezésünkre – nem korlátlanul és minden következmény nélkül kiaknázzható erőforrásaink, amelyeket a vadontermő gyógynövények esetében csakis ellenőrzött körülmények között, a fenntarthatóság elvét szem előtt tartva szabad hasznosítani.

2.2. Termesztés

Az egyre szigorúbb minőségi előírásokból adódóan a gyógyszeripar számára, a magasabb ár ellenére, **kedvezőbb a termesztésből származó, ismert minőségű és hatóanyag-tartalmú növényi alapanyag**. A gyógyszeripari cégek elsősorban a nagy mennyiségben felhasznált, illetve a kivonatok és izolált hatóanyagok alapanyagát szolgáltató növényeket termeltetik.

Európában jelenleg kb. 2 ezer gyűjtésből és termesztésből származó gyógynövényfaj van kereskedelmi forgalomban, ebből 1,2-1,3 ezer az őshonos. Termesztésben azonban csupán 130-140, a legnagyobb mennyiségben forgalmazott faj van. Az EU-ban 1998-as adatok szerint hozzávetőlegesen 70 ezer hektáron termesztettek gyógynövényeket. Ma az EU-27 jelenlegi termőterületét pontos adatok hiányában csak becsülni lehet: az új tagállamok közül mindössze Lengyelországban (kb. 20 ezer ha), Magyarországon (kb. 20-25 ezer ha) és Romániában (kb. 6 ezer ha) termesztenek jelentős mértékben gyógynövényeket. A világviszonylatban jelentős exportországnak számító Bulgáriában elsősorban gyűjtésből származnak a kereskedelemben megjelenő gyógynövények. Összességében tehát a bővítést követően az EU gyógynövény termőterülete mintegy megduplázódott.

Az EU-ban a felhasználáshoz képest csak igen kevés gyógynövényt termesztnek és gyűjtenek. A legtöbb gyógynövény termesztése igen kézimunka igényes és ezért költséges, illetve a legtöbb növény hatékonyabban és egyszerűbben termesztethető a trópusi klímájú területeken. Az EU ezért nagyon sok gyógynövény esetében nagyban függ a többnyire fejlődő országokból érkező gyógynövényektől.

A legnagyobb termelőknek Franciaország, Magyarország, Lengyelország és Spanyolország számítanak. A legnagyobb mennyiségben levendula (*Lavandula spp.*), gyógyszeripari mák (*Papaver somniferum*), kömény (*Carum carvi*), édeskömény (*Foeniculum vulgare*) és menta (*Mentha x piperita*) termesztése folyik. **Világviszonylatban Argentína, Chile, Kína és India a legjelentősebb gyógynövénytermesztők** [WWF Factsheet 4, 2002; FAO, 2004].

A gyógynövénytermesztést is érzékenyen érinti az energianövények termesztésbe vonása, ami azzal „fenyeget”, hogy nem érdemes a sokkal igényesebb és költségesebb kultúrnövények termesztésével foglalkozni. A bioetanol-program beindulása nagy kihívás a termesztésnek és a feldolgozásnak, hatása ma még csak becsülhető (termőterület csökkenése, alapanyaghiány, keresleti piac, jövedelemszint változása, elkerülhetetlennek látszó árnövekedés).

3. A világ és Európa gyógynövénypiaca

A gyógy- és aromanövények iránti régóta fennálló, fokozott igény kiterjedt lokális és nemzetközi kereskedelmi struktúrákat eredményezett. A gyógynövény-kereskedelemre a **többlépcsős felvásárlórendszer jellemző**, amely magában foglalja a gyűjtőket, a természetőket, a felvásárlókat, a regionális felvevőpiacot, a nagykereskedéseket, valamint a specializálódott beszállítókat. A nyersanyagok rendkívül alacsony felvásárlási árát egyrészt a már említett, rendkívül hosszú kereskedelmi lánc, másrészt pedig a felvásárlóknak és nagykereskedőknek való kiszolgáltatott helyzet okozza.

A gyógy- és aromanövények **globális áruforgalmának pontos felmérése** a következő, igen szerteágazó okokból **mindeddig megoldatlan**:

- Nagyon kevés adat áll rendelkezésünkre a nemzetközi gyógy- és aromanövény-kereskedelemről.
- A „gyógy- és aromanövények” fogalma nagyon sokféle növényfajt, különböző feldolgozottságú terméket foglal magába, amelyek piaci mozgásáról csak korlátozott mennyiségű adat létezik.
- A különböző nemzetközi adatbázisokban (UN Comtrade és FAO) eltérő gyógynövények tartoznak az egyes vámtarifa csoportokba, ezért ezek nem alkalmasak az összehasonlításra. A tanulmányban elsősorban a szám szerint a legtöbb gyógynövényfajt magában foglaló HS1211⁷ árucsoport forgalmát elemeztük.
- A nemzetközi kereskedelmi statisztikákban nincsenek elkülönítve a gyógyászati alapanyagok az egyéb felhasználásra kerülő gyógynövényektől. Sok gyógynövény élelmiszerként vagy nyersanyagként kerül forgalomba.
- A különböző országokban nem egységes a gyógynövény-alapanyagú termékek besorolása.
- A gyógynövények rendkívül sok termék alkotóelemeként szinte nyomonkövethetetlenül kerülnek kereskedelmi forgalomba, ezért a ténylegesen forgalmazott mennyiségek nem határozhatók meg pontosan.
- A gyógynövény-kereskedelem jelentős részét kis- és közepes cégek bonyolítják, amelyek a konkurenciától tartva nem teszik hozzáférhetővé kereskedelmi adataikat, de jelentős például a cégek közötti, nagy volumenű, nem nyilvántartott kereskedelem is. Minél nagyobb a gyógynövények iránti kereslet, annál markánsabb – elsősorban a fejlődő országokban – a nyersanyagok fekete piaca, ahol a gyűjtött alapanyagok adás-vétele többnyire szabálytalanul folyik.

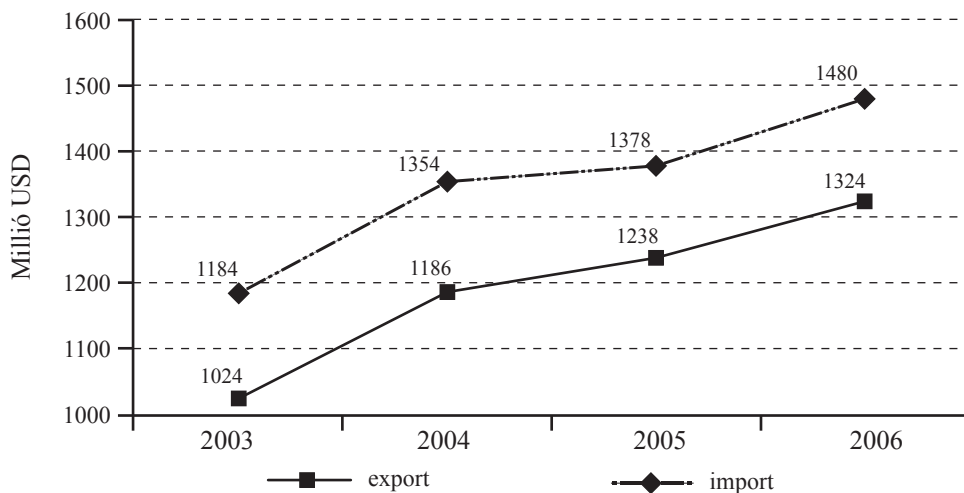
A fenti okokból adódóan a továbbiakban **közölt adatok jelzésértékűnek tekinthetők**, azonban elegendőnek bizonyultak a nemzetközi kereskedelem jellemzésére.

Világszerte mintegy 50 ezer növényfajt hasznosítanak gyógynövényként. A rendkívül sokrétű felhasználásból adódóan – végtermékként és alapanyagként – mind a vásárlók, mind pedig a feldolgozóipar részéről hatalmas a gyógynövények iránti kereslet. A globális export mértéke 1991 és 2003 között átlagosan évente 476 ezer tonna volt, 1,2 milliárd USD értékben [Lange, 2006]. A globális gyógynövény-export értéke 2006-ra meghaladta az 1,3 milliárd USD-t, az import értéke pedig az 1,4 milliárd USD-t (4. ábra).

⁷ Növény és növényrész (beleértve a magot és gyümölcsöt is), elsősorban illatszert, gyógyszer vagy rovarirtószert, gombaölőszert vagy hasonlókat gyártására, frissen vagy szárítva, vágva, zúzva vagy porítva is.

4. ábra

**A gyógynövények (HS1211) globális kereskedelmének értéke
(2003-2006)**

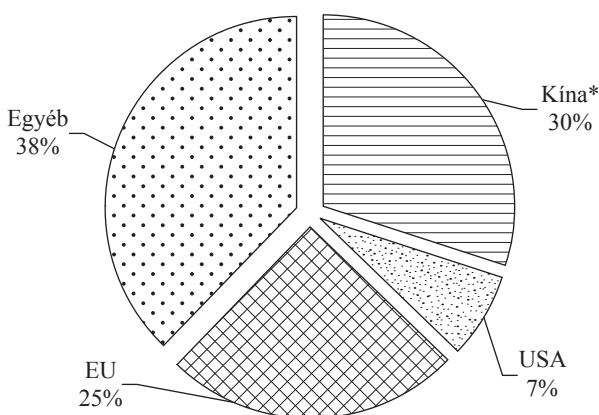

Forrás: COMTRADE adatbázis, UN Statistics Division, New York

A nemzetközi kereskedelem egyik fő jellemzője, hogy **a piacot mindössze néhány ország uralja**. A nemzetközi gyógynövény-kereskedelem három gazdasági „erőcentruma” **Kína**, az **USA** és az **EU** tagállamai, amelyek kiemelkedő termelői és fogyasztói szerepük mellett meghatározó kereskedelmi központok is egyben. A globális exportnak több mint fele Kínából (30%) és az EU tagországaiból (25%) származik (5. ábra).

5. ábra

**A gyógynövények (HS1211) globális exportjának érték szerinti megoszlása
(2006)**

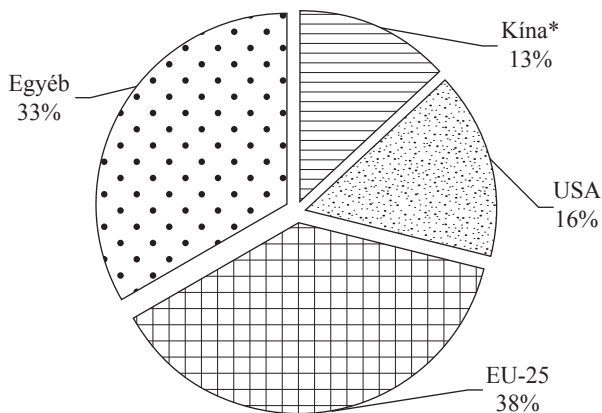
Forrás: COMTRADE adatbázis, UN Statistics Division, New York

* Kína, Hong Kong és Macao együtt.

Az import tekintetében meghatározó az EU tagországok szerepe, ahová 2006-ban a globális export 38%-a irányult, majd az USA következett 16%-kal. Az 1990-es évektől Kína egyre erősebben van jelen a nemzetközi kereskedelemben és 2006-ban már 13%-ban részesedett a globális importból (6. ábra).

6. ábra

A gyógynövények (HS1211) globális importjának érték szerinti megoszlása (2006)

Forrás: COMTRADE adatbázis, UN Statistics Division, New York

* Kína, Hong Kong és Macao együtt.

Világviszonylatban – mind az export, mind pedig az import tekintetében – **Kína**, az **USA** és **Németország** a **legnagyobb gyógynövény kereskedelmet lebonyolító országok**. Kína, India és Mexikó jellegzetes „nyersanyagellátóként” vannak jelen a nemzetközi kereskedelemben, nagy mennyiségű- és értékű gyógynövényt exportálnak alacsony áron (7. és 8. ábra). Kína és India átlagosan 1,9 USD/kg, Mexikó pedig 1 USD/kg áron exportál gyógynövényeket. Ezzel szemben Németország 4,95 USD/kg-ért, az USA pedig 7,7 USD/kg-ért exportál (4. táblázat).

4. táblázat

A gyógynövények (HS1211) exportárának alakulása (2006)

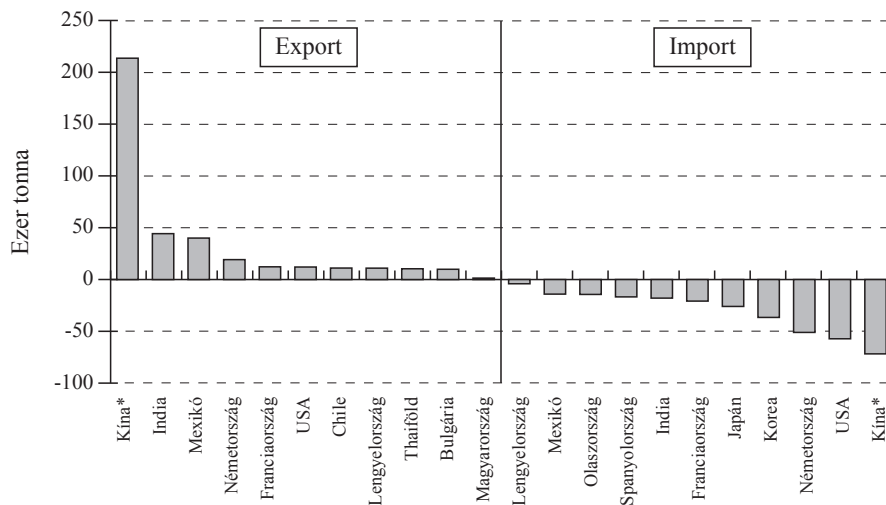
Megnevezés	Érték (ezer USD)	Mennyiség (kg)	Exportár (USD/kg)
Németország	96 043	19 439 416	4,9
USA	93 444	12 168 781	7,7
Kína*	399 949	215 572 537	1,9
India	85 983	44 691 884	1,9
Mexikó	40 002	40 405 573	1,0

Forrás: COMTRADE adatbázis, UN Statistics Division, New York

* Kína, Hong Kong és Macao együtt.

7. ábra

**A gyógynövények (HS1211) exportjának és importjának mennyisége
néhány országban (2006)**

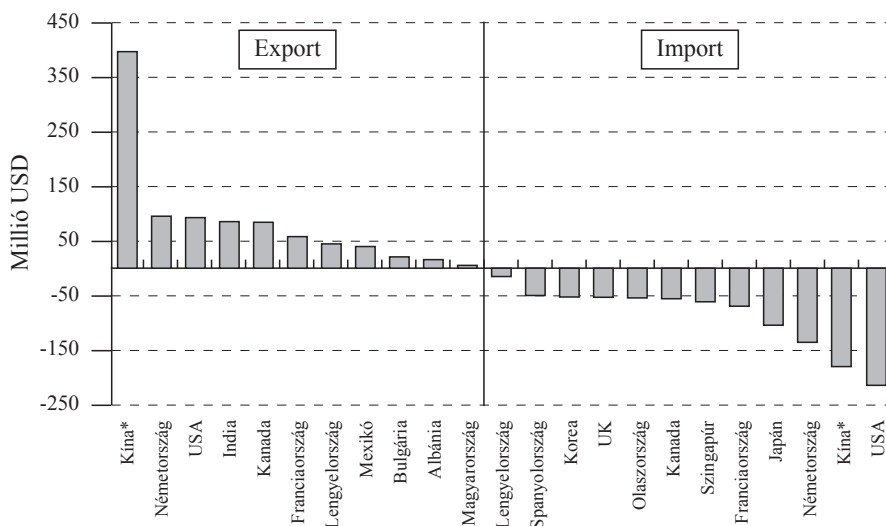

Forrás: COMTRADE adatbázis, UN Statistics Division, New York

* Kína, Hong Kong és Macao együtt.

8. ábra

**A gyógynövények (HS1211) exportjának és importjának értéke
néhány országban (2006)**

Forrás: COMTRADE adatbázis, UN Statistics Division, New York

* Kína, Hong Kong és Macao együtt.

Annak ellenére, hogy a fejlett országokban kevesebb növényi alapanyagú gyógyszer alkalmaznak, mint a fejlődő országokban, a fejlett és a fejlődő országok importja közel azonos mértékű. Általánosan elmondható, hogy míg a számottevő gyógynövény-kereskedelmet bonyolító exportáló országok a fejlődő országokhoz tartoznak, addig – Kína kivételével – a fejlett országok/régiók elsősorban importálnak (5. táblázat). A fogyasztó országok elsősorban nyersanyagokat importálnak, amelyek már az adott országokban kerülnek feldolgozásra kivonatok, aromák, teák, kozmetikumok és egyéb gyógykészítmények formájában. Ezek a megnövelt értékű termékek ezután a belföldi piacra, illetve exportra kerülnek. A növényi alapú gyógytermékek már más tarifaszámok alatt jelennek meg a kimutatásokban, így ezek értéke alig megfogható.

5. táblázat

**A világ legnagyobb gyógynövényeket (HS1211) exportáló és importáló országai
(2006)**

Sor-szám	Importáló ország	Mennyiség (ezer tonna)	Érték (millió USD)	Exportáló ország	Mennyiség (ezer tonna)	Érték (millió USD)
1	Kína*	72,4	181,7	Kína*	215,6	399,9
2	USA	57,7	216,3	India	44,7	86,0
3	Németország	51,5	136,9	Mexikó	40,4	40,0
4	Korea	36,9	53,2	Németország	19,4	96,0
5	Japán	26,2	105,3	Franciaország	12,4	58,3
6	Franciaország	21,0	70,2	USA	12,2	93,4
7	India	18,1	24,3	Chile	11,2	27,3
8	Spanyolország	16,9	50,4	Lengyelország	11,1	44,9
9	Olaszország	14,5	54,9	Thaiföld	10,5	2,4
10	Mexikó	14,2	25,7	Marokkó	10,4	20,7
11	Pakisztán	12,9	6,2	Pakisztán	10,2	5,0
12	Malajzia	11,7	41,4	Bulgária	10,0	20,9
13	Szingapúr	10,0	62	Albánia	8,0	15,8
14	UK	9,7	53,7	Spanyolország	4,5	20,8
15	Thaiföld	9,1	6,6	Hollandia	4,3	10,6
16	Kanada	7,5	56,4	Kanada	4,2	84,8
17	Belgium	6,3	32	Belgium	2,7	20,8
18	Hollandia	5,5	32,3	Szingapúr	2,0	35,8
19	Svájc	5,4	31,7	UK	1,6	14,0
20	Lengyelország	4,1	15,4	Magyarország	1,4	5,2
1-20	Mindösszesen	411,6	1 256,6	Mindösszesen	436,8	1 102,6

Forrás: COMTRADE adatbázis, United Nations Statistics Division, New York

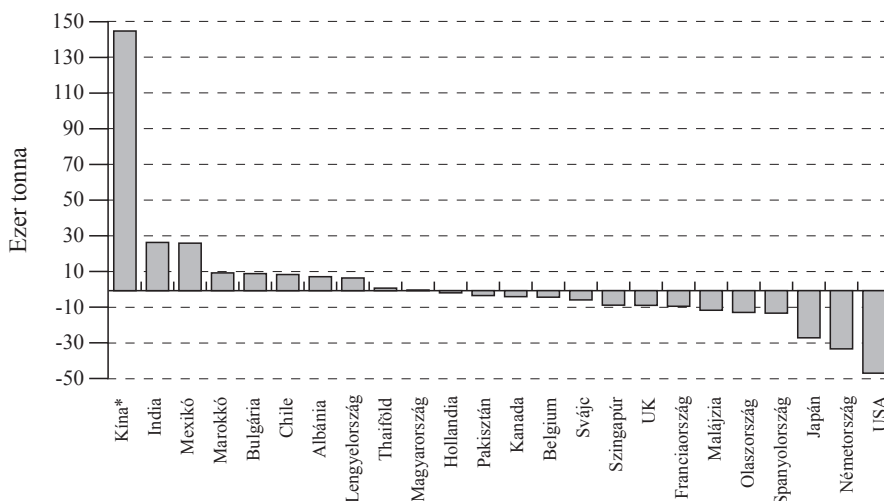
* Kína, Hong Kong és Macao együtt.

Világviszonylatban a jellemzően nyersanyagellátó országok rendelkeznek a **legnagyobb mennyiségű nettó exporttal**, így **Kína, India, Mexikó Marokkó, Chile és Albánia**, Európában pedig **Bulgária és Lengyelország**. A **nettó export érték** tekintetében az előbbiekben említett országok mellett **Kanada** nettó exportja a legmagasabb (10. ábra).

A jellegzetesen nagy mennyiségű gyógynövényt felhasználó országok, így az **USA**, **Németország**, **Japán** és **Spanyolország nettó importmennyisége** a legmagasabb. Az USA és Japán kiemelkedően magas, 100 millió USD feletti nettó importértékkel rendelkeznek (9. és 10. ábra).

9. ábra

A gyógynövények (HS1211) külkereskedelmi egyenlege néhány országban mennyiség alapján (2006)

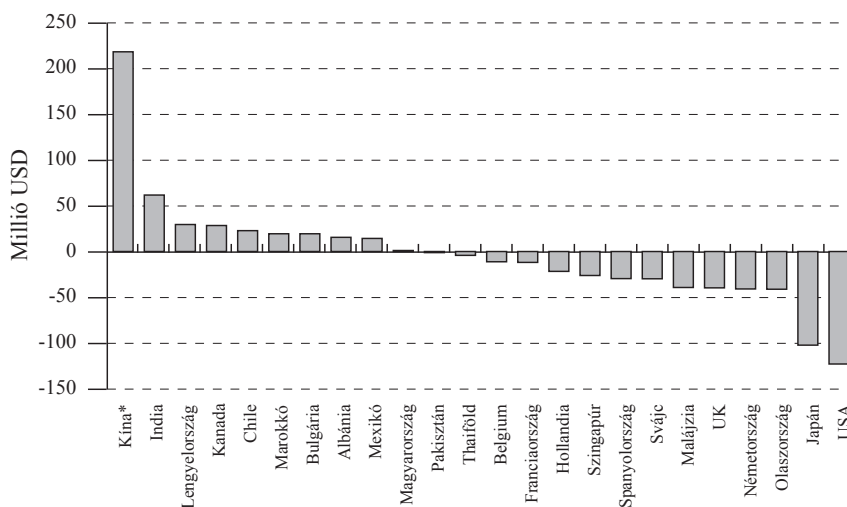

Forrás: COMTRADE adatbázis, United Nations Statistics Division, New York

* Kína, Hong Kong és Macao együtt.

10. ábra

A gyógynövények (HS1211) külkereskedelmi egyenlege néhány országban érték alapján (2006)

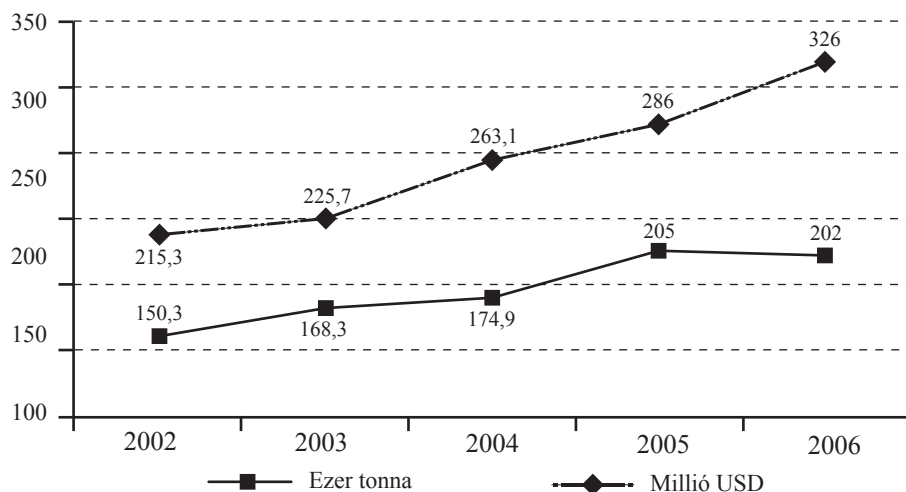
Forrás: COMTRADE adatbázis, United Nations Statistics Division, New York

* Kína, Hong Kong és Macao együtt.

Kína a világ legnagyobb nyersanyag előállítója, kivitele 2002 és 2006 között 35%-al nőtt (11. ábra). Az ország 2006-ban 216 ezer tonna gyógynövényt exportált hozzávetőleg 400 millió USD értékben, közel ötször annyit, mint a listán utána következő India és 18-szor annyit, mint az USA (5. táblázat). Kína 65 országba szállít gyógynövényeket, az export 90%-át a kelet- és a délkelet-ázsiai piacokon értékesíti és csupán néhány százalék irányul a két nagy kereskedelmi központba, az USA-ba és Németországba.

11. ábra

**Kína gyógynövény- (HS1211) exportja
(2002-2006)**

Forrás: COMTRADE adatbázis, United Nations Statistics Division, New York

Megjegyzés: Hong Kong és Macao nélkül.

A **kínai export** legfontosabb felvevőpiacai Hong Kong, Japán, Korea, Vietnám és az USA, az európai országok közül Németország, Franciaország, Írország, Olaszország és az Egyesült Királyság.

Kína évi 72 ezer tonna, összesen 182 millió USD értékű importjával **a világ legnagyobb importőre is egyben**, elsősorban a távol keleti országokból importál, így Indiából, Koreából, Thaiföldről, Myanmarból és Türkmenisztánból.

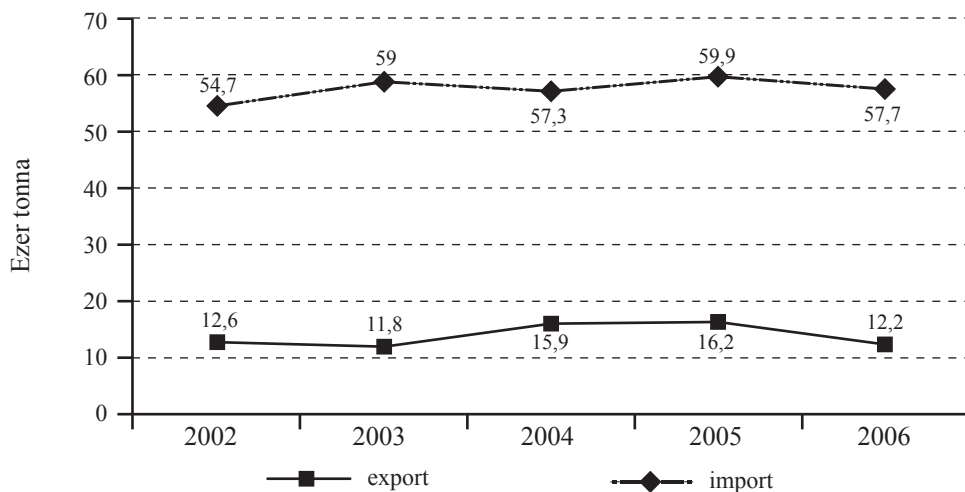
Hong Kong Kínán belül 1997-ig önálló gazdasági és közigazgatási egységet képviselt, a kereskedelmi adatbázisokban különleges igazgatású területként jelenik meg. Az 1990-es évekig Hong Kong számottevő exporttal bíró „gyógynövény hatalom” volt, vezető szerepe azonban az 1990-es években – nem utolsósorban politikai okokból – gyengült⁸.

Az **USA** 2006-ban **12 ezer tonna** gyógynövényt **exportált 93 millió USD** értékben, ezzel szemben jellemzően fogyasztó országgént **58 ezer tonnát importált 216 millió USD** értékben. Stagnáló importmennyiség mellett az import értéke 47%-kal növekedett 2002 és 2006 között (12. és 13. ábra).

⁸ 1997. július 1.-én az Angliához tartozó brit gyarmat különleges közigazgatású területként (*Special Administrative Region - SAR*) újra kínai fennhatóság alá került. Ettől kezdve rohamosan csökkent a gyógynövény kereskedelem.

12. ábra

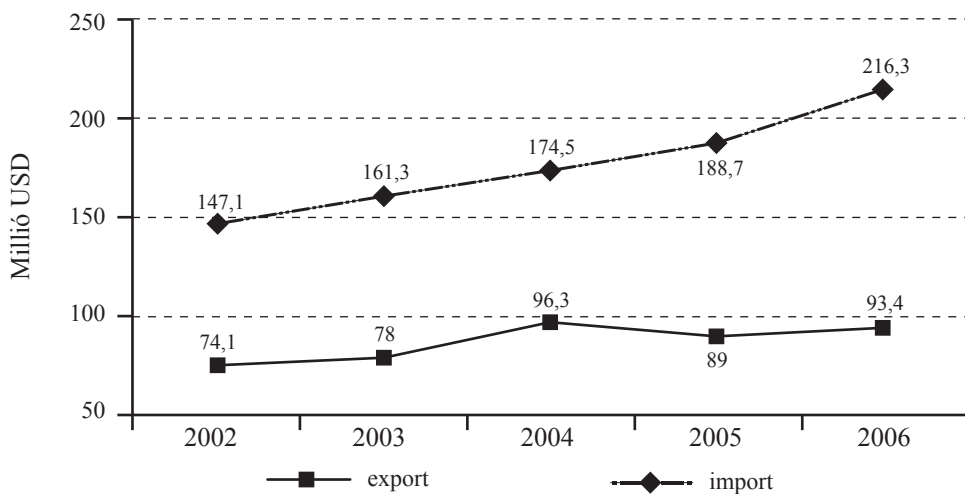
**Az USA gyógynövény- (HS1211) exportjának és importjának mennyisége
(2002-2006)**

Forrás: COMTRADE adatbázis, UN Statistics Division, New York

13. ábra

**Az USA gyógynövény- (HS1211) exportjának és importjának értéke
(2002-2006)**

Forrás: COMTRADE adatbázis, UN Statistics Division, New York

Az USA 2006-ban átlagosan 3,7 USD/kg áron importált gyógynövényeket, ugyanakkor az exportált gyógynövény ára 7,7 USD/kg volt. Az Egyesült Államok kereskedelmi központként – saját magas felhasználása mellett – elsősorban olcsó nyersanyagot importál, míg nagyobb feldolgozottságú, megnövelt értékű termékeket exportál. Ennek megfelelően 2006-ban elsősorban Kanadába, Hong Kongba, Kínába, Németországba és Japánba exportált, míg a fő importpartnerei az olcsó nyersanyagokat kínáló Kína, India és Mexikó voltak.

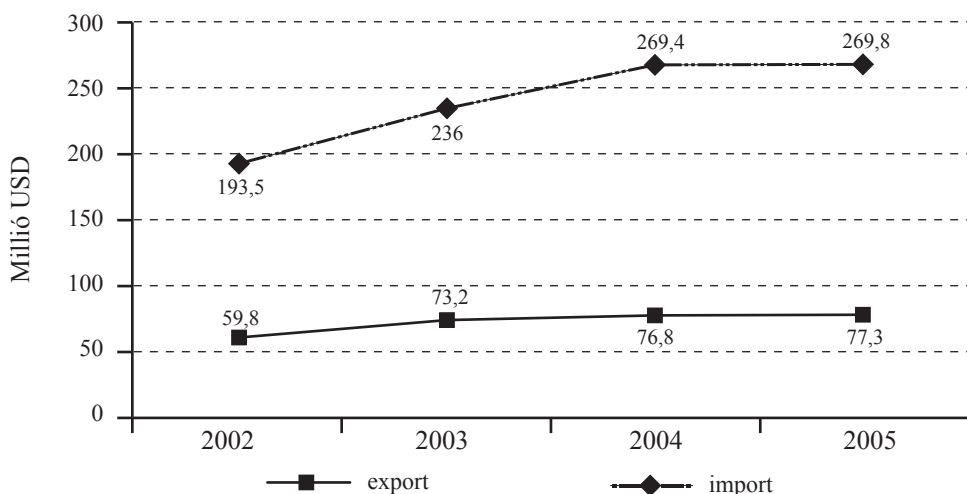
Az **öt legnagyobb mennyiségben értékesített gyógynövény** az USA-ban (1997): a kasvirág fajok (*Echinacea ssp.*), a fokhagyma (*Alium sativum* L.), a ginkgo (*Ginkgo biloba* L.), a kanadai gyömbér (*Hydrastis canadensis* – golden seal) és a fűrésztes törpepálma (*Serenoa repens*, *Sabal serrulata* - saw palmetto) [Laird, 1999; WWF Factsheet 4, 2002]

Az **Európai Unió** a globális gyógynövénypiac harmadik meghatározó szereplője, exportja és importja 2002 óta folyamatos növekedést mutatott. Az Európai Unió kereskedelmi központként, illetve számottevő saját felhasználása által játszik meghatározó szerepet a nemzetközi gyógynövény kereskedelemben. Az EU-25 2005-ben **19 ezer tonna** gyógynövényt **exportált 77 millió USD értékben**⁹. Az **import** ezzel szemben **68 ezer tonna** volt **270 millió USD** értékben (14. ábra).

Az EU-ban a „paprikafajok”, így csilipaprika, fűszerpaprika és a szegfűbors (*pimento*) legnagyobb mennyiségben fogyasztott fűszerek. A paprika mellett a bors a második legfontosabb fűszer, a borsfogyasztás 2000-2004 között 3%-al nőtt, ezzel az EU összes fogyasztásának mintegy 20%-át teszi ki. A paprika fajok és a bors mellett a kakukkfű és az oregánó a legnagyobb mennyiségben felhasznált fűszer [CBI, 2007].

14. ábra

Az EU harmadik országokba irányuló gyógynövény- (HS1211) exportjának és importjának értéke (2002-2005)

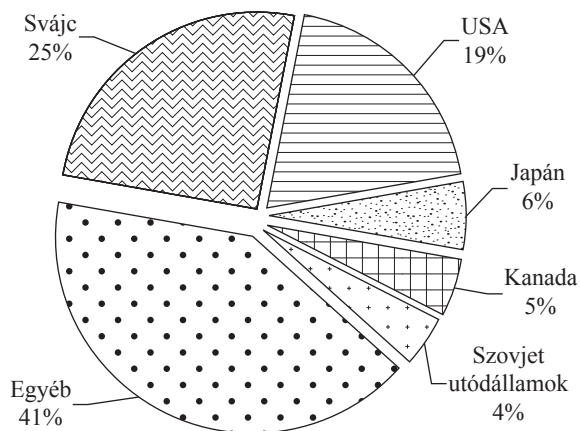
Forrás: COMTRADE adatbázis, UN Statistics Division, New York

Az EU gyógynövény-**exportjának** (mennyiség és érték szerint) legjelentősebb célországai **Svájc**, az **USA**, **Japán** és **Kanada**, illetve az **Szovjet utódállamok** (15. ábra).

⁹ Az EU-25 2006. évi összesített export és import adatai a tanulmány készítésének időpontjában az adatbázisokban még nem elérhetők.

15. ábra

**Az EU harmadik országokba irányuló gyógynövény- (HS1211)
exportjának célországok szerinti megoszlása (2005)**

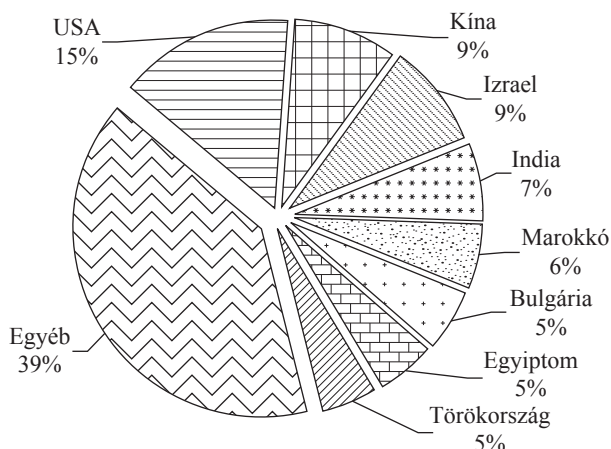
Forrás: COMTRADE adatbázis, UN Statistics Division, New York

Az EU gyógynövény behozatala az exportnál összetettebb képet mutat, mert nagyon sok országból importál. **Legjelentősebb beszállítói** (12 millió USD-t meghaladó értékben) az **USA, Kína, Izrael, India, Marokkó, Egyiptom és Törökország** (16. ábra).

Az EU gyógynövény nettó importőr, ugyanakkor – elsősorban Hollandia és Németország – jelentős mennyiségben importál alacsony áron, nagy mennyiségben nyers drogot, amelyet további feldolgozás és újracsomagolás után re-exportál. Az Unió legfontosabb exportcikke a paprika [CBI, 2007].

16. ábra

**Az EU harmadik országokból érkező gyógynövény- (HS1211)
importjának beszállítói (2005)**

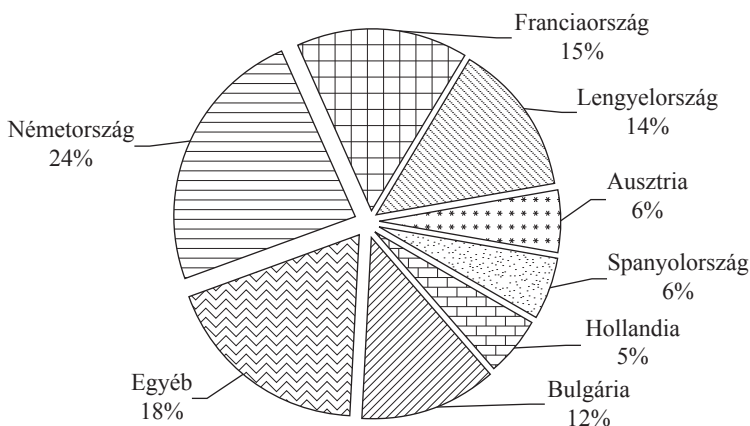
Forrás: COMTRADE adatbázis, UN Statistics Division, New York

Az EU belső exportjának (mennyiség szerint) **53%-át Németország, Franciaország és Lengyelország** képviselte 2005-ben. Németország elsősorban az Egyesült Királyságba, Ausztriába és Spanyolországba exportált. Franciaország legnagyobb exportpartnerei Belgium, Olaszország, Németország és Spanyolország voltak. A lengyel export fő felvevő országai Németország, Franciaország, Csehország és Spanyolország voltak (17. ábra).

Az Unió azon tagországaiban, amelyek magas létszámú bevándorlónak adnak otthont (pl. Hollandia, Nagy-Britannia) számottevően megnőtt a kereslet a kínai, indonéz és thai étermek és egyben fűszerek iránt is [CBI, 2007].

17. ábra

Az EU belső gyógynövény- (HS1211) exportjának legnagyobb szállítói mennyiség szerint (2006)

Forrás: COMTRADE adatbázis, UN Statistics Division, New York

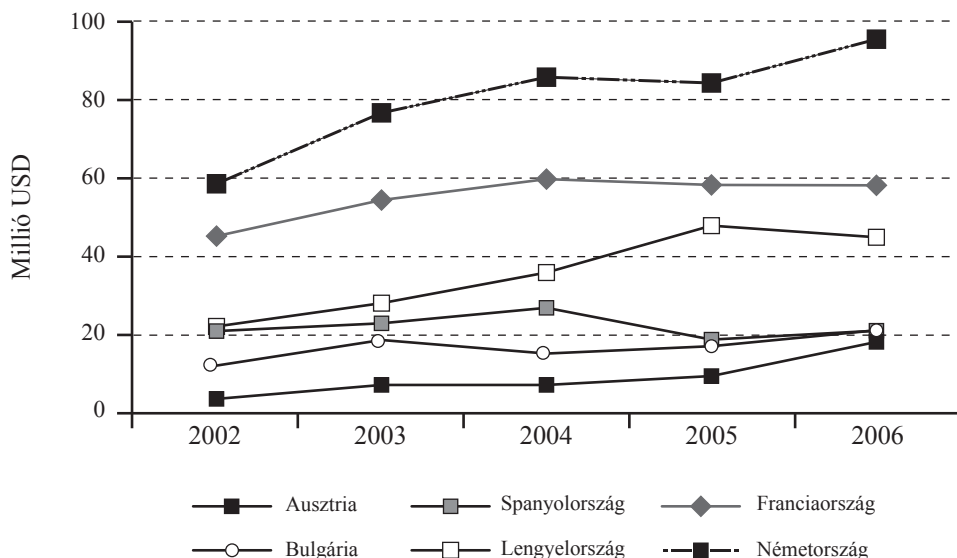
A legnagyobb mennyiségben exportáló EU tagországok közül Németország és Lengyelország exportértéke növekedett a legnagyobb mértékben 2002 és 2006 között. Németország exportja 60%-al emelkedett, az export értéke 2006-ban megközelítőleg 100 millió USD volt. Ezzel egy időben Lengyelország exportjának értéke 2002 és 2006 között megduplázódott, 2006-ra 40 millió USD felett volt (18. ábra).

Németországban kiemelten fontos megújuló erőforrást jelent a gyógynövénytermesztés, szakértői becslések szerint a kereslet évi 10%-os bővülésére lehet számítani. Annak ellenére, hogy a németországi feldolgozók ez idáig importból fedezték a gyógynövény-szükségletüket, a termőterületek folyamatos növekedése is megfigyelhető, jelenleg pl. mintegy 400 hektáron termesztetnek mentát. A saját termesztés növekedése elsősorban arra vezethető vissza, hogy a német fogyasztók egyre inkább igénylik az ismert és dokumentált eredetű árut [UNCTAD/WTO, 2007].

Az EU összes belső importjának háromnegyede Németországba, **Franciaországba, Spanyolországba és Olaszországba** irányul. Németország elsősorban Lengyelországból és Bulgáriából importál, Franciaország Olaszországból, Németországból és Bulgáriából, Spanyolország pedig főként Németországból, az Egyesült Királyságból és Franciaországból. Olaszország nagyrészt Franciaországból, Ausztriából és Németországból hoz be gyógynövényeket (19. ábra).

18. ábra

**Az EU legnagyobb értékben gyógynövényt (HS1211) exportáló országai
(2002-2006)**

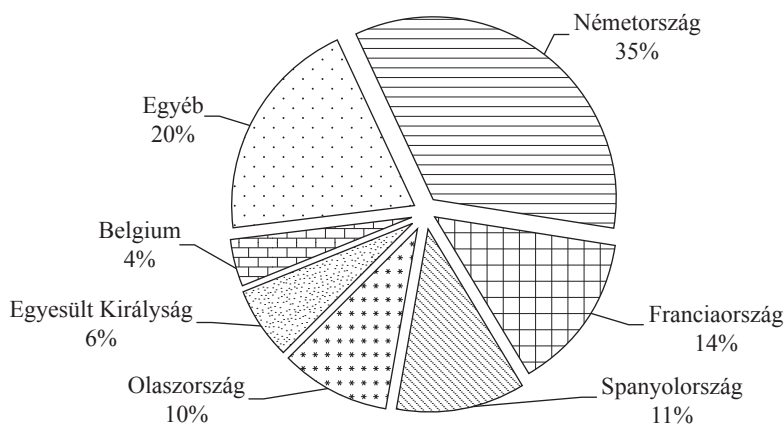

Forrás: COMTRADE adatbázis, UN Statistics Division, New York

Megjegyzés: A 2007-től EU tag Bulgária jelentős exportőr, ezért szerepel a számottevő exporttal rendelkező EU tagországok között.

19. ábra

**Az EU belső gyógynövény- (HS1211) importjának felvevő országai
mennyiség szerint (2006)**

Forrás: COMTRADE adatbázis, UN Statistics Division, New York

Az Unióban igen eltérő a fűszerhasználat. Míg a legtöbb északi országban elsősorban szárított fűszerkeverékeket használnak, a Mediterráneumban (pl. Spanyolország, Olaszország) inkább friss, többnyire gyűjtésből származó fűszereket alkalmaznak [CBI, 2007].

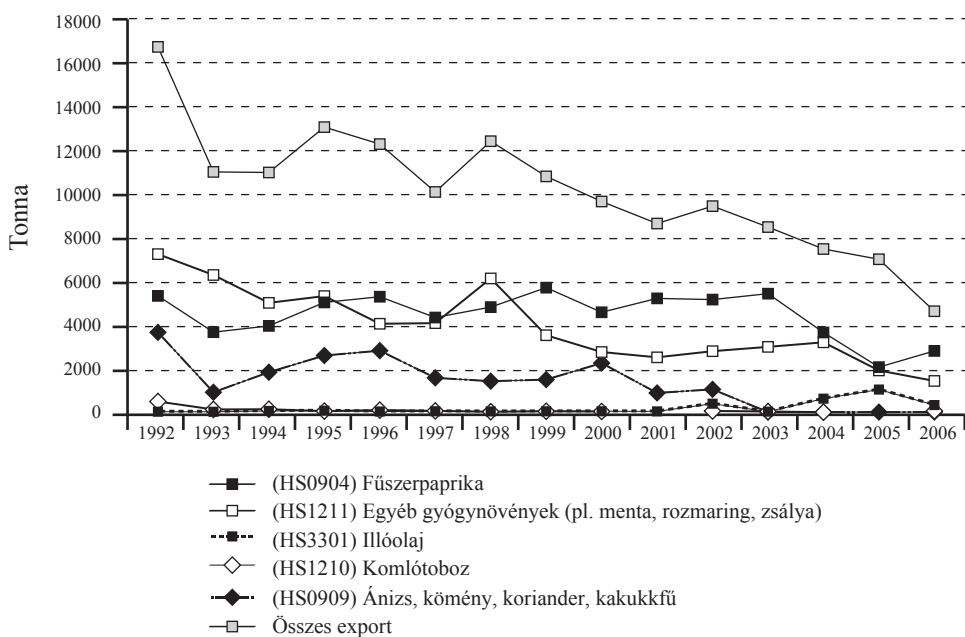
4. Magyarország szerepe az EU gyógynövény-kereskedelmében

Magyarország exportjának alakulása az 1990-es évektől

Magyarország összes gyógynövény kivitele a rendszerváltozást követő 1-2 évben rohamosan zuhant, 1992-re exportunk mintegy megfeleződött. A következő években a magyar exportpiacot a bizonytalanság uralta, az exportált mennyiség és az exportérték meglehetősen ingadozott. Összességében azonban egyre kisebb mennyiségben exportáltunk gyógynövényt, az utóbbi évtizedben csak 2001-ben nőtt kissé az export. Magyarország gyógynövény kivitele ezt követően 2002-től újra rohamosan csökkent, ami elsősorban a fűszerpaprika és az „egyéb gyógynövények”-exportjának erős visszaesésére vezethető vissza (20. ábra).

20. ábra

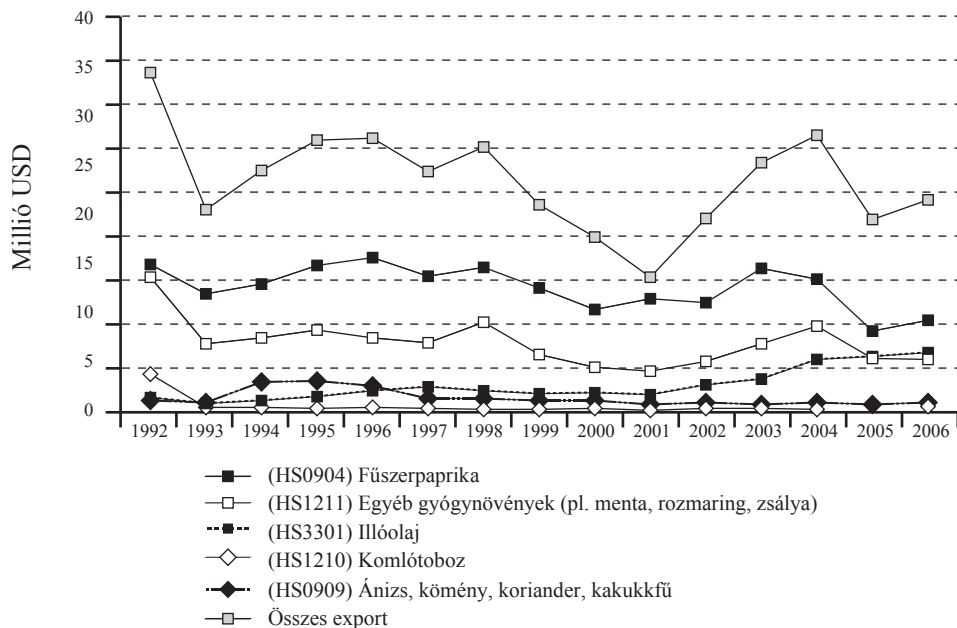
**Magyarország gyógynövény-exportja mennyiség alapján
(1992-2006)**

Forrás: COMTRADE adatbázis, UN Statistics Division, New York

Az utóbbi tíz évben 2004-ben volt a legmagasabb az exportértékünk (28,1 millió USD). Ez részben az illóolaj exportunk növekedésére vezethető vissza, részben pedig a HS1211 árukatégória értéknövekedésére – az előző évekhez képest 2004-ben azonos mennyiség mellett magasabb áron exportáltunk (21. ábra).

**Magyarország gyógynövény-exportja érték alapján
(1992-2006)**

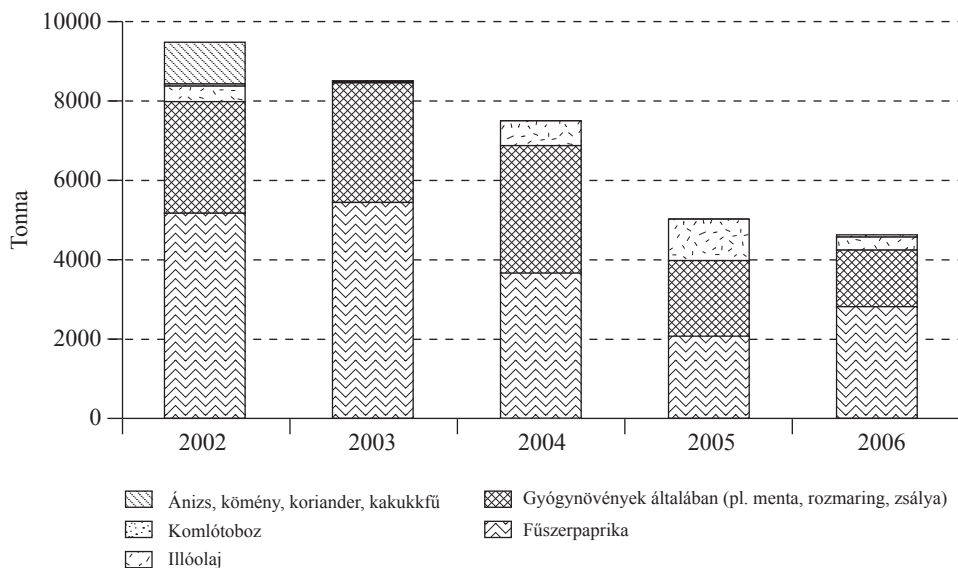

Forrás: COMTRADE adatbázis, UN Statistics Division, New York

A termesztett és gyűjtött drogok 60-70%-a külföldre kerül. Míg 1992-1996 között – fűszerpaprika nélkül – átlagosan évi 5,5 ezer tonna volt Magyarország exportja, addig – szakértői becslések szerint – az utóbbi években 4 ezer tonnára, egyesek szerint még ennél is kevesebbre csökkent. Az UN Comtrade adatbázis adatai szerint az export a becslésnél is kisebb mértékű, 2006-ban a 4 656 tonnás export felét a fűszerpaprika kivitele (2 353 tonna) tette ki. A konkrét adatok bizonytalansága ellenére kirajzolódó tendencia szerint a mennyiséget tekintve **2004-től a kivitel folyamatosan csökken, míg a behozott gyógynövények mennyisége emelkedik** (22.-25. ábra).

22. ábra

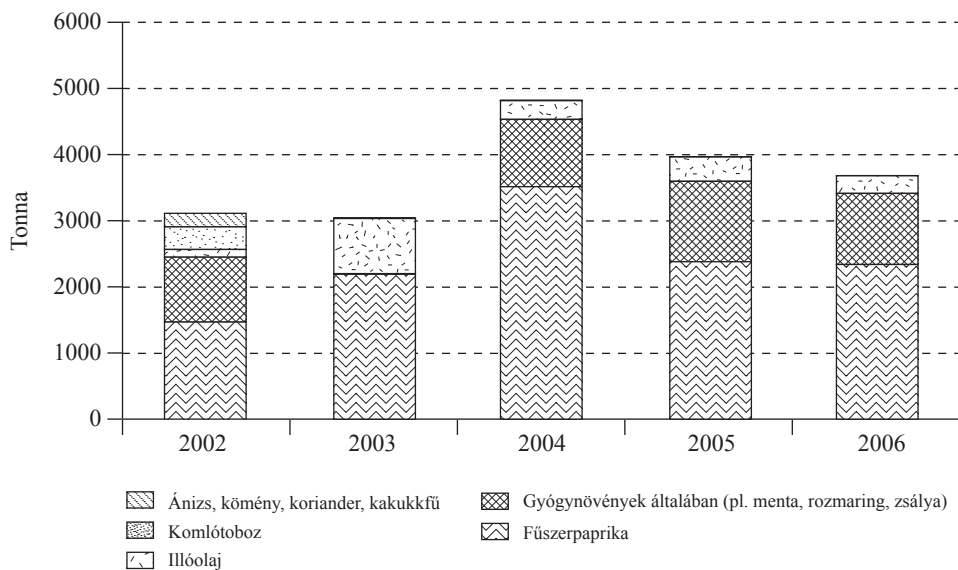
**Magyarország gyógynövény-exportjának szerkezete mennyiség alapján
(2002-2006)**

Forrás: COMTRADE adatbázis, UN Statistics Division, New York

23. ábra

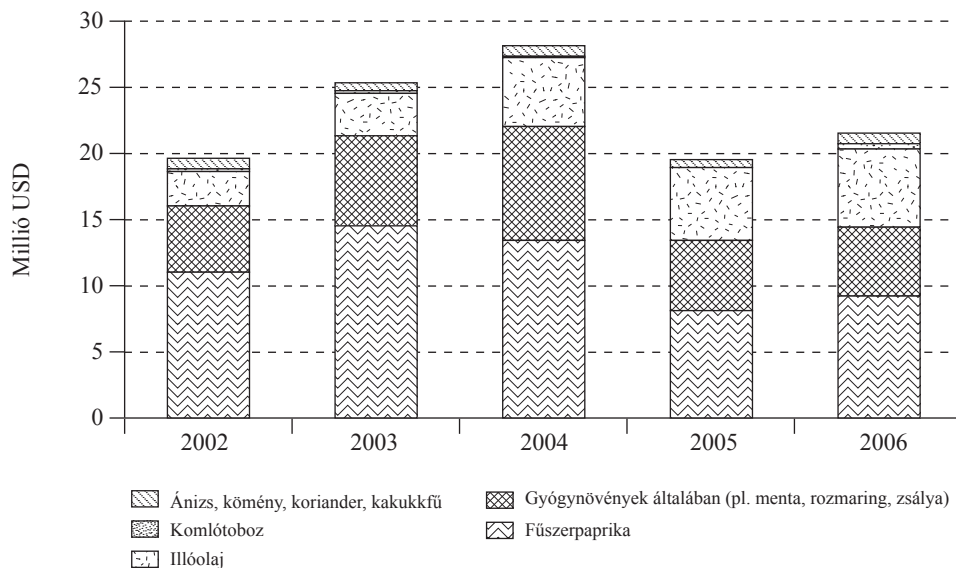
**Magyarország gyógynövény-importjának szerkezete mennyiség alapján
(2002-2006)**

Forrás: COMTRADE adatbázis, UN Statistics Division, New York

24. ábra

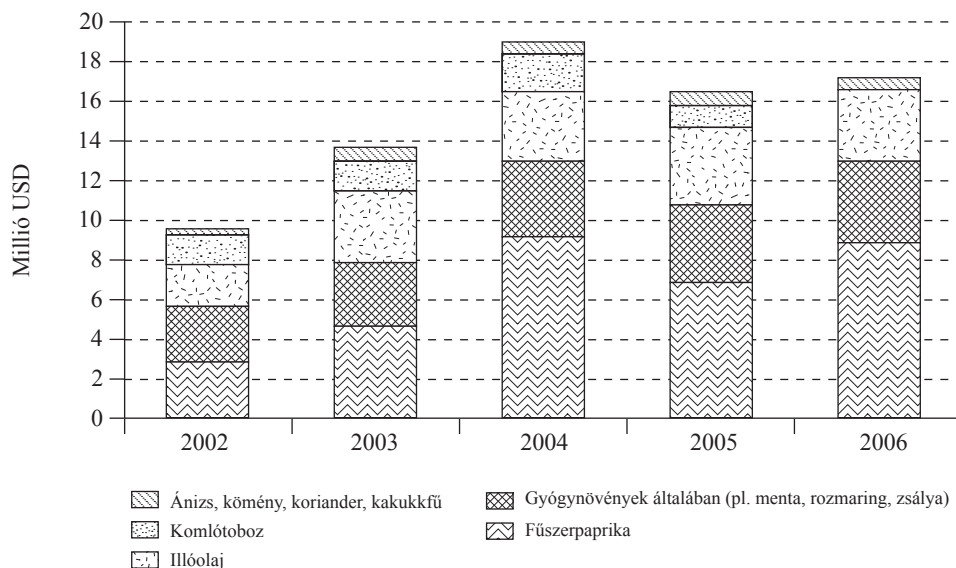
**Magyarország gyógynövény-exportjának szerkezete érték alapján
(2002-2006)**

Forrás: COMTRADE adatbázis, UN Statistics Division, New York

25. ábra

**Magyarország gyógynövény-importjának szerkezete érték alapján
(2002-2006)**

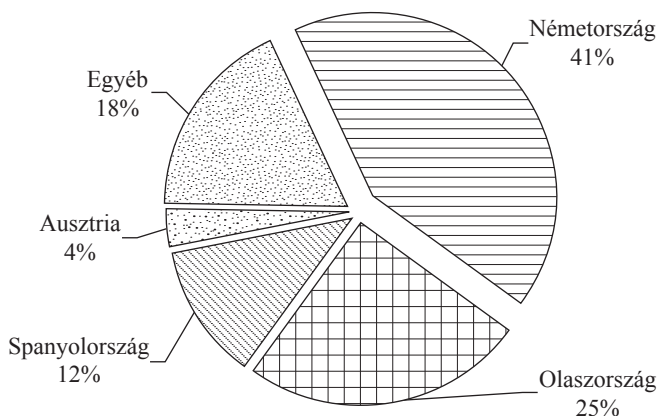
Forrás: COMTRADE adatbázis, UN Statistics Division, New York

Az importmennyiség növekedése mellett a behozott áru értékének csökkenése az egyre nagyobb, a hazainál olcsóbb áru délkelet-ázsiai importtal magyarázható.

Magyarország elsősorban **Németországba, Spanyolországba és Olaszországba** exportál gyógynövényeket. Érték szerinti megoszlásban Spanyolország a legjelentősebb kereskedelmi partnerünk, míg az exportáru mennyiségének mintegy fele Németországba áramlik (26. és 27. ábra.). Németországba és Olaszországba elsősorban alacsony kereskedelmi értékű nyersanyagot exportálunk nagy mennyiségben (ez az összes exportmennyiség 68%-a, az összes exportértéknek azonban csak a 34%-a).

26. ábra

Magyarország gyógynövény- (HS1211) exportjának mennyiség szerinti megoszlása (2006)

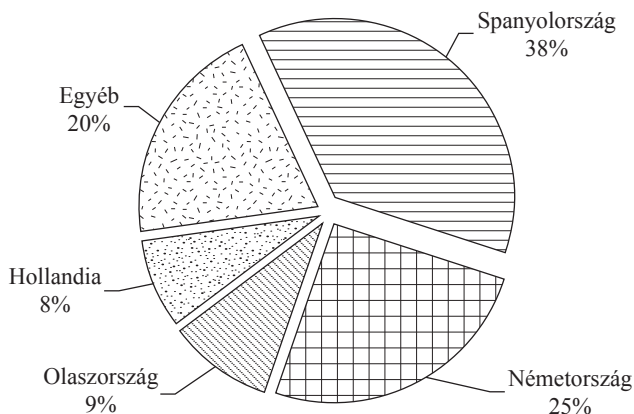

Forrás: COMTRADE adatbázis, UN Statistics Division, New York

Spanyolországba – ellentétben az előbbi két országgal – az összes exportmennyiség mindössze 12%-a érkezik, amely azonban az összes exportérték 38%-a. Spanyolországba, de Hollandiába is elsősorban nagy értékű gyógynövényeket szállítunk, amelyek a kis exporttételek ellenére jelentős értéket képviselnek (26. ábra).

27. ábra

**Magyarország gyógynövény- (HS1211) exportjának
érték szerinti megoszlása (2006)**

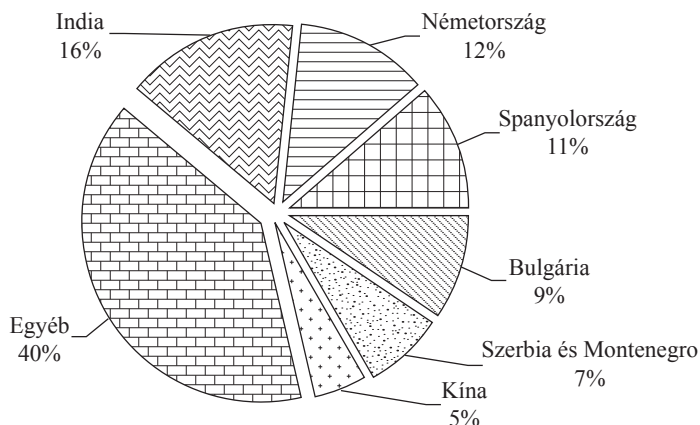

Forrás: COMTRADE adatbázis, UN Statistics Division, New York

Magyarország gyógynövény **importja** az exportnál sokkal összetettebb, mert sok a kereskedelmi partner. Jelentős felvevőpiacaink, így Németország, Spanyolország és Olaszország fontos gyógynövény beszállítók is egyben. Ezekből az országokból származik a behozott gyógynövények negyede. Ausztria szintén jelentős gyógynövényellátónk, innen Magyarországra főleg kész vagy félkész termékek kerülnek relatív magas áron. Jelentős mennyiségű gyógynövény érkezik még hozzánk a balkán országokból, így Bulgáriából (9%), Szerbia és Montenegróból (7%), illetve Horvátországból (4%), valamint a távol-keleti országokból. A nagy mennyiségben, alacsony áron importált indiai gyógynövények mennyiségben 16%-kal, míg értékben mindössze 4%-kal részesednek a hazai importból (28. és 29. ábra).

28. ábra

**Magyarország gyógynövény- (HS1211) importjának
mennyiség szerinti megoszlása (2006)**

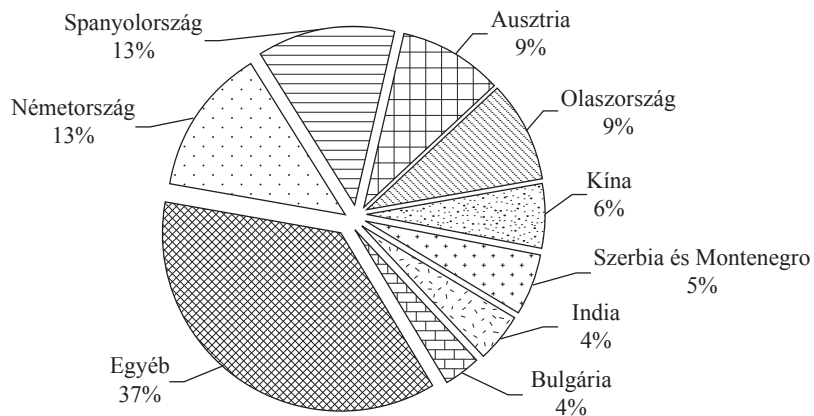

Forrás: COMTRADE adatbázis, UN Statistics Division, New York

Az egyik legfontosabb importpartnerünk, India exportja évente 25%-os növekedést mutat és hazánk mellett az USA, Spanyolország, Egyesült Királyság, Ausztrália, az orosz utódállamok és Indonézia fontos beszállítója, mindössze 2,5%-ban részesedik a nemzetközi kereskedelemről [UNCTAD/WTO, 2007]. India exportja 2004 óta évi 30%-os növekedést mutat. A legfontosabb exportcikkei a bazsalikom (*Ocimum spp.*), az izzóp (*Hyssopus officinalis*), a szennalevél (*Cassia angustifolia*), a fehér szantálfa (*Santalum album*) drogjai, illetve a jojoba mag (*Simmondsia chinensis*) [UNCTAD/WTO, 2007].

29. ábra

Magyarország gyógynövény- (HS1211) importjának érték szerinti megoszlása (2006)

Forrás: COMTRADE adatbázis, UN Statistics Division, New York

5. A magyar gyógynövényágazat

5.1. Gyűjtés

A gyűjtött gyógynövényfajok jelentőségét bizonyítja, hogy a kereskedelmi forgalomban lévő gyógynövény fajok 60-70%-a természetes élőhelyekről származik. Hazánk Európában ezzel köztes helyet foglal el a nyugati országok, valamint a dél-és kelet-európai országok között. Alig néhány ország rendelkezik a magyarországihoz hasonló széles fajspektrummal, a legtöbb országban egy-egy speciális termék exportjának túlsúlya figyelhető meg. Így pl. Spanyolország legfőbb kiviteli cikke a kakukkfű, Görögországé és Albániáé a zsálya, Törökország és Olaszország esetében a szurokfű (oregánó) fajok jelennek meg a nyugat-európai piacokon. A kivitelben jelentős szerepe van azon fajoknak, amelyek hazánkban nagy gyakorisággal fordulnak elő. A vadontermő növényfajok azonban nem csak a kivitelben, hanem a hazai drogforgalomban is fontos szerepet töltenek be. Ezért, bár a gyűjtésnek természetvédelmi és minőségbiztosítási aspektusai is vannak, a gyűjtést gazdasági és szociálpolitikai szempontból is hasznos a jövőben is megtartani. A gyűjtés előnye, hogy különösebb feltételeket, beruházást nem igényel. A természetes állományok védelme érdekében azonban feltétlenül szükséges a gyűjtésnek a begyűjtött áru ellenőrzésén keresztül történő, indirekt szabályozása.

A gyűjtés alapvető feltételei:

- a közelben működő felvásárlóhely, ahol átveszik a begyűjtött növényeket;
- a napi információ, hogy mit és milyen mennyiségben igényel a felvásárló;
- a lelőhelyi, termőhelyi adottságok, tisztázott tulajdonjoggal rendelkező gyűjtési terület;
- a felvásárlók jogi státuszának tisztázása (östermelő, vállalkozó).

Annak ellenére, hogy a forgalmazott gyógynövények jelentős része természetes állományokból származik, **számos gazdasági és ökológiai tényező hátráltatja a gyűjtést.** A 2007-ben érvénybelépő szabályok szerint a gyógynövények gyűjtéséből származó jövedelem elvesztette a járulékmentességét, a gyűjtőknek östermelői igazolványt kell kiváltaniuk, illetve bevételükből egészségügyi- és nyugdíjjárulékot kell fizetniük, jövedelmük azonban 600 ezer forintig továbbra is adómentes marad. A gyűjtőknek 2008-tól negyedévente elektronikus adóbevallást kell készíteniük. Az új szabályozás különösen az alacsonyan iskolázott roma gyűjtők körében népszerűtlen. Gyakorlati tapasztalat, hogy az alkalmi munkavállalással együtt járó adminisztráció és járulékfizetési kötelezettség visszatartja a gyógynövény-gyűjtőket a munkavállalástól. Többek között ez is magyarázata a korábban virágzó hazai gyógynövénygyűjtés hanyatlásának.

Szintén nehezíti a helyzetet, hogy a privatizáció következtében régen szabadon járható területek fogynak, a nemzeti parkokban csak engedéllyel lehet gyűjteni, az egyre növekvő számú **természetvédelmi területről pedig kizsorul a gyűjtés.** Az utóbbi években egyre gyakoribb, hogy az aszályos időjárás hatására lerövidül a gyűjtési szezon. Ez azt eredményezi, hogy begyűjtésszervezési nehézségek lépnek fel és a biológiai indokoltnál (azaz a természetes állomány átlagos produkciójánál) is alacsonyabb lesz a begyűjtött, illetve előállítható drogok mennyisége. A környezetszennyezés is jelentősen csökkenti a természetes növényi háttérünket. A beavatkozás lehetősége viszonylag korlátozott a természetes növényi rendszerekre, ezért alternatívát jelenthet a veszélyeztetetté váló fajok termesztésbe vonása [Bernáth, 2000].

A gyűjtött növények nemzetközi piacán – a természethez hasonlóan – **éles az árverseny, a legnagyobb konkurenciát a volt szocialista országok jelentik.** Ezekben az országokban gyógynövények termelésének, begyűjtésének szintén nagy hagyománya van. Kifejezett előnyük Magyarországgal szemben, hogy az olcsóbb munkaerő miatt alacsony áron kínálják árujukat.

A gyűjtött, gyógynövényfajok száma ma Magyarországon kb. 120-130. A leginkább gyűjtött gyógynövények a csalán, a mezei zsurló, a vadgesztenye, a csipkebogyó, a bodzabogyó és a kamilla (6. táblázat).

6. táblázat

A fontosabb gyűjtött gyógynövények Magyarországon

Gyűjtött faj	A felhasznált növényi rész	Növényi drogtömeg mennyisége** (t/év)
Csalán	levél, herba	250-350
Mezei zsurló*	herba	250-350
Vadgesztenye	termés	250-300
Csipkebogyó*	termés	200-250
Bodzabogyó*	termés	400-600
Bodzavirág*	virág	50-100
Orbáncfű	herba	150-200
Kamilla*	virág	250-350
Hárs*	virág	30-40
Gyermekláncfű	levél, gyökér	100-150
Cickafark	herba, virág	100-150
Fagyöngy	termés	100-150
Aranyvessző	herba	150-200
Galagonya*	virágzó ágvég	50-100
Vérehulló fecskefű	herba	50-100

Forrás: Gyógynövény Szövetség és Terméktanács adatai alapján Bernáth Jenő összeállítása [2005]

* Hungarikumok vagy azzá fejleszthető fajok köre.

** 2000-2005 években elért maximális terméseredmények.

Magyarország számos olyan nemzetközi hírnevű gyógynövénnyel, fűszerrel vagy termékkel, ún. **hungarikummal** rendelkezik, amelyek jellegüknél és minőségüknél fogva hazánkhoz köthetők. Ide tartozik például a szegedi és a kalocsai fűszerpaprika-őrlemény és a makói vöröshagyma, fokhagyma. Az Alföldi kamillavirágzat pedig már átmeneti nemzeti oltalom alatt álló eredetmegjelölésű termék. A hungarikumok köre számos gyógy- és fűszernövénnyel bővíthető, hiszen nagyon sok faj drogja nemzetközi hírnevű, így többek között a sziki kamilla, a cickafarkfű, a csipkebogyó vagy a hárs.

Felvásárlás

A gyógy- és egyéb erdei termékek gyűjtése Magyarországon többnyire vidéki, állástalan embereknek és családoknak ad munkát és megélhetést, különösen a cigány lakosság körében. **E tevékenység fenntartása és fejlesztése fontos**, mert az így begyűjtött termékek a hazai felhasználás mellett egyben hungarikumként jelennek meg az exportpiacon. **Felvásárlóhelyet** létesíteni olyan települések körzetében érdemes, ahol az emberek motiváltak a gyűjtésre. A felvásárló csak abban az esetben tudja tevékenységét jól végezni, ha kellő számú gyűjtőt tud maga köré szervezni és árujának átvételét, tárolását, elszállítását biztosítani. [www.bmmk.hu]

A gyógynövénygyűjtés és -felvásárlás ügyének előmozdítása érdekében például 100 állásukereső részvételével indult Baranya, Somogy és Zala megyében gyógynövénygyűjtésre épülő régiós komplex foglalkoztatási program a Baranya Megyei Munkaügyi Központ és a Térségfejlesztési Gazdaságfejlesztő Központ segítségével. A szervezés elsődleges célja, hogy munkát, megélhetési lehetőséget nyújtson a hátrányos gazdasági térségekben élőknek, ahol nincs egyéb munkalehetőség, valamint saját tőke hiánya miatt más tevékenységbe nem tudnak belekezdni az ott élők. A Szlovénia-Magyarország-Horvátország Szomszédsági Program keretében megvalósuló projekthez közel 90 millió forintos európai uniós és hazai támogatást nyert el a konzorcium. Az első lépcsőben a részt vevők képzésére kerül sor, melynek keretében megismerkednek a térségben fellelhető gyógynövényekkel, azok termesztésével, gyűjtésük és feldolgozásuk módjaival, valamint a felvásárlási lehetőségekkel. Az előzetes felmérések szerint a programban részt vevő térségekben a legjobb alternatív jövedelemszerzési, munkahelyteremtési lehetőségeket az agrárintegrációs programok adhatják [Szalay K., 2006].

5.2. Termesztés

Gyógynövények termesztésbe vonását a megfelelő mennyiségben rendelkezésre álló, állandó minőségű alapanyagok iránti növekvő igény teszi szükségessé. A minőséget erősen ronthatják többek között a drogokban felhalmozódó peszticid- vagy nehézfém-szennyezések, ami csak dokumentált termesztési viszonyok keretében minimalizálható eredményesen [AMC, 2002].

A természetes ökoszisztémákban előforduló gyógynövényfajok mezőgazdasági termelésbe történő bevonását (termesztésbe vonását) motiválja új fajok terápiás célú alkalmazásának a felfedezése. Mindez a drog iránti mennyiségi igény növekedésével jár, amit természetes rendszereink nem képesek többé biztosítani (pl. orbáncfű, aranyvessző).

Napjainkban a gyógynövények termelését világszerte felfutó tendencia jellemzi, miközben Magyarországon ezzel ellentétes folyamatok történnek. Ugyanakkor a fitomedicinai és aromaterápiái, valamint a gyógyszernek nem minősülő természetes készítmények előretörése miatt, az igények Európában és Magyarországon is növekvő tendenciát mutatnak.

A gyógynövények termesztésére **Magyarországon** kevés előírás vonatkozik. A termelési támogatásokról – csatlakozás előtt az alábbi rendelet jelent meg:

- Az 1999. évi költségvetési támogatásról szóló 8/1999. (I. 20.) FVM rendelet az ültetvénytelepítési támogatásban részesíthető fajokat a 48. számú mellékletében határozta meg a következőképpen: levendula, komló, homoktövis, vadrózsa és ginzeng-gyökér. Az EU-csatlakozással megszűnt az ágazat ez irányú támogatása.

Magyarország EU-tagállammá válása óta az **egyszerűsített területalapú támogatás**-ban (SAPS - *Single Area Payment Scheme*) részesülhet a gyógynövényágazat is, amit az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap (EMOGA) Garancia Részlege finanszíroz. A támogatásban részesülő területeken nincs művelési kötelezettség, a termelő szabadon dönthet arról, mit termel, nincs jogalapja a területpihentetési kötelezettség előírásának.

A gyógynövénytermesztés jelentőségénél ki kell emelni a következőket:

A gyógynövénytermesztés mellett szóló érvek

- Magyarország ökológiai adottságai kimagaslóan értékes beltartalmú gyógynövények termesztésére adnak lehetőséget.
- A gyógynövények egy részénél a gyengébb termőképességű területek is hasznosíthatók (pl. kamilla, levendula).
- Munkát ad a vidéki lakosságnak, mivel a termesztés egy részénél egyes technológiai elemek nem gépesíthetők, ezért magas kézimunka igényűek.
- A gyógynövények termesztése, illetve a vadon termett gyógynövény összegyűjtése – kivéve a természetvédelmi területeket – engedély nélkül folytatható.
- Jelentős devizabevételt jelent a nemzetgazdaság számára.
- Az EU-ban a gyógynövények piacra jutásának nincsenek korlátai, a legjobb ár és legjobb minőség piacképes.

A gyógynövénytermesztést hátráltató tényezők

- A hazai termesztek több szempontból versenyhátrányban vannak a nyugat-európai versenytársakkal szemben. A termelés és a feldolgozás sok esetben nem elég hatékony, a szárító, tisztító és illóolaj lepárló berendezések gyakran elavultak.
- Magyarországon a magas munkaerő- és energiaárak miatt drágább a gyógynövény-előállítás, mint például Szerbiában vagy Lengyelországban [Rózsashegyi Gyógy- és Fűszernövény Forgalmazó Kft. szóbeli információ].
- A gyógynövények termesztése engedély nélkül folytatható, de a felvásárlás és a feldolgozás szakképesítéshez kötött.
- Hiányzik egy hatékony ágazati információs rendszer, amely naprakészen tájékoztatna a hazai és nemzetközi gazdasági folyamatokról, piaci lehetőségekről, a fejlesztési eredményekről, a jogi háttér változásairól.
- A gyógynövénytermesztés, -feldolgozás és -forgalmazás jogszabályi háttere kusza, nem áttekinthető (lásd 7. fejezet), nemcsak hazánkban, de az Európai Unión belül is ellentmondásos. Sok gyűjtő és kereskedő nem tartja be a jogszabályokban, rendeletekben előírtakat, ezek a piaci szereplők a legális feldolgozók és kereskedők konkurenciái.

Bár pontos statisztikai adatok nem állnak rendelkezésre, a Gyógynövény Szövetség és Terméktanács (GYSZT) becslése szerint hazánkban a gyógynövényekkel hasznosított terület még az 1980-as és 1990-es években is **37-42 ezer hektár** között ingadozott. A termőterület ugyanezen adatok szerint az elmúlt 4-5 évben stagnált, napjainkban pedig inkább csökkent. A gyógynövények termesztési területe a legutóbbi szakmai vélemények szerint alig **25 ezer hektárra** tehető (7. táblázat).

7. táblázat

A gyógynövények területe Magyarországon

Me.: ezer ha

Megnevezés	2003	2004	2005	2006	2003-06. évek átlaga
Összes terület a szántó művelési ágban	4 516	4 510	4 513	4 506	4 511
Ebből: Zöldség	122	104	87	90	101
Gyógynövény*	25				25
<i>Gyógynövény aránya a szántóból (%)</i>	<i>0,55</i>	<i>0,55</i>	<i>0,55</i>	<i>0,55</i>	<i>0,55</i>
Gyümölcsös	98	103	103	101	101
Szőlő	93	93	93	92	93

Forrás: KSH

* Becsült adat.

A termesztési terület csökkenésének fő okai:

- a termelési költségek jelentősen megnőttek: emelkedtek az energiaárak, drágult az élőmunka;
- a magas munkanélküliség ellenére, a kézi munkára nehéz vállalkozókat találni;
- az időszakosan üzemeltetett szárító és elsődleges feldolgozó üzemek fajlagos költsége magas;
- csökkenő jövedelmek mellett nincs lehetőség a leamortizálódott, alacsony hatékonyságú technikai háttér cseréjére;
- a tartósan magas gabonaárak várhatóan tovább csökkentik a gyógynövények termesztési területét [Gyógynövény Szövetség és Terméktanács, 2007].

A rendkívül jó minőségű hazai gyógynövény-alapanyag az 1980-as években mintegy **35-40 ezer tonna** drogtömeg előállítását jelentette (ebből a gyűjtésből származó száraz drog mennyisége **10-12 ezer tonna** volt, az **illóolaj** mennyisége pedig **80-100 tonna** évente). Mára a drogtömeg mennyisége is jelentősen redukálódott, becslések szerint már jóval 30 ezer tonna alatt van. A jelenleg legnagyobb területen termesztett fajok a mustár, mák, koriander, fűszerkömény és az édeskömény (8. táblázat, 6. melléklet).

A fontosabb termesztett gyógynövények Magyarországon

Megnevezés	Terület* (ha/év)	Növényi drogtömeg mennyisége* (t/év)
Mustár	12 000-15 000	9 000-12 000
Mák**	8 000-12 000	8 000-10 000
Konyhakömény	1 500-2 500	1 500-2 500
Koriander	1 500-3 000	1 500-2 500
Édeskömény	1 500-2 000	1 200-1 500
Máriatövis	1 500-2 000	1 200
Ánizs	400-500	250-350
Kapor	400-500	250-500
Kamilla**	250-400	150-250
Orbáncfű	200-300	200-250
Citromfű	200-250	200-300
Majoranna**	50-100	60-120
Bazsalikom**	50-100	60-120
Borsfű	50-100	60-120

Forrás: Gyógynövény Szövetség és Terméktanács adatai alapján Bernáth Jenő összeállítása [2005]

* Megjegyzés: 2000-2005 években elért maximális terület és terméseredmények.

** Hungarikumok vagy hungarikummá fejleszthető fajok köre.

Az ágazat nehéz helyzetét jellemzi, hogy az utóbbi években több faj termesztése jelentősen csökkent (pl. levendula, majoranna stb.), illetve meg is szűnt (pl. macskagyökér) az árverseny és az erős konkurencia miatt. **A termesztés visszaesésének okai összetettek**, de a legnagyobb problémát az **alacsony, alig változó termelői felvásárlási árak** és – ezáltal – a **jövedelmek csökkenése**, valamint a **kereslet-kínálat drasztikus változásai** okozzák. Míg itthon a termelési költségek folyamatosan nőnek, a világpiacon nagy mennyiségben jelenik meg az olcsó keleti és déli áru, de még a lengyel, sőt nyugati gyógynövény is. A gyógynövény drogok feldolgozói, felhasználói köre nemzetközileg is meglehetősen zárt, jól definiálható, ebből következően az eladhatóság korlátozott. Tapasztalatok szerint a kereslet-kínálat alakulása sok esetben döntő hatással van még a minőségi követelményekre, s így az árra is [Németh É., et al., 2008]. Mivel a termelési költségek mérséklése a legtöbb esetben alig lehetséges, – tekintettel a magas energiaárakra, szállítási költségekre, a növekvő munkabérekre – a gazdaságosság fenntartásának, sőt egyre inkább a **megtermelt áru eladhatóságának is feltétele a hozam és a minőség javítása, a termelés intenzívebbé tétele**.

Sajnálatos, hogy extenzív körülmények között nagy hozameltérésekre lehet számítani ugyanazon növénykultúrában is (pl. az étkezési mák termésátlaga Magyarországon 1999-ben 228 kg/ha, 2003-ban 430 kg/ha, 2005-ben 540 kg/ha). Ennek legfőbb okai az időjárás változása, a fajtaválasztás, az eltérő környezeti feltételek, a tápanyag- és vízellátottság, az áru-előállítás nagyságrendje, a technológiai szint és fegyelem, a termelési tapasztalat.

A gyógynövény termesztése kifizetődő lehet, ha jó termesztési-felvásárlási szerződést tud kötni valaki a hazai piacon már sikeresen szereplő cégekkel. A szerződéses termesztés nagy előnye, hogy előre megadott irányárak szerint vállalja a felvásárló a drog átvételét. Kifizetődőbb olyan évelő gyógynövény termesztése, amely 5-6 éven keresztül terem egy helyen (pl. a citromfű, borsmenta), mert ilyen esetben csak az első esztendő igényel nagyobb beruházást. Bár itt is növénye válogatja a befektetés nagyságát. Kezdő vállalkozóként érdemes először kisebb területen egyéves növények termesztését választani (pl. a bazsalikom, a körömvirág), hogy közben termelési tapasztalatot lehessen gyűjteni, s mérlegelni kifizetődik-e a termesztés. Vannak magas áron felvásárolt gyógynövények is, azonban ezeknek igényesebbek a termesztési feltételei, illetve a szárítása vagy a csomagolása (pl. a macskagyökér, amelynek a megmosott, szakszerűen megszáritott gyökere a drog). De vannak nagy hozamot adó, különleges gyógynövények is, amelyeknek a felvásárlási ára is magasabb.

A gyógynövény-alapanyagok termelési költség- és jövedelemszámításához megpróbáltuk felhasználni az Agrárgazdasági Kutató Intézet tesztüzemi adatbázisának összesített adatait. Sajnos a vizsgálatot lehetővé tévő gazdaságok száma egyelőre csekély (2006-ban 3 db), az adatok nagy eltéréseket mutatnak, ezért elemzésre nem alkalmasak. A vetésterületek számba vétele és az azokra épülő termésprognózis, jövedelemszámítás egyelőre nem megoldott Magyarországon, de az egyes EU-s tagállamokban sem.

A gyógynövények termelési formái

A termelésnek (közgazdasági és egyéb feltételektől függően) különböző nagyságrendjei lehetnek, ez határozza meg a várható jövedelmet, valamint a szükséges munkaerőt.

A **családi** gazdaságokban elsősorban jövedelemkiegészítés céljából gyógynövényeket is termelhetnek. Elsősorban a fokozottan kézimunka-igényes, csak kisebb területen, intenzív vagy speciális művelésmódban eredményesen termesztethető fajokkal foglalkoznak, amelyek külön beruházást, eszközbeszerzést nem igényelnek. A kultúrák spektruma a kereslettől függően évente változhat. Néhány jellemző növényfaj például a mórallyva, körömvirág, majoranna, kakukkfű, lestyán, macskagyökér.

A **termesztett gyógynövények** egy része **nagyüzemi technológiával**, gépesítetten termelhető (5-100 hektáros táblák), mint például az *Apiaceae* (ernyősvirágú) növény családba sorolt gyógy- és illóolajos növényfaj: az édeskömény (*Foeniculum vulgare*), a konyhakömény (*Carum carvi*), ánizs (*Pimpinella anisum*), a mustárfajok (*Sinapis* spp.) stb. Nem ritka, hogy a termesztés külföldi vállalatokkal együttműködve, szerződéses formában történik.

A nagy felületen termesztett gyógynövényekkel párhuzamosan több olyan gyógy-növényfaj termesztése is folyik, amelyek kisebb területet foglalnak ugyan el (100 m²-től 5 hektárig), de rendszerint egységnyi területről nagyobb értéket termelnek. Ide tartoznak többek között a "hungarikum"-ként ismert majoranna (*Majorana hortensis*), a bazsalikom (*Ocimum basilicum*), a körömvirág (*Calendula officinalis*), korábbi években a macskagyökér (*Valeriana officinalis*) vagy az angyalgyökér (*Angelica archangelica*).

A kézimunka igényes, speciális kultúrák termelése és feldolgozása sok esetben nem elég hatékony, a szárító, tisztító és illóolaj lepárló berendezések gyakran elavultak. A gazdaságos termesztést beruházásokkal, az eszközpark fejlesztésével, magasabb hozzáadott értéket képviselő áruk előállításával lehetne megvalósítani. Sajnos **a korszerű termelőeszközök**

hiánya még ma is nagymértékben jellemző az ágazatra a korábbi években elmaradt beruházások miatt. A termesztésből származó drog eladhatóságához, a megfelelő ár realizálásához ma már ugyancsak nélkülözhetetlen a minőségbiztosítást igazoló dokumentáció.

A megfelelő, új struktúrában működő **nagyüzem előnye** az alábbiakban jelentkezik:

- a nagy tömegben, elsősorban nagyüzemi módszerekkel, gépesített módon előállítható gyógy- és illóolajos növények termelése itt gazdaságosabb;
- a gyógynövény-kultúrák rugalmasan illeszthetők be az egyéb ágazatok termelési struktúrájába;
- viszonylag egyszerűbben megoldható a tőkekoncentráció;
- alkalmasak intenzív technológia kimunkálására és működtetésére;
- egyéb mezőgazdasági tevékenységek bekapcsolásával növelhető az idényjellegű tevékenységből adódó kapacitás kihasználás;
- a nagyobb termelési volumenű és a diverzifikációjú (a folyamatosan jól értékesíthető fajok termesztésének párosítása viszonylag ismeretlenebb, kiszámíthatatlanabb keresletű fajokkal) termesztés csökkenti a piaci helyzet folyamatos változásából adódó kockázatot.

Korszerű, intenzív művelést ma már a magyar gyógynövénytermesztés sem nélkülözheti. A szántóföldi gabonatechnológiával előállítható kultúrák (pl. koriander, mák) ma is előrébb állnak, de ezeknek a gabonával szemben is versenyképesnek kell lennie. A mai technológiák alkalmazása során számos gyógynövény-kultúra hozama alapvetően függ az időjárási viszonyoktól. A megfelelő csapadék-utánpótlás sok esetben előfeltétele annak, hogy az agrotechnikában további célszerű, hozamnövelő eljárásokat alkalmazhassanak. A stabil és kiszámítható gazdálkodás, a hazai erőforrások hatékonyságának javítása megkívánja a technológiai fejlesztéseket, az extenzív rendszerek irányából az intenzív rendszerek irányába való haladást. A korszerű agrotechnikával együtt jár a biztonságosabb termesztés, hatékony növényvédelem, a kívánalmaknak megfelelő nemesített fajták termesztése.

Az organikus módon előállított gyógynövények előállítása a termékek magas áránál fogva az ágazat egy speciális szegmense, bár az ilyen típusú gazdálkodás ma még kis területen jellemző. A biogazdálkodásba bevont összes ellenőrzött, illetve átállás alatt lévő terület nagysága 2006-ban 116 ezer hektárt tett ki (ebből: fűszer- és gyógynövények területe 355-588 ha), azaz a mezőgazdasági terület csupán 2%-án folyt ökológiai feltételek szerint ellenőrzött ökotermelés. A bio-gyógynövények előállítása a csökkenő termelési terület ellenére elsősorban a különleges minőségű termékek iránti igényeket szolgálja ki hazai és nemzetközi viszonylatban (9. táblázat).

Ökológiai gazdálkodásba vont területek nagysága Magyarországon*

Me.: 1000 hektár

Megnevezés	2003	2004	2005	2006
Mezőgazdasági terület	5 865	5 863	5 862	5 817
Ebből: Ellenőrzött terület	114	129	123	116
<i>Ellenőrzött terület aránya a mg.-i területből (%)</i>	<i>1,94</i>	<i>2,19</i>	<i>2,09</i>	<i>2,00</i>
Fűszer- és gyógynövények ökológiai gazdálkodásba vont területe	0,36	0,55	0,59	0,39
<i>Aránya az összes ellenőrzött területből (%)</i>	<i>0,31</i>	<i>0,43</i>	<i>0,48</i>	<i>0,34</i>

Forrás: Biokontroll Hungária Kht.

* Átállt és átállás alatt lévő ellenőrzött területek.

Az ökológiai gazdálkodásba vont nagyobb gyógynövényterületek a következők szerint alakult 2006-ban: édeskömény (115 ha), mák (31 ha), kamilla (27 ha), koriander (12 ha), kömény (10 ha), máriatövis (9 ha), orvosi zsálya (8 ha), levendula (7 ha), borsosmenta (6 ha), citromfű, kerti kakukkfű, csalán (5-5 ha) stb. [Biokontroll Hungaria Kht., 2007].

A mezőgazdasági területeken kívül **lehetőség van a vadontermő gyógynövények minősítésére is**, külön ellenőrzési program keretében. A bio-minőségű termékek előállítása szempontjából új lehetőséget teremt a természetes növényflóra célirányos hasznosítása. Nemzeti parkjaink ugyanis – megfelelő ellenőrző rendszerek és a GCP (*Good Collection Practice - Helyes Gyűjtési Gyakorlat*) bevezetése és gyakorlati alkalmazása lehetőséget ad az ilyen speciális tulajdonságokkal rendelkező termékek begyűjtésére.

Ma az organikus gyógynövénytermékek csaknem kizárólagosan exportra kerülnek. Az ökotermesztésnek van jövője, műveléséhez azonban speciális szakismeretek és feltételek szükségesek, ezek megszerzésében (képzéssel), valamint a termelés indításában szaktanácsadás segíthet.

Új típusú termelői együttműködések

Európai, elsősorban holland és dán példák azt tanúsítják, hogy a kisüzemi termelésre specializálódott gazdaságok nagy része – a mienknél lényegesen kedvezőbb tőkeellátottság mellett – termelői „szervezetekbe, szövetkezetekbe” tömörülnek a teljes termelési-feldolgozási-értékesítési vertikum kiépítésére. Az egyéni termelők számos fejlesztési, termék-feldolgozási és termékértékesítési kérdésben egyeztetnek növelve így tevékenységük gazdaságosságát. Ily módon:

- könnyebben biztosítható a rendszeres, jó minőségű szaporítóanyag-ellátás;
- közösen fejleszthető a posztharvest technológia eszközrendszere, akár egy-egy gazdaságban, akár központosítva;
- összehangolható a piaci stratégia, a termékértékesítés;
- egyszerűbb és hatékonyabb az érdekérvényesítés.

A zöldség- és gyümölcstermelésben már működő termelői értékesítő szervezetekbe (TÉSZ-ek) tömörülés meggondolandó a gyógynövény ágazatban is, bár itt speciális a helyzet, **mert a termelők jelentős része amúgy is valamilyen feldolgozó-felvásárlóval van szerződéses kapcsolatban.** A piacra kerülő gyógynövénydrogok többnyire valamilyen – legalább elsődleges – feldolgozáson esnek át, ami több oldalú szakmai felkészültséget feltételez. A termelők döntő részének ez a felkészültség és infrastruktúra ma még nem áll a rendelkezésére.

Termőtáj szerinti specializáció

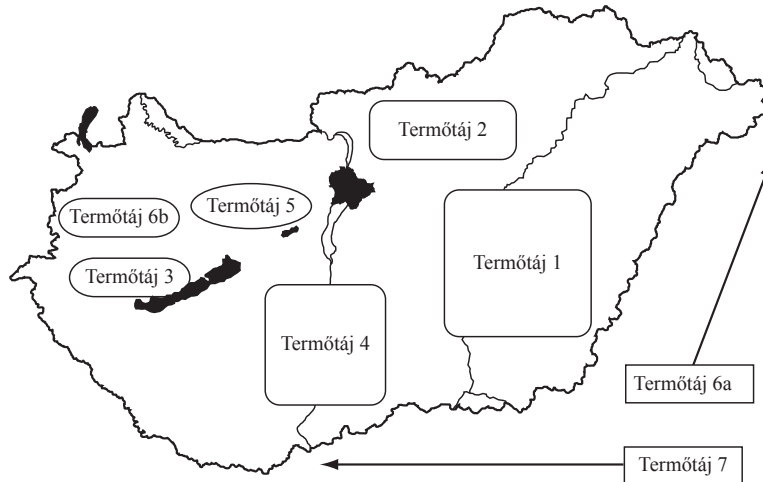
A gyógynövények termelésének részben spontán, részben tudatos termőtáji szerveződése a 20. század elejétől ismert. Ez a kialakult termőtáj szerinti specializáció rendkívül nagy szerepet játszott a hazai gyógynövénytermelés bővülésében. Kezdetben a természetes hazai flóra hasznosítása dominált, amit később tett teljessé a növények termesztése. A Magyarországon termelt **gyógynövények többsége meleg vagy meleg-mediterrán feltételeket igényel.** Ez azt jelenti, hogy a termelt fajok mintegy 70%-a az ország déli régióit vagy az egyéb régióban fellelhető déli lejtőket vagy a könnyebben felmelegedő termőhelyeket részesíti előnyben. A mérsékeltlen hideg feltételeket igénylő növények csoportja viszonylag kicsi.

A **vízellátottsággal** szemben támasztott igény rendkívül fontos. A termelt fajok több mint fele üde vagy mérsékeltlen üde talajt igényel. Ugyanakkor több olyan faj is ismert, amely kevésbé tekinthető a talaj víztartalmával szemben igényesnek, a hazai feltételek között mégis rendszeres öntözést igényelnek (pl. körömvirág, gyapjas gyűszűvirág, majoránna, bazsalikom).

A **tápanyagigény** alapján a Magyarországon termelt gyógy- és aromanövények négy nagy csoportba sorolhatók, (relatív nagy tápanyagigényű, tápanyagigényes, közepes, valamint szerény tápanyagigényű). Ezek közül különösen a nagy és a szerény tápanyagigénnyel jellemezhető csoportok érdemelnek kiemelt figyelmet. A termelt fajoknak mintegy 28%-a relatív nagy tápanyagigénnyel jellemezhető (pl. angyalgyökér, a maghéj nélküli tök, a beléndek, a lestyán, a mentafélék és a ruta stb.). Ezzel ellentétben közel azonos számú növényfaj (15) alacsony tápanyagigénnyel jellemezhető. **Számos közülük eredményesen használható fel a kedvezőtlen adottságú termőföldek hasznosítására.**

A körzetek kialakulásában döntő szerepet játszó ökológiai tényezők közül az egyik legfontosabb a **napsütéses órák** számának alakulása (30. ábra).

Tradicionálisan a gyógy- és aromanövények termesztésére specializálódott termőtájak

Forrás: Bernáth - Németh [2003]

Termőtáj 1. A legnagyobb termőtáj a Nagyalföld, az ország legszárazabb termőtája. Ezen a területen fordul elő például a legnagyobb mennyiségben az orvosi kamilla (*Matricaria chamomilla*), amely az ágazat nemzetközi szimbólumává vált és hungarikumként fogadta be a világpiac. A termőtáj egyéb fontos gyógynövényei a boróka, a cickafark, a fátyolvirág, a galagonyafajok, a csipkebogyó stb. A termőtájon előállított gyógynövények feldolgozására épültek ki a feldolgozó üzemek (Balmazújváros, Füzesabony, Békéscsaba, Medgyesegyháza stb.).

Termőtáj 2. A második termőtáj az Északi-középhegységben alakult ki az ott fellelhető speciális növényflóra hasznosítására. Itt az éghajlat az előzőnél lényegesen nedvesebb és hűvösebb. Számos, a lombhullató erdőzónába tartozó gyógy- és aromanövény gyűjtése, mint pl. a csipkebogyó (*Rosa canina*), feketebodza (*Sambucus nigra*), kökény (*Prunus spinosa*), galagonya (*Crataegus monogyna*) folyik ezen a tájon. Az észak-magyarországi körzetben található nagy feldolgozó egységek például Balassagyarmaton, Pásztón, Erdőker-tesen, Mohorán találhatók.

Termőtáj 3. A Balaton környéke és a Tihanyi-félsziget termelési körzetnek a kialakulását a mediterrán eredetű levendula (*Lavandula angustifolia* és *Lavandula x intermedia*) hazai kultúrába vétele motiválta. Sajnálatos, hogy elsősorban ökonómiai megfontolásokra visszavezethetően a körzetben a levendula-termesztés visszaesett. A visszaesés okai: nem optimális a termőhely, sok kézimunkát igényel, illóolaj-lepárló szükséges, amelynek kapacitása azonban nem használható ki, a világpiaci árral nem tud versenyezni). Fontosabb termőhelyek: Balatonakali, Daránypuszta és Keszthely környéke.

Termőtáj 4. Az ország déli része Baranya megye, Baja környéke a legmelegebb termőtáj hazánkban, ezért ez a terület a legalkalmasabb a mediterrán és szubtrópusi eredetű gyógy- és aromanövények termelésére. Ebben a körzetben korábban kakukkfű, a majoranna és bazsalikom termelése folyt eredményesen (2007-re a majoranna hazai termelése megszűnt).¹⁰

Termőtáj 5. Ez a termőtáj az anyarozs (*Claviceps purpurea*) termelésére alakult ki a Bakony környékén (Zirc-Nagyvázsony vonala). Bár itt a termelés hatékonyságának növelése érdekében az 1980-as évekre korszerű technológiai bázis épült ki, 2007-re a hazai anyarozstermesztés megszűnt.

Termőtáj 6. A mák (*Papaver somniferum*) termelés jelentős hagyományokkal rendelkezik hazánkban [Sárkány *et al.*, 2000]. Ez elsősorban széles körű felhasználásával magyarázható (magja értékes élelmiszer, olaja ipari alapanyag, száraz tokját pedig a gyógyszeripar hasznosítja, s állít elő belőle értékes ópiát-alkaloidokat). A mák termelési körzete két résztermőtéjre osztható. A tavaszi mák termelése az Alföldön, illetve a Dunántúl több körzetében kiterjedten folyik. Ezzel ellentétben az őszi mák termelése a (a szélsőséges lehűlésektől mentes) nyugati termőtéjén folyik.

Termőtáj 7. Több olyan gyógynövény is ismert, amelyek a szélsőséges talajok kivételével hazánk csaknem teljes területén termelhetők. Ebbe a csoportba sorolható pl. az édeskömény, a konyhakömény, a kapor, a koriander, az ánizs vagy a mustár és a máriatövis.

¹⁰ A fűszerpaprika feldolgozására kiépített infrastruktúra (pl. szárítás, tisztítás, csomagolás) a gyógy- és aromanövények posztharvest feldolgozására is alkalmas, ami ökonómiai szempontból jelent előnyt. A fontosabb termőhelyek: Pécsvárad, Baksa, Ormánság, Kalocsa és Baja környéke, Bácsalmás.

6. Gyógytermékek forgalmazása és piaci helyzete Magyarországon

A gyógyszerek kiskereskedelmi forgalmazása tekintetében a közösségi jog nem tartalmaz a kereskedelmi formára vonatkozó konkrét rendelkezést, vagyis e kérdés a nemzeti jogalkotások hatáskörébe tartozik.

A gyógyszertárakban elsősorban ma is gyógytermékeket¹¹ forgalmazznak. Ezt a kategóriát 1987-ben vezették be, és jelentős hatással volt a hazai gyógynövény-felhasználásra. A gyógytermék kategória eredményességét mutatja, hogy a rendelet hatályba lépését követő években ugrásszerűen megnőtt a regisztrált gyógytermékek száma. Az EU korábban alig szabályozta a gyógy- és aromanövények gyógyászati felhasználását, a hazai „gyógytermék” kategória nemzetközi vonatkozásban is példaértékűnek számított, hiszen külön kategóriában, a természetüknek és rendeltetésüknek megfelelően tartotta számon a tradicionálisan alkalmazott növényi alapú gyógykészítmények termékcsoportot. Az 1998-ban életbe lépett **új Gyógyszertörvény** (1998. XXV.tv.) a gyógytermék kategóriát azonban megszüntette és először öt évet adott arra, hogy a gyógyterméket gyógyszerre minősítsék (a gyógyszerekre vonatkozó előírások alapján) vagy kivonják a forgalomból. A szabályozás betarthatatlansága miatt a **2004/24/EK Irányelv**¹² értelmében 2011-ig újabb 7 év türelmi idő áll rendelkezésre a gyógytermékek átminősítésére, új gyógyterméket azonban már nem lehet regisztráltatni.

A gyógyszernek nem minősülő gyógyhatású anyag vagy termék emberi alkalmazásra kerülő gyógyszerre történő átminősítésének feltételeiről az **53/2005. (XI. 18.) EüM rendelet** gondoskodik. Ez a szabályozási forma a gyógy- és aromanövényeket a gyógyszer kategóriába sorolja.

2. § (1) Gyógytermék a következő gyógyszer osztályba, illetve gyógyszertípusba minősíthető át:

- a) orvosi rendelvény nélkül is kiadható gyógyszer;
- b) hagyományos növényi gyógyszer.

(2) Gyógyszerre minősíthető át a gyógytermék, ha gyógyhatása az Országos Gyógyszerészeti Intézethez (OGYI-hoz) – a nyilvántartásba vétel során – benyújtott dokumentációja szerint bizonyított.

Már most látszik azonban, hogy a hazai gyógytermék-gyártók nehéz helyzet elé néznek, ezen a téren is romlik versenyképességünk. Nagyszámú gyógytermékünk esetében ugyanis a gyógyszerként történő regisztráltatás anyagi vagy technikai okokból túlságosan hosszadalmas és költséges folyamat, aminek terheit a hazai gyártók nem tudják vállalni. A helyzet a többi tagállamban is gondot okoz: az európai gyógytermék gyártók egyre nagyobb arányban élelmiszerként (étrend-kiegészítőként) vagy kozmetikumként hozzák forgalomba termékeiket. Mivel ebben az esetben más jogszabályok vonatkoznak rájuk, az engedélyeztetés terheit nem kell felvállalniuk. A kereskedők pedig a könnyebb forgalmazhatóság miatt a legtöbb esetben még az élelmiszerekre vonatkozó 20%-os általános forgalmi adót is felvállalják a gyógytermékek kedvezményes 5%-os általános forgalmi adó kulcsával szemben. Ugyanakkor szakmai körökben megfogalmazódni látszik az a félelem, hogy a gyógynövény alapú gyógytermékek étrend-kiegészítő irányba történő elmozdulása hatalmas minőségi

¹¹ Gyógyszernek nem minősülő, gyógyhatású termék (10/1987. (VIII.19.) EüM rendelet).

¹² A 2001/83/EK Tanácsi irányelv módosítása.

problémákat, sőt komoly egészségügyi veszélyeket hoz magával. Már most komoly nyomás nehezedik a hatóságokra a tekintetben, hogy legalább az étrend-kiegészítőkben alkalmazható növényi anyagok körét pontosan definiálják. Lépéseket kellene tenni, hogy megváltozzon az a mai helyzet, amikor gyakorlatilag semmi nem védi meg a tájékozatlan vásárlót az interneten kínált bizonytalan minőségű, de meggyőzően hirdetett áruktól [Németh, É. et al., 2008].

Magyarországon a kereskedelmi forgalomba hozható gyógynövények körét (tágabb értelemben ide tartóznak a fűszer- és aromanövények is) a **4/1997. (I. 22.) Korm.rendelet, illetve ennek a 203/2002. (IX. 14.) módosítása az üzletek működéséről és a belkereskedelmi tevékenység folytatásának feltételeiről** szóló rendelet 6. számú melléklete határozza meg. Gyógynövény, illóolaj és gyógyhatású készítmény csak előre kiszerelt – jellegének megfelelően aromatartó, fényvédő –, zárt csomagolásban hozható forgalomba, jól olvashatóan feliratozva. Főszabály szerint a gyógynövények és a gyógyhatású készítmények a 129. Gyógynövény szaküzletekben (TEÁOR 52.27-ből) hozhatók forgalomba. A rendelet 6. számú mellékletében külön megjelölt gyógynövények forgalmazhatók a 111. Élelmiszer jellegű áruházban; 113. Élelmiszer jellegű vegyes üzletben; valamint a 128. Egyéb nem kiemelt élelmiszert forgalmazó üzlet jelzőszámú élelmiszerboltban is. Ilyen gyógynövények pl. a citromfű, borsikafű, csillagos ánizs, édesköménytermés, köménytermés, mustármag, hársfavirág, majoránna, tökmag stb.

A 81/2003. (XII. 23.) EszCsM rendelet melléklete pedig a közvetlen lakossági fogyasztásra szánt hagyományos gyógynövénydrogok körét és azok kiskereskedelemben szokásos kiszerelési egységeinek mennyiségi határát tartalmazza.

A Gyógyszer törvény (Gytv.) szerint közvetlen lakossági gyógyszerellátás keretében **gyógyszert** a kiadhatóságtól függően csak **gyógyszertár szolgáltatott ki**¹³. A 2006. december 29-én érvénybe lépett, **44/2006. (XII. 27.) EüM rendelet** szerint azonban már a gyógyszertárakon kívül is forgalmazhatóak a rendelet 4. számú mellékletében meghatározott gyógyszerek.

A gyógyszertárak létesítéséről és működésük egyes szabályairól szóló 1994. évi LIV. törvény 12. § (1) bekezdése szerint „gyógyszert és diagnosztikumot a betegek, fogyasztók, az egészségügyi intézmények, az orvosok, valamint az állatorvosok részére (a gyógyszerek külön jogszabályban meghatározott körének kivételével) kizárólag gyógyszertárak szolgáltathatnak ki”. E rendelkezés lehetőséget biztosít a gyógynövények és a gyógyhatású készítmények jelenlegivel megegyező forgalmazásának fenntartására gyógyszerre való átműködésüket követően is.

Fontos szempontként kell megemlíteni, hogy a kereskedelmi forgalomba kerülő gyógyhatású termékek és gyógynövény termékeknel általános forgalmi adót kell az értékesítési árban felszámítani. Az áfa nagysága sem a forgalmazó, sem a vásárló szempontjából nem közömbös, mértékét a termék áfa törvény alapján való besorolása határozza meg. A 2007. évi áfatörvény szerint a 1201-1214 vámtarifaszámok alá sorolt ipari és gyógynövények (gyógyszeralapanyagok kivételével) értékesítésekor 20% általános forgalmi adót kell felszámítani. Az OGYI engedélyszámmal és forgalombahozatali engedéllyel rendelkező gyógyszernek nem minősülő gyógyhatású termékek (ex 1211) áfa kulcsa 20%. A humán gyógyászati célú galénusi készítmények és gyógyszerek alapanyagai (ex 1211 90 98) áfa kulcsa azonban csak 5%.

¹³ 14. § (1) bekezdés.

A 1211 vámtarifaszám alá sorolható un. monoteák 20%, de a monoteák között a 1211 90 99 vámtarifaszám alá tartozó gyógyszerként közvetlenül felhasználható gyógyteák (drogok) 5% adó felszámításával forgalmazhatók. A gyógyteák gyógyszerkönyvi minőségét a RIMP Gyógynövény Kutató Kft. forgalomba hozatali engedélye (vizsgálati bizonyítvány) igazolja. Az előírásoknak megfelelő monoteák tehát 5% adómérték alá tartoznak, függetlenül attól, hogy gyógyszertárban, gyógynövényszaküzletben, vagy élelmiszer kiskereskedelembe hozzák azokat forgalomba. Kiszerezésük lehet tasakos, dobozos vagy filteres.

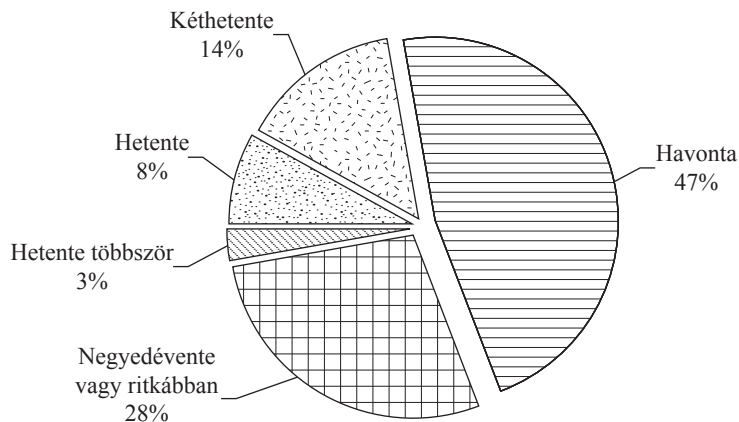
Lakossági igények jelenleg

A hazai igények alakulásáról, a hazai gyógynövény és gyógytermék vásárlási szokásokról az AMC [2002] által készített tanulmány¹⁴ alapján adunk tájékoztatást, mivel új felmérés azóta nem készült. A tanulmány főbb megállapításai, tendenciái ma is érvényesek és jó tájékoztatást adnak a vásárlói szokásokról.

A *gyógytermékek vásárlásának gyakoriságát* illetően a megkérdezettek mintegy fele általában havonta szokott gyógynövényt vagy gyógyhatású készítményt vásárolni. Harmaduk ennél is ritkábban, negyedévente vásárol be. Az őszi-téli időszakban gyakoribbá válnak a vásárlások, és a megkérdezettek 30%-a vásárol kéthetente vagy gyakrabban (31. ábra). Legritkábban a fiatal korosztály vásárol, míg leggyakrabban a középkorúak és a nyugdíjasok. A nők gyakrabban vásárolnak, mint a férfiak.

31. ábra

Milyen gyakran vásárol gyógynövényt?

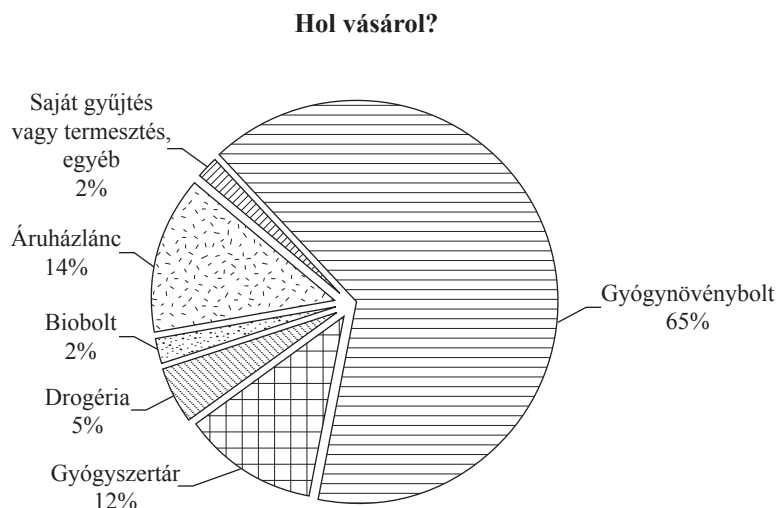
Forrás: AMC [2002]

A *leggyakrabban vásárolt készítmények* a különböző gyógynövények, gyógyteák voltak, illetve különböző gyógykozmetikumok, kivonatok, krémek. Első helyen a körömvirágkrém szerepel, majd a csalánlevél, a kamilla és a cickafark következnek. Az első tíz termék között van a gyógyteákon kívül még a Svédcsapp, a Béres csapp, a fekete nadálytő krém stb.

¹⁴ Forrás: A gyógynövényágazat helyzetének elemzése, exportpiaci lehetőségeinek feltárása c. tanulmány (FVM, Magyar Közösségi Agrármarketing Centrum Kht. megbízásából, Budapest, 2002).

A vásárlási helyek között az első helyen a gyógynövény-szaboltok állnak. Ezekben szerzik be a vásárlók a gyógynövények és gyógytermékek mintegy 80%-át. A második helyet a gyógyszertárak foglalják el 13% körüli részesedéssel. Viszonylag kevesen vásárolnak az egyéb helyeken (32. ábra)

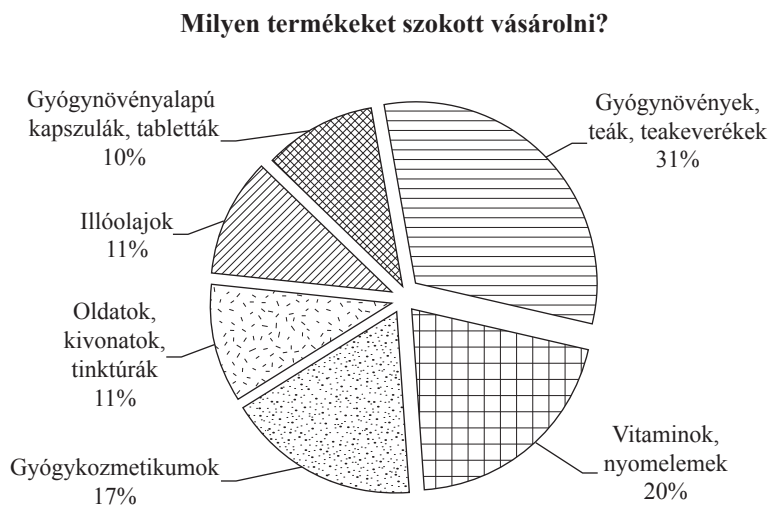
32. ábra

Forrás: AMC [2002]

Egyéb egészségmegőrző- és reformtermékekkel összehasonlítva a gyógyteák a *legnépszerűbbek e termékcsoportokon belül*. A vásárlók több mint 80%-a szokott gyógyteát (monoteát) vagy gyógytea-keveréket vásárolni. A többi terméket ennél kevesebben említették. Viszonylag nagy forgalmat bonyolítanak le az üzletek gyógynövényt tartalmazó vitaminokból, nyomelemekből és gyógykozmetikumokból (33. ábra).

33. ábra

Forrás: AMC [2002]

A gyógyteák legnagyobb vásárlói a 41-60 év közötti és az ennél is idősebb korosztályból kerülnek ki. A 14-25 év közöttiek a vitaminokat, nyomelemeket vásárolják elsősorban, a 26-40 év közötti korosztály pedig a gyógykozmetikumok és a reform-élelmiszerek legnagyobb fogyasztója.

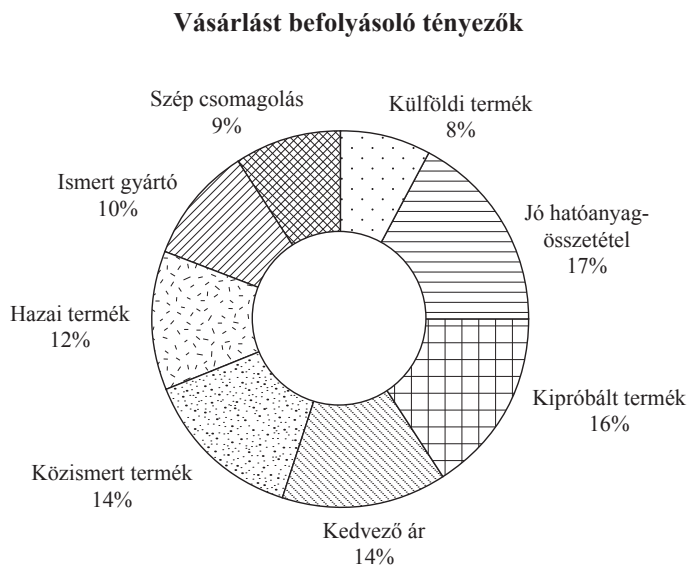
A nők szinte minden típusú gyógytermékből többet vásárolnak, mint a férfiak (kivétel: a vitamin és nyomelem, illetve az oldatok, kivonatok, amit ugyanannyian említettek).

A leggyakrabban vásárolt **gyógyfűvek, teák és teakeverékek** a kamilla (40%), a csalán (24%), a cickafark (11%) és a hársfavirág (10%). A leggyakrabban vásárolt **illóolajok**: a levendulaolaj, az eukaliptusz olaj, a citromolaj és a borsmenta.

A leggyakrabban vásárolt **kapszulák, tabletták** a fogyasztó kapszulák, a Peponen és a ginzeng kapszulák. A legkedveltebb **oldatok, kivonatok és tinktúrák** a Bérés csepp és a Svéd csepp. A leginkább vásárolt **gyógykozmetikumok** a gyógyhatású krémek (pl. a körömvirágkrém), testápolók, samponok, izomlazítók. Az utóbbi időben nő a kereslet az aromaterápiához szükséges szerek iránt.

A vásárlást befolyásoló tényezők megközelítőleg egyenlő arányban motiválják a vásárlást. Egy adott termék megbízhatóságának fontosságát szemlélteti azonban, hogy a jó hatóanyag összetétel, az ismert gyártótól származó, már kipróbált illetve közismert termékek hatása összesen 57%-ban befolyásolta a vásárlást (34. ábra). A vásárlók tehát elsősorban bizalmi alapon döntenek egy adott termék megvásárlása mellett.

34. ábra

Forrás: AMC [2002]

A lakossági igényeket befolyásoló tényezők elemzésének főbb következtetései:

A gyógynövények és gyógyhatású készítmények piacának egyik fő jellemzője, hogy szezonális, **nyáron kevesebb a vásárló**, kevesebb pénzt költenek el gyógynövényboltokban, mint a tavaszi őszi vagy a téli időszakban. A másik jellemzője, hogy erősen és szinte **kiszámíthatatlanul hullámzó, divatfüggő**.

- Magyarországon a nyugat-európai szinthez képest **alacsony a fogyasztás** (évi 2-3 USD/fő/év) és összetételében tradicionálisnak mondható (az egy főre jutó növényi eredetű gyógykészítmények értéke alapján Németországban a fogyasztás 37 USD/fő/év, Franciaországban 28, Olaszországban 11, Angliában 5 USD/fő/év – 2002. évi adatok szerint).
- A gyógynövényszaküzletben **a 40-60 év közötti korosztály a gyógynövények legjelentősebb vásárlója**, utánuk az idősebb, 60 év felettiek következnek. **A vásárlók mintegy háromnegyede nő.**
- **A gyógynövényvásárlók között magas a szellemi foglalkozásúak aránya** (50% feletti). A nyugdíjasok adják a vásárló közönség harmadát és csupán 10% körüli a fizikai foglalkozásúak aránya.
- Külön figyelmet érdemel, hogy **a gyógynövények kereslete nem árrugalmas**, tehát az áremelkedés ellenére sem csökken. A vásárlók kiadásainak nagysága alig függ a jövedelmi helyzetüktől. Ennek több oka is lehet. A természetes hatóanyagok egyrészt egyre inkább jelen vannak a kozmetikai gyárak választékába is, másfelől a gyógyhatású készítmények hagyományosan szerényebb és olcsóbb kiszerelésének helyébe is az igényesebb és drágább csomagolás lép (pl. tasakos teák, reklám értékkel is bíró tubusok, tetszetős téglék, kisebb csomagolási egységek stb.). Az árrugalmatlanság másik fontos oka a természetes tápanyagok és szerek népszerűségének növekedése, a bizalmatlanság fokozódása a kémiai módszerekkel előállított termékekkel szemben.

Feltételezhető, hogy a gyógynövénykedvelők kereslete a közeljövőben a következő okok miatt emelkedik:

- Egyre népszerűbbek lesznek a természetes gyógymódok, nő az igény a gyógynövény alapú gyógyszerek iránt.
- Hazánkban is nő a természetgyógyászat népszerűsége.
- Egyre többen térnek rá az egészségmegőrzést ígérő élelmiszerekre, fogyókúra készítményekre, melyek a legtöbb esetben valamilyen formában gyógynövényeket tartalmaznak.
- Növekszik a wellness szolgáltatást igénybe vevők és a biokozmetikai szalonokat látogatók száma.
- Változnak az étkezési, főzési szokások, ami maga után vonja a különleges és egzotikus fűszerek iránti igények növekedését.

Az előbb felsorolt tényezőket figyelembe véve a gyógynövények és gyógyhatású készítmények iránti hazai kereslet várhatóan növekedni fog a következő években.

A kereslet termékszerkezetének várható változásai

A hazai fogyasztás áruösszetétele jelenleg meglehetősen tradicionálisnak mondható, tehát elsősorban a hagyományos gyógynövények kereslete dominál. Feltételezhetően ez a **struktúra változni fog**, de a vásárlók egyre inkább a praktikus, kevesebb munkával felhasználható termékeket keresik.

Számítani lehet arra is, hogy nőni fog a testápoló és biokozmetikai szalonok kereslete az aromaterápiás és egyéb biokezelésekhez használt tinktúrák, olajok és kivonatok iránt. Ez a tényező megnöveli a magasabb feldolgozottságú áruk iránti igényt.

Fontos szempont, hogy a gyógynövények felhasználása az átlagosnál erősebben alapul a bizalmon. Ebből következik, hogy a jövőben a vásárló a mainál jobban fog kötődni egyes márkákhoz, fontosabb lesz számára a termesztési hely, a feldolgozó vagy forgalmazó cég. A jelenleginél jobban oda fog figyelni a vásárló a minőségi paraméterekre, annak garanciájára.

Az értékesítési csatornák átalakulása

Gyógynövényeket és gyógyhatású készítményeket mintegy **ezer gyógynövény-szaküzletben**, drogériában árulnak, a több mint kétezer gyógyszertár mellett. Az élelmiszerüzletek, hiper- és szupermarketek polcain is megtalálható teakeverékek élelmiszernek minősülnek, így ezekre az élelmiszerekre vonatkozó jogszabályok az érvényesek. A Nielsen piackutatási adatai szerint – a tea kiskereskedelmi forgalmát tekintve – lassan változnak a boltípusok pozíciói. A modern csatornák közül a szupermarketet és diszkontot felölelő 401-2500 négyzetméteres szegmens tartja a teák 30%-os mennyiségi piaci részesedését. A 400 négyzetméteres és kisebb üzletek mutatói csak lassan csökkennek. A patikákra 6% jut a mennyiségi eladásokból (10. táblázat).

10. táblázat

A tea kiskereskedelmi eladásainak mennyiségi megoszlása boltípusok szerint

Me.: %

Boltípus	2004. XII.-2005. XI.	2005. XII.-2006. XI.	2006. XII.-2007. XI.
2500 nm felett	28	29	30
401-2500 nm	29	30	30
201-400 nm	11	10	8
51-200 nm	19	18	18
50 nm és kisebb	8	8	8
Patika	5	5	6

Forrás: Nielsen [2008]

Az ágazat **nagykereskedelmét** néhány gyógyszer nagykereskedő cég mellett, mintegy 80%-ban 15, elsősorban, illetve jelentős mértékben e termékör nagykereskedelmével foglalkozó vállalkozás látja el.

A **feldolgozó, késztermék előállító vállalkozások száma mintegy 40, többségük kis- és középvállalkozás** [Tóth, 2004].

A **gyógynövényszaküzleteknek** domináns szerepe van a lakosság ellátásában, de az utóbbi években érezhetően nőtt a konkurencia. Egyrészt számos új gyógynövénybolt nyílt, másrészt a más főprofilal működő üzlettípusok (drogériák, gyógyszertárak stb.) egyre nagyobb számban rendeznek be üzleteikben gyógynövény részleget. A jövőben ennek a tendenciának az erősödésére lehet számítani.

Számítani lehet arra is, hogy széles választékkal rendelkező fontos értékesítési csatorna lesz a **gyógyszertári hálózat**. A gyógyszertárak egyrészt nagymértékben élvezik a fogyasztók bizalmát, másrészt **megbízható**, magasabb árszínvonalú és márkás gyógynövényalapú termékeket forgalmaznak.

Másik fontos értékesítési csatornaként megjelentek a **drogéria-láncok** (dm - *Drogerie Markt*, Rossmann), amelyek a kozmetikai cikkek mellett egyre nagyobb arányban tartanak gyógynövénytermékeket. A jövőre vonatkozóan feltételezhető, hogy a drogériák a közepes minőségű és árszínvonalú piaci szegmens meghatározó szereplői lesznek.

Jelentős gyógynövény-értékesítési csatornává válhatnak a **bioboltok**, ahol elsősorban a teaféleségek, fűszerfélék, reformélelmiszerek, különféle szárítmányok és magvak alkotják a kínálatot. Az itt kialakított árszínvonal – a gyógyszertárakéhoz hasonlóan – az átlagosnál magasabb lesz, amit a biológiai termesztési és feldolgozási mód indokol.

Nem hagyható figyelmen kívül az élelmiszerkereskedelem sem, mint ma is működő értékesítési csatorna. Az **áruházláncok** a fűszeres polcok mellett egyre gyakrabban rendeznek be gyógynövényeket, bio- és reform-élelmiszereket prezentáló részlegeket is. Valószínűsíthető, hogy a következő években – a fogyasztói elvárásokhoz igazodva – az áruházláncok bővíteni fogják ilyen jellegű kínálatukat, viszonylag alacsony árszínvonalon.

A leírtakból következik, hogy a gyógynövényszaküzletek részesedése a forgalomból a korábbi évekhez képest csökken és kb. 30%-on stabilizálódhat. Jóllehet az eladások sem mennyiségileg, sem értékben nem csökkennek, hiszen a kereslet növekedésére lehet számítani középtávon. Ugyanakkor a mainál is nagyobb árverseny fog kialakulni egyrészt a szakmán belül, másrészt a más főprofilal foglalkozó üzlettípusok között. Figyelemre méltó az élelmiszerüzletek – tipikusan a hipermarketek – forgalmának növekedése (11. táblázat).

11. táblázat

Az értékesítési csatornák részesedésének várható változása

Üzlet típus	Arányok 2002-ben (%)	Arányok 2007-ben* (%)	Arányok középtávon* (%)
Gyógynövény szaküzletek	60-70	40-50	30
Gyógyszertárak	10-12	15-20	25
Drogériák	4-5	10	12
Bioboltok	1-2	4-5	6-8
Áruházláncok	8-10	15-20	25-30

Forrás: <http://www.amc.hu> és * AKI becslés.

Az ipari kereslet várható alakulása

Az ipari kereslet meghatározó tényezője a morfin alkaloidok gyártásához szükséges alapanyagigény. Az alapanyagot egyelőre még a hazai máktermesztésből szerzik be. Konkurenciát Ausztrália, Franciaország, Spanyolország és Portugália jelenthet a jövőben. Csak a magas minőségi színvonal és a megfelelő ár adhat garanciát arra, hogy ennek a gyógyszer-alapanyagnak továbbra is jelentős szállítói maradhatunk. Más gyógyszer-alapanyagok előállításában is voltak hagyományaink.

Az *ergot*- és *vinkamin alkaloidok*¹⁵ területén a Richter Gedeon Gyógyszergyár évekig számottevő szerepet játszott a világpiacon. Mára az anyarozs hazai termesztése megszűnt. A *vinkrisztin* és *vinblasztin* gyártása ugyancsak piacmeghatározó szerepű volt. (A *vinkamin* felszintézise pedig többek között egy originális termék, a *Cavinton* kifejlesztését eredményezte.) A digitális glükozidok és a szteroid hormongyártás – amelyben a hazai tradíciók ugyancsak jelentősek voltak – ma már nem hazai eredetű alapanyagra épül.

A magyar gyógyszeripari vállalatok ma már multinacionális cégek részeként dolgoznak. **Gyártási struktúrájuk jelentősen átalakult.** Elsősorban kész gyógyszereket állítanak elő, amihez a szükséges összetevőket anyacégük beszállítóitól kapják, gyógynövények feldolgozásával nem foglalkoznak. Úgy tűnik tehát, hogy – a mák kivételével – a **hazai gyógyszeripar keresletére (magas alapanyagárák miatt) kevésbé számíthatnak a hazai gyógynövény-termesztők.**

Hasonló a helyzet a kozmetikai iparban is. A multinacionális vállalatok magyarországi gyáraik szükségletét külföldi forrásokból elégítik ki. A gyógynövények elsődleges és másodlagos feldolgozása, az ilyen jellegű készítmények előállítása többnyire nem is tartozik a profiljukba.

A gyógynövények, élelmiszerek és élelmiszer-kiegészítők esetében szintén az alapanyagok ára az elsődleges szempont a felvásárlásnál. Mára tradicionális magyar termékek alapanyagai, mint pl. a körömvirág, majoránna, kamilla, fokhagyma és fűszerpaprika is többnyire importból származnak. Ennek oka, hogy **az import-gyógynövények olcsóbbak a magyar alapanyaghoz viszonyítva.**

¹⁵ Az *ergot alkaloidok* az anyarozs gombában (*Claviceps purpurea*) halmozódnak fel nagy mennyiségben. Az anyarozs alkaloidok élettani hatásuk szerint három csoportba sorolhatóak: 1. perifériás hatások (migrénes fejfájás ellen, méhizomzat összehúzódások kiváltása, méhvérzések csillapítása), 2. neurohormonális hatások (fejfájás, agyi- és keringési rendellenességek kezelésére), 3. központi idegrendszeri hatás (motoros hiperaktivitás, hipertermia, hiperglikémia).

A *vinkamin alkaloidok*, így a *vinkamin*, az *izovinkamin* és a *vinkin* a kis meténgben (*Vinca minor*) halmozódnak fel jelentős mennyiségben. A *vinkamin alkaloidok* vérnyomáscsökkentő, agyértágító és vizelethajtó hatásúak.

7. A gyógyszertermékek szabályozása

7.1. A gyógyszertermékek, étrend-kiegészítők és egyéb gyógyhatású anyagok, készítmények besorolása az EU-szabályozás szerint

Az Európai Unióban nincs a gyógynövénytermékekre vonatkozó egységes piac-szabályozás.

A közösségi jogalkotás célja, hogy minden olyan anyagot, amelyet emberi vagy állati betegség kezelése, megelőzése céljából hoznak forgalomba, illetve diagnózis készítése vagy az élettani funkciók fenntartása, javítása céljából alkalmaznak, a gyógyszerek körébe vonjanak be. E körbe – az előbbieket értelmezése szerint – könnyen bevonhatók a gyógynövények és a gyógynövény alapú készítmények is. A régi EU-15 tagállamok a gyógynövénytermékeket általában gyógyszerként kezelik, így pedig a nemzeti gyógyszerjogszabályokban lefektetett, a gyógyszerekre vonatkozó általános szabályok vonatkoznak rájuk is (kivéve Portugáliát, ahol a gyógynövénytermékek még nem kerültek a gyógyszerekre vonatkozó szabályozási keretek közé).

A közösségi jogban a gyógynövény jogi helyzetére vonatkozó szabályokat, kategóriákat az határozza meg, hogy termesztett, illetve növényként, alapanyagként vagy késztermékként vizsgálják. A gyógynövényből készített termék besorolása elsősorban a gyártó vagy forgalmazó felelőssége és feladata. A besorolás pedig kihat a termék előállítására és forgalmazására vonatkozó teljes jogi környezetre. A gyógyszerre minősítés mindig a forgalomba hozatali engedélyt kiadó hatóság minősítésén múlik.

Az Európai Unióban a gyógyszerek belső piacának kialakítására irányuló jogközelítési munka 1965-től folyamatos, de ennek ellenére a mai napig nem sikerült egységesíteni e terület szabályait, ami az egész szakágazat működését hátráltatja. A gyógynövények és a belőlük készült készítmények az egyes tagállamokban évtizedekig a gyógyszerekre vonatkozó szabályozás keretein kívül maradtak. A tisztánlátást az is zavarja, hogy a vizsgált termékeknek még a fogalmai sem egységesek, bár tartalmukban legtöbbször közel azonosak [Rozman, 2004].

A hatályos Unió jogszabály szerint alábbi gyógyszertermék kategóriák különböztethetők meg:

Étrend-kiegészítők

Az étrend-kiegészítők az élelmiszereknek egy, az USA-ban és Kanadában már régóta ismert és közkedvelt speciális csoportja. Az EU-ban az Európai Parlament 2002/46/EC irányelve szabályozza az étrend-kiegészítők előállítását és forgalmazását. Ennek hazai adaptálásaként jelent meg a 37/2004. (IV. 26.) ESzCsM rendelet. E rendelet szabályozásában az étrend-kiegészítő a hagyományos étrend kiegészítését szolgáló olyan élelmiszer, amely koncentrált formában tartalmaz tápanyagokat vagy egyéb táplálkozási vagy élettani hatással rendelkező anyagokat, egyenként vagy kombináltan, adagolt vagy adagolható formában kerül forgalomba (pl. kapszula, pasztilla, tabletták, port tartalmazó tasak, adagolható por, ampulla, csepegtető üveg vagy más hasonló por-, illetve folyadékforma, amely alkalmas kis mennyiség adagolására). A 4/1997. (I. 22.) Kormányrendelet 6. számú mellék-

letében felsorolt gyógynövények, élelmiszerek közül az étrend-kiegészítő készítmények, az Országos Gyógyszerészeti Intézet által forgalmazásra engedélyezett gyógyszernek nem minősülő gyógyhatású készítmények.

A közeljövőben az étrend-kiegészítők előállításának és forgalmának jelentős bővülése várható az alábbiak miatt:

- az étrend-kiegészítők előállítására vonatkozó előírások az EU-n belül már egységesek, megvalósítható;
- az étrend-kiegészítők notifikáció után bármely tagállamban szabadon forgalmazhatók;
- az étrend-kiegészítők regisztrálása az egyéb termékek engedélyezéséhez képest egyszerűbb, kisebb anyagi-műszaki befektetést igényel.

A gyógy- és aromanövényeket tartalmazó étrend-kiegészítők esetében azonban feltétlenül további szabályozások, pontosítások szükségesek:

- a termékekben felhasználható gyógy- és aromanövény-fajok meghatározása;
- a termékeken feltüntethető javallatok (indikációk) körének pontosítása;
- a napi maximális dózis mennyiségének meghatározása (ennek minden esetben kisebbnek kell lennie, mint a terápia során alkalmazott adag).

Tradicionális növényi gyógyszerkészítmények

Az EU korábban alig szabályozta a gyógy- és aromanövények gyógyászati felhasználását, ez alól csupán Németország és Magyarország volt kivétel, a hazai „gyógytermék” kategória nemzetközi vonatkozásban is példaértékűnek számított.

A szabályozatlan jogi helyzet megoldására fogadták el a humán felhasználásra engedélyezett készítményekről szóló **2001/83/EK** irányelv kiegészítéseként a „Tradicionális növényi gyógyszerkészítmények”-ről szóló **2004/24/EK** irányelvet, melynek hazai végrehajtásáról az **52/2005. (XI. 18.) EüM** rendelet gondoskodik. **Ez a szabályozási forma a gyógy- és aromanövényeket a gyógyszer kategóriába sorolja.** A szabályozás értelmében 2011-től kizárólag ebbe a kategóriába tartozó és ebben a formában regisztrált növényi eredetű készítmények kerülhetnek kereskedelmi forgalomba.

A **2004/24/EK** irányelv szerint a növényeket tartalmazó gyógytermékek a következő kategóriákba sorolhatók:

Hagyományos növényi gyógyszer

Olyan, hagyományos gyógyszerként egyszerűsített törzskönyvezési eljárás keretében engedélyezhető növényi gyógyszer, mely megfelel a 16. § „a” cikkének (1) bekezdésében megállapított feltételeknek:

- a. Kizárólag olyan hagyományos növényi gyógyszerre vonatkozó javallatokat tartalmaz, amely szereket – összetételük és céljuk szerint – orvos diagnosztikai célú vagy receptírásra, illetve a kezelés nyomon követésére vonatkozó felügyelete nélküli használatra szántak és terveztek.
- b. Kizárólag meghatározott hatáserősség és adagolás szerint alkalmazható.
- c. Szájon át, külsőleg és/vagy belélegezve alkalmazható készítmény.

- d. A hagyományos használatnak a 16c. cikk (1) bekezdése c) pontjában említett időszaka letelt.¹⁶
- e. A gyógyszer hagyományos használatára vonatkozó adatok elegendőek; különösen azt kell bizonyítani, hogy a termék nem bizonyul ártalmasnak a meghatározott használati feltételek mellett és a termék farmakológiai hatása vagy hatásossága a régóta fennálló használat és tapasztalatok alapján egyértelmű.

Növényi gyógyszer

Bármilyen gyógyszer, amely hatóanyagként kizárólag egy vagy több növényi anyagot, növényi készítményt, illetve egy vagy több növényi anyag kombinációját tartalmazza.

Növényi anyag

Minden egész, darabokra tört vagy vágott növény, növényi rész vagy alga, gomba vagy zuzmó, feldolgozatlan formában, általában szárítva, de néha frissen. Ide tartoznak azon növényi váladékok (pl. mézga, gyanta stb.) is, amelyekben nem végeztek különleges kezelést.

Növényi készítmények:

Extrakció, desztilláció, sajtolás, frakcionálás tisztítás, koncentráció vagy fermentálás által nyert növényi eredetű készítmények. Ezek közé tartoznak a növényekből származó aprított vagy porított anyagok, tinktúrák, kivonatok, illóolajok, kisajtott levek és feldolgozott váladékok is.

A növényi gyógyszerek törzskönyvezésére vonatkozóan a következőket tartalmazza az irányelv:

Nem kötelező a preklinikai vagy klinikai vizsgálatok benyújtása, amennyiben a kérelmező tudományos irodalmi forrásokra támaszkodva igazolni tudja, hogy a gyógyszer összetevője vagy összetevői biztonságosak, illetve megalapozott gyógyászati felhasználással rendelkeznek.

A gyógyszernek azonban minden esetben meg kell felelnie az Európai (*Európai Gyógyszerkönyv* - Ph.Eur.V.) vagy az adott tagállam Gyógyszerkönyvében található (egy országon belül tehát az Európai Gyógyszerkönyv és az ország saját Gyógyszerkönyve is érvényben van) minőségi előírásoknak.

A hagyományos növényi gyógyszerek egyszerűsített törzskönyvezési eljárása abban az esetben lehetséges, amennyiben a gyógyszer hagyományos használatára vonatkozó adatok elegendőek, különösen azt kell bizonyítani, hogy a termék nem bizonyul ártalmasnak a meghatározott használati feltételek mellett és a termék farmakológiai hatása vagy hatásossága a régóta fennálló használat és tapasztalatok alapján egyértelmű. Az egyszerűsített törzskönyvezés csak abban az esetben lehetséges, amennyiben irodalmi adatokkal vagy szakértői jelentésekkel igazolható, hogy a szóban forgó gyógyszer vagy egy ennek megfelelő termék a kérelem időpontját megelőzően legalább 30 éves időtartamon keresztül gyógyászati használatban volt, ebből legalább 15 évig a Közösségben.

¹⁶ 16c. cikk (1) bekezdésének c) pontja: Irodalmi adatok vagy szakértői jelentések arra vonatkozóan, hogy a szóban forgó gyógyszer vagy egy ennek megfelelő termék a kérelem időpontját megelőzően legalább 30 éves időtartamon keresztül gyógyászati használatban volt, ebből legalább 15 évig a Közösségben.

Az irányelv szerint létrehozandó egy **a hagyományos növényi gyógyszerekben felhasználható növényi anyagok, növényi készítmények és ezek kombinációinak jegyzéke**. A jegyzék minden egyes növényi anyagra vonatkozóan tartalmazza a javallatot, a meghatározott hatáserősséget és az adagolást, az alkalmazási módot és bármely más információt, amely a hagyományos növényi gyógyszer biztonságos alkalmazásához szükséges. Amennyiben egy növényi anyag, növényi készítmény vagy ezek kombinációja már nem szerepel a jegyzékben, a törzskönyvezést vissza kell vonni.

Az irányelv elrendeli továbbá az Európai Gyógyszerértékelő Ügynökségen belüli, a **növényi gyógyszerekkel foglalkozó Bizottság** létrehozását, amelynek többek között feladata a növényi anyagok, növényi készítmények és ezek kombinációit tartalmazó jegyzék tervezetének elkészítése, illetve mind a növényi gyógyszerek, mind pedig a hagyományos növényi gyógyszerek monográfiáinak elkészítése.

A 2004/24/EK Irányelv alkalmazásának gyakorlati tapasztalatai ellentmondásosak. A gyógyszerként regisztrált, gyógynövényeket tartalmazó készítményeket eddig is előállító, jelentős infrastruktúrával rendelkező cégek feltehetőleg ezután is gyógyszerként regisztráltatják új termékeiket. A szabályozás gyakorlati alkalmazását kérdőjelezi meg, hogy egyes országokban a direktíva előírásait megkerülő szabályozások kidolgozása kezdődött meg: Franciaországban pl. a *monotéák* (egy komponenst tartalmazó tea) 2011 utáni forgalmazása érdekében elfogadás előtt áll a nem gyógyszerárakban forgalmazható növényi drogok listája.

A növényi eredetű gyógytermékek gyógyszerként történő besorolásának negatív következménye, hogy a legtöbb gyártó megpróbálja kivonni a termékét a gyógyszertörvény hatálya alól és étrend-kiegészítőként, illetve élelmiszerként regisztráltatja termékét. Ez a folyamat azonban gyógyászati szempontból igen hátrányos, hiszen ezáltal a gyógynövények alkalmazása a gyógyászati felhasználást háttérbe szorítva egyre inkább az élelmiszer kategóriába csoportosul át.

Kezdeményezések a jelenlegi állapot szabályozására az EU-tagországokban

A jelenlegi egyáltalán nem vagy sok esetben követhetetlenül szabályozott állapot tisztázására számos EU országban pozitív-, negatív, illetve limitáló (növényrész határérték) listát állítottak össze, néhány országban pedig rögzítették az engedélyezett ajánlások listáját (*Health Claim List*).

Kidolgozás alatt van továbbá az *European Negative List*, mely jelenleg 58 növényfajt tartalmaz.

7.2. A gyógytermékek, étrend-kiegészítők és egyéb gyógyhatású anyagok, készítmények magyar szabályozása

Szabályozás a csatlakozás előtt

A gyógy- és aromanövények közé sorolható fajok EU-csatlakozás előtti szabályozása [Bernáth, 2006]:

- **VII. Magyar Gyógyszerkönyv** (1986), amely egészen 2006. júliusig volt hatályban, 71 drogról, 16 illóolajról és 8 zsíros olajról tesz említést.

- **4/1997. (IX. 14.) Kormányrendelet¹⁷ az üzletek működéséről és a belkereskedelmi tevékenység folytatásának feltételeiről:** a kiskereskedelemben forgalmazható gyógy- és aromanövények körének szabályozása. Az erős hatású fajok (*Atropa bella-donna*, *Datura stramonium* stb.) nem szerepeltek ezen a listán, ezeket csak gyógyszerházakban lehetett forgalmazni.

Az EU csatlakozás után két évvel, 2006. júliusában hatályba lépett **VIII. Magyar Gyógyszerkönyv**, amely gyakorlatilag az Európai Gyógyszerkönyv megfelelője. A VIII. Magyar Gyógyszerkönyv elődjéhez képest csaknem kétszer annyi gyógynövényfajt tartalmaz. A kötet egyrészt az utóbbi évek során igazolt hatékonyságú növények (*Anthemis nobilis*, *Eleutherococcus senticosus*, *Ginkgo biloba*, *Silybum marianum*, stb) körével bővült, másrészt a nálunk kevésbé ismert gyógynövényekből (*Eucalyptus spp.*, *Panax ginseng*, *Passiflora incarnata* stb.) készült termékek is helyet kaptak az új kötetben [Bernáth, 2006].

Gyógynövényeket tartalmazó termékek besorolása

- **Elsődlegesen feldolgozott (tisztított, szárított, aprított) növényi drogok.**

További feldolgozás nélkül forgalmazott termékek, pl. monoteák (hársfatea, kamillatea stb.). A termék kategória jelentősége várhatóan csökkenni fog, mert a gyógyhatás, a minőségbiztosítás és a gazdasági haszon fokozása érdekében a magasabb feldolgozottságú termékek előállítása célszerű. A többnyire csomagolt drogként kiserelt termékek gyógyszerházakon, drogériákon, gyógynövény szaktoltokon és a nagyobb üzletláncokon keresztül/által kerülnek kereskedelmi forgalomba.

- **Galenusi készítmények.**

Galenusi készítmények:

- *species* (teakeverékek);
- *Infusion* (vizes extraktum = főzet);
- *Decoction* (forrázással előállított extraktum = forrázat);
- *Maceratum* (hidegvizes feltárással készített extraktum);
- *Tinktúra* (alkohollal készített extraktum) stb.

A legtöbb EU-országban forgalmazott alacsony feldolgozottságú készítmények jelentősége – a gyógyszertermékek egyre nagyobb térnyerésével – feltehetőleg szintén csökken.

- **Gyógytermékek** – a legkedveltebb termékkör, mégis eltörölt kategória.

A gyógyszertermék kategóriának az 1987-es bevezetése jelentős hatással volt a hazai gyógynövény felhasználásra. A gyógyszertermékek hatékonyságát és minőségét az **Egészségügyi Minisztérium 10/1987. (VII. 19.) rendelete** szabályozta. A gyógyszertermék kategória eredményességét mutatja, hogy a rendelet hatályba lépését követő években ugrásszerűen megnőtt a regisztrált gyógyszertermékek száma. Míg 1986-ban mindössze 11 regisztrált gyógyszertermékünk volt, 1995-ben 60 új gyógyszerterméket regisztráltak. (1996-ban elkezdődött az új gyógyszer törvény előkészítése, ennek következtében az új regisztrációk száma ismét 10 alá csökkent.)

¹⁷ A 4/1997. (IX. 14.) Kormányrendelet módosítása a 203/2002. (IX. 14.) Kormányrendelet, amely a gyógynövényekre vonatkozó paragrafusokon és mellékleten kívül hatályon kívül helyezi a 4/1997. (IX. 14.) Kormányrendeletet.

Az 1998-ban életbe lépő új **Gyógyszertörvény (1998. XXV.) a gyógyszertermék kategóriát gyakorlatilag megszüntette, s mindössze öt évet adott arra, hogy a gyógyszertermékeket gyógyszerre minősítsék (a gyógyszerekre vonatkozó előírások alapján) vagy kivonják a forgalomból.** A törvény szakmai megalapozatlanságát jól példázza, hogy az öt éves türelmi idő lejártakor – a jogszabály teljesíthetlensége miatt – **a törvényt módosították és a gyógyszertermékek forgalmazását, illetve az új termékek regisztrációját 2011-ig lehetővé tették.** Az új gyógyszertörvény bizonytalan és megalapozatlan jogi környezete gyakorlatilag blokkolta az új termékek regisztrációját.

- **Növényi eredetű gyógyszerek**

A növényi eredetű gyógyszerek izolált, azonosított szerkezetű növényi hatóanyagok, amelyek regisztrálása hazánkban a szintetikus eredetű gyógyszerek engedélyezésével megegyező módon történik.

A növényi eredetű gyógyszerek többnyire erős hatású, a társadalombiztosítás által támogatott, receptre kapható vagy klinikai felhasználásra engedélyezett, gyógyszerként regisztrált termékek.

Ezek az ún. 'ipari gyógynövények', amelyek közül Magyarországon csak a morfinán alapanyagokat szolgáltató **mák** (*Papaver somniferum*) termesztése folyik jelentős mértékben (12. táblázat).

12. táblázat

A legfontosabb gyógyszeripari gyógynövények és hatóanyagaik

Növényfaj	Magyar név	Hatóanyag
<i>Atropa bella-donna</i>	Maszlagos nadragulya	Hioszciamin, atropin, szkopolamin*
<i>Berberis sp.</i>	Borbolya	Berberin
<i>Cassia spp.</i>	Szena	Szennozidok
<i>Catharanthus roseus</i>	Rózsameténg	Vinblasztin, vinkrisztin
<i>Claviceps purpurea**</i>	Anyarozs	Ergot alkaloidok*
<i>Datura spp.</i>	Datura fajok	Hioszciamin, atropin, szkopolamin*
<i>Digitalis lanata</i>	Gyapjas gyűszűvirág	Digoxin
<i>Dioscorea spp.</i>	Dioscorea fajok	Szteroid szapogenin*
<i>Hyosciamus spp.</i>	Beléndek	Hioszciamin, atropin, szkopolamin*
<i>Papaver spp.</i>	Mák fajok	Morfinán alkaloidok
<i>Silybum marianum</i>	Máriatövis	Szilimarín, szilibin
<i>Valeriana spp.</i>	Macskagyökér fajok	Valepotriátok, valerénsav, illóolaj
<i>Vinca spp.</i>	Meténg fajok	Vincamin*

Forrás: Bernáth, [2006]

* Más növényforrást használnak vagy szintézissel (fermentációval) állítják elő.

** Gomba.

A növényi drogok minőségbiztosítása

Növényi drogok minőségbiztosítása csak a VIII. Magyar Gyógyszerkönyvben¹⁸ szereplő növények esetében megoldott, ugyanis a 203/2002. (IX. 14.) Kormányrendeletben felsorolt drogokra még a teljes egészében elavult 37/1976. évi Kormányrendelet vonatkozik (7. melléklet).

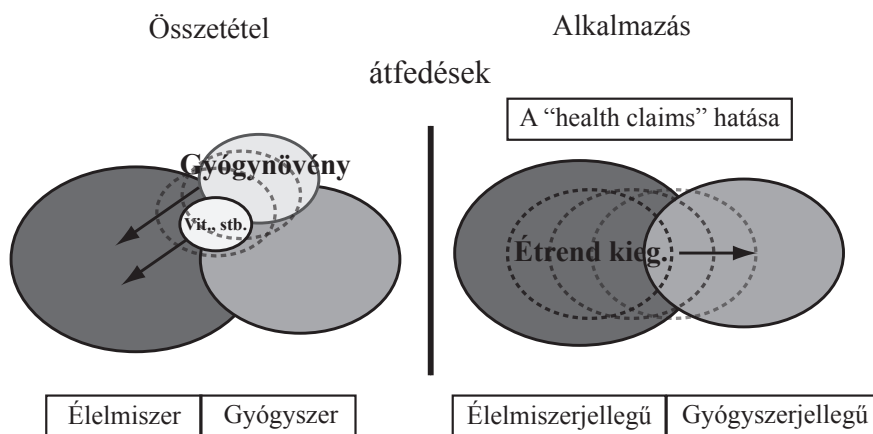
A magyarországi szabályozás hiányosságai, ennek következményei [Szendrei et al., 2007] szerint:

- A 258/97 EK rendelete (1997. január 27.) és annak módosításai jelenleg sem rögzítik egyértelműen, hogy az étrend-kiegészítőkben gyakran használt növényi kivonatok milyen szabályozás alá esnek.
- Az élelmiszerek és a gyógyszerek szabályozásával foglalkozó állami szervezetek között nincs érdemi együttműködés, az étrend-kiegészítőkre és a gyógyszerekre vonatkozó szabályozások egymásnak ellentmondanak, így például a fűrészpálma (*Sabal serrulata*) csak gyógyszerértékben forgalmazható gyógyszer alapanyag, de étrend-kiegészítőként szabadon forgalmazható.
- A növényi hatóanyagok köre nincs meghatározva, ezért gyakorlatilag minden növényi alapanyag felhasználható étrend-kiegészítők előállítására, minden jogi következmény nélkül.
- Annak következtében, hogy az „egyéb fiziológiai hatású anyagok” (ide tartoznak a gyógynövények is) egyre nagyobb arányban vannak jelen az étrend-kiegészítőkben, a jogi és ebből adódóan a piaci helyzet nem az egyszerűsödés és a harmonizáció irányába halad, hanem pontosan ellentétesen. [Megjegyezzük, hogy a kissé lemaradt jogalkotás ebben az esetben sem tudta követni és lesabályozni a nagyon gyorsan kialakuló tendenciákat].
- A (gyógy)növények tömeges megjelenése az étrend-kiegészítőkben és egyéb élelmiszerekben pozitív fejlemény, de korántsem problémamentes.

A jogharmonizált szabályozás megalkotását mindenképpen nehezíti, hogy egyre nagyobb az átfedés az élelmiszerek (pl. *funkcionális élelmiszerek*) és a gyógyszerek, gyógytermékek között. A gyógynövények aránya mindkét kategóriában alapvetően növekvő tendenciát mutat (35. ábra).

¹⁸ A VIII. Magyar Gyógyszerkönyv megegyezik az Európai Gyógyszerkönyvvel (Ph. Eur. IV.).

Gyógynövény termékcsoportok közötti átfedések

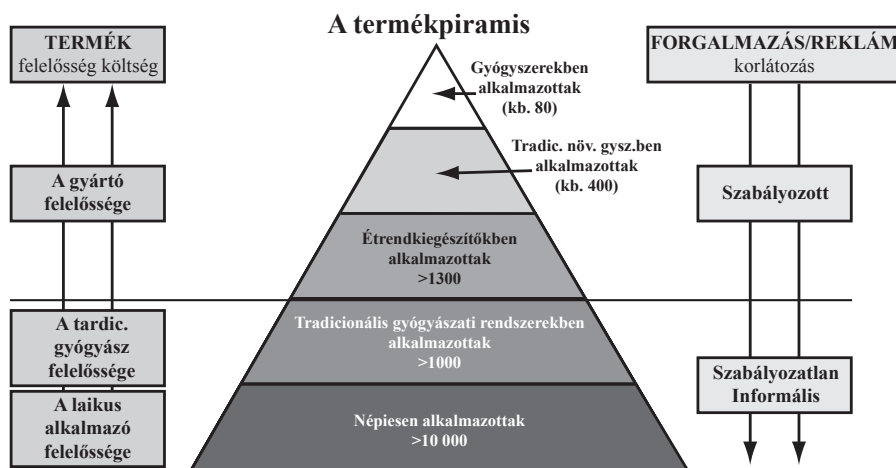
Forrás: Szendrei *et al.* [2007]

Az utóbbi években szintén egyre erősödő jelenség, hogy az élelmiszer jellegű termékek és az étrend kiegészítők összetételüknél és a biológiailag, illetve élettanilag aktív hatóanyagaiknál fogva egyre inkább hasonulnak a gyógyszerekhez.

Az Európai Bíróság 2007-es, precedens értékű döntése elutasította Németország indítványozását, mely a fokhagymakapszulákat a gyógyszerek közé sorolta volna. Az Európai Bíróság döntésének értelmében élelmiszernek és nem gyógyszernek minősül a fokhagyma-kivonatot tartalmazó kapszula, tehát korlátozás nélkül forgalmazható. A mostani ítélet feltehetően döntő befolyással lesz számos, jelenleg folyamatban lévő perre, melyben étrend-kiegészítő termék gyógyszernek vagy élelmiszernek minősítése a tét.

A gyógynövényeket vagy azok kivonatait tartalmazó termékek termékpiramisát a 36. ábra mutatja.

A gyógynövényeket vagy azok kivonatait tartalmazó termékek termékpiramisa

Forrás: Szendrei *et al.* [2007]

Kezdeményezések a jelenlegi állapot szabályozására Magyarországon

- Javaslat a gyógynövénylistára (negatív, pozitív, felső dózishatárokkal): évekkel ezelőtti javaslat, 333 növényfajt tartalmaz (OGYI/OÉTI).
- Javaslatok egyes „egyéb fiziológiai hatású anyagok” (koncentrátumok, tiszta anyagok) dózisaira (jelenleg 35 anyagra létezik javaslat).
- Javaslatok a rendelet módosítására:
 - definíciók, dózisok, mellékhatások (listázva);
 - eljárási rend módosítása;
 - hatósági munka erősítése;
 - fogyasztók védelmének erősítése.
- Javaslat a notifikációs adatlap kitöltési útmutatójára (OÉTI/MÉKISz).
- Javaslat a termék minőségi védjegyére (MÉKISz).
- Javaslat a szakmai tanácsadó testületre (OÉTI).
- Javaslat a notifikált étrendkiegészítők részletes (összetételét is tartalmazó) listájának publikálására (OÉTI/MÉKISz).

7.3. Gyógynövények minőségbiztosítása

Az Európában érvényesülő általános tendenciával összhangban a gyógy- és illóolajos növények termelésével és felhasználásával kapcsolatos minőségi követelmények folyamatosan szigorodnak. A megtermelt és feldolgozott drogtömeg értékesítéséhez elsősorban **az állandó minőség biztosítására és annak garantálására van szükség.** A gyógynövény drogok minőségi paramétereit az Európai Gyógyszerkönyv és az ESCOP (*European Scientific Cooperative for Phytoterapy*) monográfiái rögzítik. A minőségi termékelőállítás garantálása céljából a WHO és az Európai Gyógyszerészeti Hivatal (EMA - *European*

Medicines Agency) Gyógynövény Bizottsága (HMPC - *Committee on Herbal Medicinal Products*) új irányelveket tett közzé. Ennek részeként a gyűjtött (GCP) és termesztett növényekre (GAP) egyaránt összeállította a jó termelési gyakorlat feltételrendszerét [Tóth, 2004].

Tekintettel arra, hogy az EU keretében nincs egységesen szabályozva a szektor, lehetőség lenne arra, hogy a magyar szakemberek aktívan részt vegyenek a minősítési kritériumok kidolgozásában és a minőségbiztosítás szervezeti rendszerének kialakításában. Problémát jelent azonban, hogy a különböző földrészek szakemberei e témában nem értenek egyet, még Európa is megosztott ebben a kérdésben. Minden ország igyekszik a saját érdekeit, saját termesztési struktúráját, rendszerét, ellenőrzési módszereit szem előtt tartani. **Vita van a gyógynövények minősítési paramétereiről** az érvényesítendő szempontok különbözőségéből adódóan. A WHO minőségi követelményeit illetően, a standardizáció és a harmonizáció (mely elsősorban a feldolgozóüzemek létesítését, korszerűsítését vonja maga után) különösen nagy terhet ró a fejlődő államokra, az afrikai kontinensre, Dél-Amerika termelőire, valamint az ázsiai országokra. Részben speciális gyógynövénypalettájuk, részben szakmai és anyagi felkészültségük miatt [Gyógynövény Kongresszus, 2001].

Magyarországon komoly problémát jelent, hogy **a gyógynövények gyűjtésének, feldolgozásának, minőségvizsgálatának és forgalmazásának szabályai elavultak. Magyarországon jelenleg csak a RIMP Gyógynövény Kutató, Termelő és Kereskedelmi Kft.** (jogelődje: Gyógynövény Kutató Intézet) **által minősített gyógynövény vagy illóolaj hozható kereskedelmi forgalomba.** A 383/2007. (XII. 23.) Kormányrendelet értelmében azonban csak 2009. január 1-ig tartozik a Gyógynövény Kutató Kft. hatáskörébe a hatósági minőségvizsgálat elvégzése. Nyitott kérdés, hogy hogyan folytatódik a minősítés a jövő évben, hiszen az akkreditált minősítő laboratórium/vagy laboratóriumok létrehozását szabályozó törvényjavaslat még átdolgozás alatt van. A gyógynövények minőségbiztosítása során további problémát jelent, hogy az egy bevizsgált tételre kiadott ellenőrzési szám alatt – a megfelelő ellenőrzés hiányában – gyakorlatilag korlátlan mennyiségű gyógynövény hozható forgalomban ugyan azon GYNK szám alatt. Annak tudatában, hogy a beküldött minták csaknem 50%-a nem felel meg a minőségi előírásoknak elmondható, hogy fogyasztók ez által komoly egészségügyi kockázatnak vannak kitéve. A minőségellenőrzési rendszer hiányosságait jól példázza a 2004-es *aflatoxinnal* fertőzött import fűszerpaprika, illetve a prosztatatabántalmak kezelésére szolgáló *Peponen* kapszula szintén 2004-es botránya, amikor az egyik ellenőrzés során növényvédő szer maradványait találták a készítményben.

A minőségi termékelőállítás vonatkozásban itthon is kapcsolódni kell azokhoz az európai harmonizációs erőfeszítésekhez, amelyeknek a korszerű minőség kidolgozása, egységesítése és elfogadtatása a célja (pl. ESCOP). Be kell vezetni a korszerű ISO szabványokon alapuló termékminőség biztosítási rendszert az ágazat egészére. **Ki kell alakítani a nemzetközi színvonalat képviselő, hatósági jogkörrel bíró, korszerű minőségvizsgáló bázisokat Magyarországon** [Bernáth, 2004].

A széles körben felhasznált gyógynövények minősítéséhez, minőségéhez szorosan hozzátartozik a **Gyógynövény Kutató Intézet által kidolgozott minőségbiztosítási rendszer.** Az Intézet már az 1980-as évek elején elsőként kezdte el a minőségbiztosítási rendszerek kifejlesztését. A Helyes Gyógynövény Gyakorlat (*Good Medicinal Plant Practice* - GMPP) az alábbi részelemekből áll, amelyek tartalmazzák az egyes területekre vonatkozó szabályozási rendszert:

- Helyes Gyűjtési Gyakorlat (*Good Collection Practice* - GCP);
- Helyes Termesztési Gyakorlat (*Good Agricultural Practice* - GAP);
- Helyes Feldolgozási Gyakorlat (*Good Harvesting Practice* - GHP);
- Helyes Laboratóriumi/Ellenőrzési Gyakorlat, (*Good Control Laboratory Practice* - GCLP);
- Helyes Gyártási Gyakorlat (*Good Manufacturing Practice* - GMP).

A felsorolt szabályzási rendszerek biztosítékkal szolgálnak arra, hogy a gyógynövények minősége, mind a közvetlen felhasználók, mind a tovább feldolgozók számára mindenkor azonos legyen [Gyógynövény Kutató Intézet, 2001]. Sajnos a jó hazai kezdeményezés ellenére e témában lemaradtunk, az EU-ban az utóbbi években kidolgozott és közreadott rendszerek lettek a mértékadók. Az Európában ma működő rendszerek adaptációjához és itthoni bevezetéséhez központi segítségre lenne szükség.

A fentiek alapján kétségtelen, hogy **időszerűvé vált az ágazat jogi szabályozásának rendezése** a készülő GAP (*Good Agricultural Practice* - *Helyes Termesztési Gyakorlat*) EU irányelveknek megfelelően. Hasonlóképpen **sürgető a minőségtanúsítást ellenőrző szervezeti formák** (hatósági és társadalmi ellenőrzés) fejlettebb és hatékonyabb formáinak kiépítése.

7.4. Szakmai érdekképviselői szervezetek, gyógyhatású termékek forgalmazói

A gyógynövényágazatnak hazánkban két szakmai érdekképviselői szervezete működik, a **Gyógynövény Szövetség és Terméktanács**, valamint a **Gyógyhatású Termékek Előállítóinak és Forgalmazóinak Egyesülete**.

A **Gyógynövény Szövetség** 1992-ben alakult, Terméktanácsként 1996 óta működik. A Szövetségben belül 1999-ben létrejött a Vadon Termő Gomba Tagozat, 2004-ben pedig kibővült az Étrend-kiegészítő Termékek Tagozatával és Gyógynövény Tagozat alakult. Ezek önállóan végzik szakmai, érdekképviselői munkájukat.

A szervezet főbb céljai:

- az ágazat érdekeinek képviselete és védelme;
- részvétel a jogi szabályozás kialakításában;
- bel- és külpiaci önszabályozási feladatok ellátása, véleményezése;
- az ágazat információs rendszerének kialakítása és működtetése;
- termelési, kereskedelmi, piaci gazdasági ajánlások készítése;
- a gyógynövényeket érintő export- és importszabályok figyelemmel kísérése;
- együttműködés más terméktanácsokkal, szakmai szervezetekkel stb.

A terméktanács az utóbbi években kevésbé tudta érvényesíteni alapvető céljait, összefogni tagjait. Nehezítette a helyzetet az információs hálózat fejlesztését segítő állami támogatás megszűnése is. A tagok száma lecsökkent, a tagdíjakból befolyt összeg megcsappant, így az érdekképviselői munka megtorpant. Az EU-csatlakozás után az ágazati nehézségek felerősödtek, ami világossá tette, hogy lépni kell a közös cél érdekében. Ennek eredményeként a múlt év végén megválasztott új vezetőség folytatja a szervezeti munkát.

Az ágazat másik fontos érdekképviselői szervezete a **Gyógyhatású Termékek Előállítóinak és Forgalmazóinak Egyesülete** (Budapest), melyet tizenegy vállalkozás hozott létre 2001 tavaszán. Mára a gyógynövény termeltetésben, a gyűjtés szervezésében, a feldolgozásban, a gyógynövény- és gyógyhatású készítmények gyártásában, fejlesztésében, valamint mindezek nagy- és kiskereskedelmében meghatározó hazai vállalkozások nagy részét jelentő 15 gazdasági társaság és hét magánszemély (egyetemi tanszékvezetők, jogászok) alkotja az Egyesület tagságát (2008. évi taglista szerint).

Munkacsoportjai:

- gyógyszer törvény, ártörvény, általános forgalmi adó, Élelmiszer törvénnyel foglalkozó csoport;
- átminősítési rendelettel foglalkozó csoport;
- pályázatokkal, EU-szabályozással, innovációval foglalkozó csoport;
- kereskedelmi problémákkal foglalkozó csoport;
- gyógynövény rendelettel foglalkozó csoport;
- gyógyszerész szakmai problémákkal foglalkozó csoport.

Az Egyesület a gyógyhatású készítmények és gyógynövény termékek gyártóinak és forgalmazóinak érdekeit képviseli megalakulása óta.

Az Egyesület ismertebb tagjai a Hungaropharma Gyógyszerkereskedelmi Zrt. (Budapest), a NATURLAND Magyarország Kft. (Budapest), Herbária Zrt. (Budapest), a Mecsek-Drog Kft. (Pécsvárad), Vitamin Kosár Kft. (Budapest), valamint a ROSSMANN Drogéria és Parfüméria. (Budapest) stb..

A hazai piacon működő nagy feldolgozók közül a legrégebbi a **HERBÁRIA Zrt.**, amely gyógynövények felvásárlásával, gyógynövény alapanyagú termékek és gyógyhatású készítmények előállításával, illetve forgalmazásával foglalkozik. A Herbária mintegy 60féle gyógynövényt, 14féle teakeveréket, filteres kiszerezésű gyógy- és élvezeti teákat gyárt és forgalmaz. Termékei közé tartoznak továbbá a gyógynövény alapú kozmetikumok, illetve gyógynövény tartalmú élelmiszerek. A magyar tulajdonú Herbária Zrt. két üzemben állítja elő termékeit: Balmazújvárosban kozmetikumok készítése, míg Székkutason tea-féleségek gyártása és csomagolása történik. A cég öt nagykereskedelmi raktárral, 52 szaküzlettel rendelkezik, valamint önálló export-import tevékenységet folytat.

A **NATURLAND Magyarország Kft.** 1989-ben kezdte meg tevékenységét a magyar gyógyszerpiacon, saját fejlesztésű és gyártású készítményeket 1993 óta forgalmaznak. Az elmúlt évtizedben több mint 45 gyógyhatású készítményt és 40 gyógyszer törzskönyveztettek. A kozmetikai termékek, a gyógynövény teák és illóolajok száma több mint 120. A gyógyhatású készítményeket és törzskönyveztetett gyógyszereket a budapesti székhelyen gyártják, Pásztón működik a teaüzem. A termékek a gyógyszer-gyártási körülményeknek megfelelő GMP (*Good Manufacturing Practice*) körülmények között készülnek.

Mák termesztésével és feldolgozásával az **ALKALOIDA VEGYÉSZETI GYÁR Zrt.** (volt ICN Hungary Zrt.) foglalkozik. A szükséges nyersanyag biztosítására a vállalat szerződéses alapon termeltet mákot az országban, felvásárlási garanciát vállal, valamint vetőmaggal, kidolgozott termesztéstechnológiával látja el a termesztőket.

A felsoroltakon kívül még számos cég foglalkozik gyógynövényeket termelő, kereskedelmi, valamint tanácsadói tevékenységgel [pl. a Mecsek-Drog Termelő és Kereskedelmi Kft. (Pécsvárad), a Schmidt und CO. Gyógy- és Fűszernövény Kereskedelmi Kft. (Baksa), a Rózsahegy Gyógy- és Fűszernövény Forgalmazó Kft. (Erdőkertes), a Mezőprodukt Kft. (Mezőhegyes) stb.]. Ezen kívül a már korábban említett kozmetikai ipar, a húsipar, konzervipar és az adalékanyag gyártók is növekvő mennyiségben használnak fel gyógy- és fűszernövényeket, valamint gyógynövény kivonatokat.

8. A magyar gyógynövényágazat kilátásai és főbb tennivalóink

A gyógy- és fűszernövény-kereslet a gyors gazdasági növekedést felmutató, de korlátozott termelő potenciállal rendelkező térségekben fog a leggyorsabban nőni (az USA, Anglia, Hollandia, Németország, Japán). Ugyanakkor a gyógynövény-alapanyag jelentős része továbbra is Ázsiából, illetve a fejlődő országokból várható (Kína, Hong Kong, India, Mexikó, Chile, Marokkó, Egyiptom).

A nemzetközi kereskedelem egyre jobban bővül. Az exportpiacokon a nagykereskedők egyeduralma miatt a nagy kereslet ellenére rövidtávon nem várható az árak számottevő növekedése. (Megjegyzés: Az alternatív energia előállítási program beindulásának hatására verseny alakul ki a hagyományos termékeket előállító és az energia szektornak alapanyagot előállító termelők között. Ennek hatása ma még csak becsülhető, de hosszabb távon keresleti gyógynövény alapanyag piac és árszintnövekedés is valószínűsíthető.)

A termelő országok elsősorban alacsony kereskedelmi értékű, vadontermő állományokból gyűjtött, nem/vagy csak részlegesen feldolgozott nyersanyagokat exportálnak alacsony áron. A növények értéknövelő továbbfeldolgozása a nagy felvevő országokban, illetve a kereskedelmi központokban történik.

Bár a Magyarországon nagy mennyiségben gyűjtött gyógynövények egyelőre elegendő mennyiségben vannak jelen a természetes előfordulási helyeken, az élőhelyek szűkülése, a természetes területek mezőgazdasági termelésbe vonása, a gyakran szakszerűtlen gyűjtés következtében a természetes populációkat komoly veszély fenyegetheti a jövőben.

Annak ellenére, hogy Európában nő az igény a gyógynövényalapú gyógytermékek iránt, Magyarországon az elmúlt években jelentősen csökkent a gyógynövény termesztési terület (ma kb. 25 ezer ha). Egy – még az EU-tagság előtt készült – elemzés szerint a gyűjtés szinten tartásával és a termesztés növelésével erősíteni lehetne a magyar gyógynövénypiaci pozíciókat.

Idehaza a gyógynövényágazat fejlődési pályára állítását nem szolgálja (de nem is hátráltatja) a jelenleg is alkalmazott közvetlen támogatási rendszer (az ún. SAPS-rendszer), sem annak átalakítása, az SPS-rendszer bevezetése. A szűkös nemzeti forrásokat tekintve külön támogatás formájában tehát nincs motiváció a termelésre, a gyógynövénytermesztők továbbra is a közvetlen területalapú támogatásban részesülnek. Az ágazat fejlődését, alkalmazkodási esélyeit érdemben meghatározza és korlátozza a fejlesztési források elégtelensége. Ebben javulást jelenthet az ÚMVP (Új Magyarország Vidékfejlesztési Program) keretében a 2007-2013 közötti években a közösségi és a nemzeti forrásokból vidékfejlesztésre, azon belül a gazdaságok, épületek, gépek, berendezések stb. korszerűsítésére fordítható összegek.

A kertészeti szektorokban nehéz a jövőben elérhető mennyiségek prognózisa, különösen igaz ez a gyógynövényágazatban, ahol a KSH termelésre vonatkozó adatokat nem gyűjt. Mérlegelve a korábban felsorolt tényezőket, figyelembe véve a piaci trendeket, termesztési kockázatokat a következő években nagy áttörés nem várható a hazai gyógynövénytermesztésben, az eddigi szint megtartása remélhető (kb. 25-30 ezer tonna gyógynövénydrog). Mindemelllett az ágazat fejlődési pályára állítása 2013-ig nem elérhetetlen célkitűzés, ha változik a gyógynövény ágazat évtizedes „elhanyagolásának” és nem megfelelő megítélésének helyzete, továbbá ha a teljes vertikumban érvényesülnek a fejlesztési elképzelések és az elérhető jövedelem csökkenése nem gátolja a termelési kedvet. Ehhez a célkitűzéshez, de egyelőre az ágazat talpon maradásához sok a teendő, több innovációra, bátor kezdeményezésekre, több tőkére lenne szükség.

A piaci helyzet elemzéséből az következik, hogy eredményes exportbővítés csak differenciáltan, országcsoportonként más és más módon látszik megoldhatónak

a.) A fogyasztásra orientált nyugat-európai országok (Németország, Anglia, Svájc, Skandinávia, Benelux országok) felé:

- *Rövidtávon* az alapanyagexport bővítése látszik reális alternatívának, ezen belül is az átlagos minőségű drogok exportja növelhető. Fontos kritérium itt, hogy a drogok ára versenyképes legyen a fejlődő országokból érkező termékek árával.
- *Hosszú távon* a magasabb feldolgozottságú fokú termékek exportjának bővítése látszik kívánatosnak.

b.) A termeléssel és fogyasztással egyaránt jellemezhető országok (Franciaország, Hollandia, Spanyolország, Olaszország) felé:

- *Rövidtávon* elsősorban átlagos minőségű (a fejlődő országok árfekvéséhez viszonyítva arányosan alacsony árú) alapanyagok exportja látszik bővíthetőnek, mivel ezek az országok a kiváló minőséget maguk állítják elő.
- *Hosszú távon* ezen országok vonatkozásában is érdemes gyógytermék kivitelét kivitelét célul kitűzni.

c.) Az Exportorientált, drogtermelésre berendezkedett országok (FÁK országai, Lengyelország, Csehország, Szlovákia, Románia, Bulgária) felé:

- *Rövidtávon* a kivételesen előforduló hiányok pótlásától eltekintve jelentősebb drogvitelre nem számíthatunk. A kivitel két irányban bővíthető: rövidtávon a gyógytermékek, fitokozmetikumok exportja, *középtávon* pedig meg kell vizsgálni, hogy a korábbi, viszonylag nagy volumenű, gyógynövény-alapanyagú gyógyszerexport hogyan építhető ki ismét [Bernáth és Németh, 2001].

Jelentősebb kiviteli cikkeink között említhetjük a bodzabogyót és -virágot, a csipkebogyót, a kamillavirágot, a csalánlevelet, a zsurlófűvet, valamint az édesköményt és mustármagot.

Gyűjtés

Az ágazatnak egyrészt a vidéki munkahelyteremtésben és a lakosság megtartásában fontos szerepe lehet a jövőben is, hiszen alternatív jövedelem-termelési lehetőséget kínál az ott lakóknak, másrészt az életminőség és egészségügyi színvonal javításában (például az egészségkultúrára alapozott idegenforgalmi rendszer megteremtése, a gyógyturizmus) nyújt segítséget [Rozman, 2004].

Mivel sok faj termesztése biológiai vagy ökonómiai okokból nem valósítható meg, ezért a természetes populációk hasznosítása, a gyűjtés továbbra is reális alternatíva, és valószínűleg még sokáig nélkülözhetetlen bázisa lesz a drogelőállításnak. A jó minőségű vadontermő növények gyűjtése fokozható a szakszerűség, ellenőrzés növelésével és a gyakran félreértelmezett adminisztratív akadályok megszüntetésével. Ez különösen vonatkozik a természetvédelmi területeken történő gyűjtésre. Az itt előállított növényi drog nagy valószínűséggel a „biotermesztéssel” egyenértékű vagy azt felülmúló minőségű lesz.

A **gyűjtött gyógynövények** jelenlegi termelési potenciáljának növelése, de legalább annak fenntartása érdekében Bernáth [2006] szerint az alábbi intézkedések szükségesek.

- Gazdasági monitoring-rendszert kell kiépíteni és működtetni a fontosabb, nagyobb mennyiségben gyűjtött gyógynövények előfordulásának és évi produkciójának nyomon követésére.
- Modell-vizsgálatokban, provokatív körülmények között kellene elemezni a környezeti tényezők hatását a jelentősebb gyűjtött fajok produkciójára.
- Meg kell kezdeni azon fajok termesztésbe vonását, amelyek fokozott érzékenysége a jelentős évjáráthatás alapján (ismétlődően fellépő termékhiány) már ma is jól prognosztizálható.

A gyűjtőkre kiterjesztett járulékfizetési kötelezettségek bevezetése jelzi a szabályozott gyűjtés szükségességét, amelynek következtében legális jövedelemhez jutnak a gyűjtők. A gyógynövényágazat érdekképviselőire vár azonban a gyűjtők oktatásának megszervezése, illetve a természetvédelmi területeken történő szervezett gyűjtés engedélyezésének indítványozása.

A felvásárlás területén középtávon (5-10 éven belül) elsősorban a minőségbiztosítás garanciáinak megteremtése a fontos. A gyűjtött gyógynövények esetében is meg kell kezdeni, az EU harmonizációval összhangban a minőségbiztosítási folyamat kiépítését a Helyes Gyűjtési és Termesztési gyakorlat szabályainak megfelelően.

Termesztés

Magyarországon a gyógynövényexportban a gyűjtött növények volumene a nagyobb, mégis egyértelműnek tűnik, hogy a gyűjtés és a termesztés közül a termesztést kellene ösztönözni, ami az ágazat erejéből jelenleg nem valósítható meg. A fejlesztés egyik perspektivikus alternatívája a természetes előforduláshoz hasonló termőhelyre telepítés, ahol viszonylag minimális emberi beavatkozás mellett folyamatos a termelés (pl. kamilla). További megoldás lehet olyan termelőrendszerek kialakítása, működésük optimalizálása, amely a korábban nem termesztett – esetenként veszélyeztetett – fajok kultúrába vételét jelenti (az elkövetkező évtizedben minimálisan 10-15 ilyen faj termesztése válik szükségessé).

A biotermesztés és a „gyógynövény-hungarikumok” előállítása (pl. sziki kamilla, bazsalikom, majoránna) kedvezőbb piaci lehetőséget jelenthet.

Az alapvető piaci igények kielégítésére, a versenyben maradásra a jelenleginél koncentráltabb, célirányosan szakosodott, általában intenzívebben és precízebben termelő gazdaságoknak lesz esélyük. A szakszerű, intenzív gazdálkodás és a környezeti értékek megóvása az eddiginél is nagyobb hangsúlyt fog kapni.

A **termelt gyógynövények** esetében az alábbi intézkedések szükségesek:

- Termőtájjra lebontott gyógy- és aromanövény termelési kataszter kiépítése és működtetése.
- Növénycsoportonként felül kell vizsgálni a jelenleg alkalmazott technológiák korszerűségét, annak extenzív és intenzív jellegét.
- Fokozottan kell foglalkozni a környezeti hatásokkal szemben toleráns fajták kiválasztásával, előállításával.
- Intenzív termelési formák kidolgozása és gyakorlati alkalmazása.

Az európai piacokon hosszú távon csak az igazolt eredetű, jó minőségű és megfizethető termékek lesznek versenyképesek a nagy mennyiségben beáramló importáruval szemben [Szenci, 2003]. A versenyképességünk megőrzése – visszanyerése érdekében – elengedhetetlen a termékfelelősség érvényesítése és az EU-ban már alkalmazott, önkéntes minőségbiztosítási rendszerek bevezetése. Annak ellenére, hogy a GAP (*Good Agricultural Practice - Helyes Termesztési Gyakorlat*) irányelvek alkalmazása nem kötelező, várhatóan ez a minőségbiztosítási rendszer lesz az alapja az EU egészére kiterjedő érvénnyel bevezetésre kerülő gyógynövényágazati szabályozásnak. A fentiek alapján időszerűvé vált az ágazat hazai szabályozásának átfogó rendezése, új jogszabályok kialakítása a GAP irányelveknek megfelelően.

Egyelőre a RIMP Gyógynövény Kutató, Termelő és Kereskedelmi Kft. feladatköre, kötelezettsége, hogy a hatályos jogszabálynak megfelelően lássa el a gyógynövények vizsgálatát. A termékpálya ellenőrzési, minőségbiztosítási rendszere azonban sürgősen megújításra szorul, annál is inkább mert a hatósági vizsgálatra vonatkozó jogszabály 2009. január elsejével hatályát veszti. Független, jól felszerelt, termékfelelősség alapján akkreditált laboratóriumra/vagy laboratóriumokra és terméktanúsítási rendszerekre van szükség, mely a teljeskörű (termeléstől az értékesítésig) ellenőrzést végzi. A 35/1994. (XI. 28.) IKM rendelet által szabályozott gyógynövény vizsgálati díjak újraszabályozása indokolt.

Gyógynövények, gyógyhatású készítmények

A hazai gyógynövény piac, a lakossági vásárlás évről-évre növekszik. Az új egészségmegőrző programok támasztotta igények, a gyógyteák fogyasztása, az illóolajok párologtatása, gyógynövényes kozmetikumok, krémek használatának növekedése a következő években is várható.

A feldolgozás, kisserelt termékek előállítása a GMP (*Good Manufacturing Practice - Helyes Gyártási Gyakorlat*) feltételekkel rendelkező egységekben valósíthatók meg. A korszerű feldolgozó üzemekben széles spektrumú, egymásra épülő feldolgozó-tevékenység folytatása indokolt (pl. a drogok válogatása, tisztítása, őrlési műveletek végzése, illóolaj-lepárlás, extrahálás, egyszerűbb hatóanyagok izolációja, gyógytermékek, gyógykozmetikumok, gyógyélelmiszerek gyártása, kisserelése). Az alap szintű (elsődleges) feldolgozás általában a termeszto (esetleg felvásárló) üzemében történik. A gyakorlatban Magyarországról ennek az alapanyagának (esetleg filter formájában) az exportja történik. A gyógyteák filterezésében előrelépés várható.

A magasabb szintű (másodlagos vagy további) feldolgozás eredményeként a forgalmazásra készáru, „gyógytermék”, kozmetikum, fűszerkeverék vagy aroma jelenik meg a piacon. Sajnálatos módon másodlagos feldolgozás Magyarországon igen korlátozott mértékben folyik. Ennek a helyzetnek a megváltoztatása óriási erőfeszítéseket igényel, mert hiányzik a vertikumból az ehhez szükséges korszerű gépi és technológiai háttér. A minőségbiztosítási rendszerek bevezetése után azonban – nagy mennyiségű elsődlegesen feldolgozott alapanyagot folyamatosan biztosítani tudó üzemek vagy társulások számára – nem elképzelhetetlen ennek a nagyobb profitot hozó tevékenységnek az újbóli meghonosítása, külföldi partnerek bevonása.

Az **ágazati szabályozást átláthatóbbá kell tenni**. A hatósági munka jogszabályi háttérét adó törvény- és rendeletmódosítások kezdeményezését az ágazati szereplőknek fel kell vállalniuk.

- A 37/1976. (X. 29.) MT gyógynövény-rendelet modernizálása, pontosabban újrallkotása. Ez az egyik legrégebbi Minisztertanácsi rendelet, amely egy ágazatot szabályoz, és még hatályban van.
- Elkerülhetetlen és gyors intézkedést igényel a gyógyhatású készítmények gyógyszerre való átminősítésére vonatkozó itthoni jogszabály megalkotása. Az átminősítési határidők tologatása (legutóbb 2011-ig) átmeneti megoldást jelent, bizonytalanná teszi a további ágazati lépéseket. A szakmai vélemények megoszlanak ebben a kérdésben. Az ügy végleges megoldását segítené egy – a gyógytermék kategória újbóli létrehozását lehetővé tevő – EU-s kérelem benyújtása, tekintettel a speciális magyar helyzetre, problémákra.
- További probléma az új gyógyhatású készítmények nyilvántartásba vételének megszűnése. A gazdasági érdek a mellett szól, hogy a határidő lejártáig új készítményeket is nyilvántartásba lehetne venni (az ezzel egyet nem értők indokai is figyelemre méltóak).
- A drogok hatósági minőségvizsgálatának átszabályozása.
- Módosítani szükséges több hatályos jogszabályt (pl. a gyógyszer-törzskönyvezésről, a gyógyszer-gyártásról, gyógyszer-nagykereskedelemtől).

A gyógyszeripar természetes alapanyagon nyugvó termelése az alábbi irányokban folyik, illetve várható a további fejlesztés:

- gyógynövény hatóanyagok feldolgozása gyógyszerre (pl. szivglikozidok, morfinán alkaloidok, ergotalkaloidok stb.);
- gyógynövényekből izolált molekulák félszintetikus átalakítása (pl. növényi szteroidok, vinka és amzonía alkaloidok stb.);
- modell vegyületek izolálása (pl. szekologanin, poliszaharidok stb.);
- gyógytermékek előállítás (pl. Peponen, Allitera stb.);
- fito- és gyógykozmetikumok előállítás (Richtofit, Helia stb.).

A fentiek alapján várható a növényi alapanyagok iránti igény mennyiségének és szortimentjének bővülése.

Valószínűsíthető, hogy a következő években folytatódik a kereskedelem gyors ütemű koncentrációja. A gyógynövények, az ún. monoteák kiskereskedelmi értékesítésében rendkívül figyelemre méltó az áruházláncok várható forgalmának növekedése.

Egyéb

Az ágazat hatékony érdekképviselője elengedhetetlen. Az aktuális feladatok megvalósításában fontos szerep vár a Gyógynövény Szövetség és Teméktanácsra, valamint a Gyógyhatású Termékek Előállítóinak és Forgalmazóinak Egyesületére. Meg kellene erősíteni a szervezeteket anyagiakkal és szakemberekkel, akik segítik levezényelni a nemzetközi és hazai jogalkotási folyamatokat, az információs bázis kialakítását, a közösségi marketing feladatokat, illetve kezdeményezik a problémák megoldását.

Újra kell gondolni az oktatás, a kutatás és a szaktanácsadási rendszer gyakorlat-orientált fejlesztését. Magyarország EU tagsága, a megváltozott piaci viszonyok, valamint az új lehetőségek kihasználása gyors alkalmazkodást és innovatív magatartást követel meg a termékpálya minden szereplőjétől.

Hátrányosan érinti az ágazatot a megfelelő, részletes és megbízható adatok, információk hiánya. Elengedhetetlen a meglévő statisztikák frissítése és bővítése, valamint a külkereskedelem területén használatos definíciók, besorolások egyértelmű tisztázása. Fontos a termelők piaci információkkal való folyamatos tájékoztatása.

A gyógynövény-feldolgozás részét képező mesterséges szárítás energiafelhasználása jelentős költségtenyező, ezért keresni kell az eszközöket az olcsóbb és hatékonyabb energiafelhasználáshoz.

Végezetül az ágazat eredményes működéséhez feltétlenül szükség van egy ágazati stratégiára és egy teljeskörű EU-komform szabályozás kialakítására.

Összefoglalás

Napjainkban a természetes alapanyagként számon tartott gyógynövények az egész világon rendkívül népszerűek. A fejlődő világ számára mindig is nélkülözhetetlen gyógynövények ma a legfejlettebb országokban is reneszánszukat élik. A Világbank szerint a gyógynövények globális kereskedelme USD-ban kifejezve évente 7%-kal növekszik. A hazai helyzetre sajnos éppen az ellenkező igaz: a termőterület és az export csökken, s gyógynövénygyűjtéssel is egyre kevesebben foglalkoznak.

Hazánkban a gyógynövények termesztése és gyűjtése évszázados múltra tekint vissza. Magyarország az 1980-as évekig „gyógynövény-nagyhatalomnak” számított. Az ágazat jelentőségére az első világháború idején kialakult gyógyszer-, tea-, illetve fűszerhiány irányította a figyelmet. Az államilag támogatott fejlesztőmunka eredményeként az 1930-as években Magyarország Európa egyik vezető gyógynövénytermelő, majd -exportáló országává vált. Az 1960-as évektől meghonosodott számos faj (pl. kömény, máriatövis stb.) nagyüzemi termesztése, kiépült a feldolgozó (tisztító, szárító, morzsoló) és illóolaj-lepárló hálózat. A gyűjtést és a termesztést a nagykereskedelmi, feldolgozó és értékesítő tevékenységet is folytató cégek (pl. Herbária) koordinálták. Bár pontos statisztikai adatok nem állnak rendelkezésre, a Gyógynövény Szövetség és Terméktanács (GYSZT) becslése szerint az 1980-as és 1990-es években 37-42 ezer hektáron évente mintegy 35-40 ezer tonna gyógynövénydrogot és 80-100 tonna illóolajat állítottunk elő. A gyógynövény-termőterület ezzel szemben ma alig 25 ezer hektárra tehető, az előállított drogtömeg pedig már jóval 30 ezer tonna alatt van. A legnagyobb területen termesztett fajok a mustár, a mák, a koriander, a fűszerkömény és az édeskömény. A gyógynövényágazat múltját és jelenét áttekintve elgondolkodtató, hogy míg világszerte – nálunk sokkal hátrányosabb ökológiai adottságokkal rendelkező országok is – egyre nagyobb területen termesztenek gyógynövényt, addig Magyarországon 15-20 éve csökken a termőterület és a gyűjtésből, illetve a termesztésből származó drog mennyisége.

A hazai gyógynövényágazat jellegzetessége, hogy a termesztés mellett igen jelentős drogtömeg származik a vadontermő állományokból. A vadontermő gyógynövények hasznosítása korábban hazánk stratégiai előnye volt, hiszen számottevő anyagi ráfordítás nélkül álltak – és állnak még ma is – rendelkezésre nagy mennyiségben gyűjthető, piacképes gyógynövények. Az 1990-es években 10-12 ezer tonna drog származott a természetes növénytárulásokból, mára azonban alig használjuk ki ezen adottságainkat. A vadontermő növényfajok mind a hazai drogforgalomban, mind pedig az exportban fontos szerepet töltenek be, a kereskedelmi forgalomban lévő gyógynövény fajok 60-70%-a (120-130 faj) kerül ki a természetes élőhelyekről. Hazánk Európában ezzel az aránnyal köztes helyet foglal el a gyűjtést nem végző nyugati országok, valamint a gyűjtésorientált dél- és kelet-európai országok között. A legnagyobb mennyiségben gyűjtött és exportált gyógynövényeink a fekete bodza, a csalán, a mezei zsurló, a csipkebogyó, a kamilla, továbbá a vadgesztenye és a cickafark.

Magyarország a gyógynövények tekintetében jellegzetesen exportorientált ország, a termesztett és gyűjtött drogok 60-70%-a napjainkban is külföldre kerül. Míg 1990-ben még közel 20 ezer tonna drogot exportáltunk, addig 2006-ban (fűszerpaprikával együtt) mindössze 4,5 ezer tonna volt a kivitelünk. Jelentősebb exportcikkeink között említhetjük a bodzabogyót és -virágot, a csipkebogyót, a kamillavirágot, a csalánlevelet, a zsurlófűvet, az édesköményt és a mustármagot. Annak ellenére, hogy a hazai export az utóbbi évtizedekben inkább negatív irányban változott, a külkereskedelmi mérleg egyelőre pozitív, azonban erősen csökkenő tendenciát mutat. Hazánk legnagyobb exportpartnerei Németország, Olaszország és újabban Spanyolország.

Magyarország gyógynövény-importja az exportnál sokkal összetettebb, sok kereskedelmi partnertől vásárolunk. Jellemző, hogy a behozott gyógynövények mennyisége nő. Az importvolumen negyede Németországból, Spanyolországból és Olaszországból származik. Nagy mennyiségű gyógynövény érkezik még hozzánk a balkáni országokból, így Bulgáriából, Szerbiából és Montenegróból, illetve Horvátországból, valamint a távol-keleti országokból (Kína, India). Míg korábban az import 80-90%-a trópusi vagy más, nálunk nem termesztendő faj drogja volt, mára olyan drogokat is nagy mennyiségben hozunk be, amelyeket kiváló minőségben és megfelelő mennyiségben mi magunk is elő tudnánk állítani, és amelyeket korábban jelentős tételben exportáltunk (pl. kömény, édeskömény, ánizs, koriander).

A hazai gyógynövényágazat jelenleg – szakmai vélemények szerint – lesújtó helyzetben van, a működési feltételek folyamatosan romlanak. A problémák nagy része a hazai szabályozórendszer kedvező átalakításával orvosolható lenne. Az ágazat legnehezebben kezelhető területe a tevékenységekre vonatkozó jogszabályi háttér kuszasága, elavultsága, valamint az ágazati érdekképviselő hiányosságai. A rendezetlen szabályozásnak csak egy példája a kiskereskedelmi forgalomban lévő drogok és illóolajok hatósági minősítése, mely az elavult 1976-os Minisztertanácsi rendelet alapján történik. Ennek értelmében a minősítés jelenleg is csak a hatóságilag kijelölt laboratóriumban történhet. Ezt a hatósági feladatot a kizárólagos jogkörrel rendelkező RIMP Gyógynövény Kutató, Termelő és Kereskedelmi Kft. végzi, ami az utóbbi 10-15 évben az ágazati szereplők egyik rendszeres konfliktusforrásává vált. Ez a jogszabály mindezt megakadályozta további (akkreditált) laboratóriumok létrejöttét és a termékfelelősség rendszerének kialakítását. Napjainkban nyitott kérdés, hogy hogyan változik a helyzet a közeljövőben, ugyanis a minősítő laboratórium(ok) létrehozását szabályozó új rendelet a tanulmány készítésekor még átdolgozás alatt van. Az újraszabályozás azonban nem odázható, mert a tavalyi 383/2007. (XII. 23.) Kormányrendelet értelmében a hatósági minőségvizsgálat elvégzése csak 2009. január 1-ig tartozik a RIMP Gyógynövény Kutató hatáskörébe.

Sajnos a gyógynövény-termékpálya további szakasza sem mentes anomáliáktól. A többnyire növényi hatóanyagokat tartalmazó tinktúrákat, krémeket, granulátumokat, stb. magába foglaló „gyógyhatású készítmény” termék kategória az Európai Unióban nem ismert. A jogharmonizációs kötelezettségeink miatt a hatályos szabályozás értelmében 2011. március 31-ig engedélyezett a gyógyhatású készítmények forgalmazása. Ezt követően ezeket a termékeket vagy gyógyszerként kell regisztráltatni, vagy pedig élelmiszerként, kozmetikumként lehet csak forgalomba hozni. Szakmai körökben aggodásra ad okot, hogy a gyártók ezekre a fejleményekre reagálva, a gyógytermékeket – a gyógyszerekre vonatkozó szigorú és e termékek esetében sokszor teljesíthetetlen előírásokat elkerülve – étrend-kiegészítőként, élelmiszerként vagy kozmetikumként hozzák forgalomba. Abból kiindulva, hogy a legtöbb EU tagországban gondot okoz a gyógytermékek pontos besorolása, illetve ezen termékek kereskedelmének szabályozása, döntéshozóink számára adott a lehetőség aktív szerepvállalásra a gyógytermékek forgalmazását szabályozó rendeletek alakítása során. A magyar „gyógyhatású készítmény” kategória Európa szerte példa értékű volt, ezért érdemes lenne aktívan fellépni ennek a besorolásnak – legalább a magyarországi – visszaállítását mellett.

A gyógynövényágazat jelenlegi helyzete tehát semmiképpen nem a környezeti adottságokra vagy a szakmai hozzáértés hiányára vezethető vissza. Döntéshozóink az ágazatot az 1990-es években lezajlott változásokkal kezdődő problémák ellenére önmagától jól működőnek tartották, olyanak, amely minden körülmény között képes megőrizni a versenyképességét. A rendszerváltozás után azonban a gyógynövényágazat helyzete is jelentősen átalakult,

és a meglévő jogszabályok már nem segítették, hanem inkább gátolták – és akadályozták ma is – a fejlődést. Az utóbbi 20 évben termelői struktúrák bomlottak fel, gyűjtő hálózatok estek szét, vállalatok alakultak át vagy szűntek meg. Ugyanakkor elsősorban a kereskedelem területén nagyszámú új, gyakran gyors hasznót remélő vállalkozás lépett színre. A két évtizede fennálló problémák gyakorlatilag megoldatlanok maradtak. Az ágazati szereplők és jogalkotók felelőssége egyaránt fellelhető abban, hogy a jogalkotás a mai napig sem tudott alkalmazkodni a megváltozott viszonyokhoz. A társadalmi-politikai okok mellett az ágazat szereplőinek a technológiai háttér fejlesztésének hosszú évek óta tartó elmaradásával kell szembesülnie. A feldolgozás sok esetben nem elég hatékony, a szárító, tisztító és illóolaj-lepárló berendezések gyakran alacsony hatásfokúak, elavultak. A magyar gyógynövényágazat versenyképességét erősen csökkenti, hogy míg itthon a termelési költségek folyamatosan nőnek, a világpiacon nagy mennyiségben jelenik meg az olcsó távol-keleti áru, de még a lengyel, sőt Nyugat-Európában előállított drog ára is kedvezőbb.

A termesztés mellett a gyógynövények gyűjtése is számos problémával terhelt. A privatizáció következtében a szabadon bejárható gyűjtőterületek drasztikusan lecsökkentek. A magántulajdonban lévő erdőkről, legelőkről és más területekről történő gyűjtés számos konfliktust okozott már a gyűjtők és tulajdonosok között. További gondot jelent a gyűjtés a nemzeti parkokban és a védett területeken, ami engedélyköteles tevékenység. A 2007-ben érvénybelépett szabályok szerint a gyógynövények gyűjtéséből származó jövedelem elvesztette járulégmentességét, a gyűjtőknek őstermelői igazolványt kell kiváltaniuk és bevételük után társadalombiztosítási hozzájárulást kell fizetniük. Az új szabályozás különösen az alacsony iskolázott roma gyűjtők körében népszerűtlen, az alkalmi munkavállalással együtt járó adminisztráció és a járulékfizetési kötelezettség visszatartó erőként hat. A gyűjtött növények nemzetközi piacon – a termesztett gyógynövényekhez hasonlóan – éles az árverseny. Magyarország számára a legnagyobb konkurenciát a volt szocialista országok (pl. Bulgária) jelentik.

Az ágazat reális helyzetének megítéléséhez elengedhetetlen, hogy rendelkezésre álljanak megbízható termesztési és kereskedelmi adatok, de hiányzik egy hatékony helyi és országos piaci információs rendszer is. (Megjegyezzük, a hazai adathiány részben az ágazat szereplőinek passzív hozzáállásával magyarázható.)

A gyógynövényágazat versenyképességét biztosító legsürgősebb intézkedések a következők:

1. A gyűjtés fejlesztése

- A hazai növényflóra tájjellegű, a környezetvédelmi szempontokkal összehangolt hasznosításának kialakítása (pl. orvosi kamilla, boróka, galagonya fajok stb.).
- A megfelelő jogi háttér kialakítása a gyűjtési tevékenység szabályozására, ösztönzésére (pl. nemzeti parkok területéről történő gyűjtés).
- A gyűjtők megfelelő szakmai felkészítése (pl. gyűjtői tanfolyamok).
- A szakszerű gyűjtés ellenőrzése érdekében a gyűjtők regisztrációja, amely valamilyen (vissza is vonható) jogosítvány kiállításával történhetne.

2. A termelés és feldolgozás fejlesztése

- A vadontermő, piacképes, illetve perspektivikus gyógynövények termesztésbe vonására irányuló kutatás intenzívebbé tétele.
- A korábban elismert, ún. "hungarikumok" előállításával fémjelzett termesztési körzetek rekonstrukciója átgondolt, többoldalú fejlesztése (pl. majoránna, levendula, menta stb.).
- A gyűjtés és a termesztés közül egyértelműen a termesztést kellene ösztönözni, ez azonban az ágazat erejéből jelenleg nem valósítható meg. Ebben javulást jelenthet az ÚMVP (Új Magyarország Vidékfejlesztési Program) keretében a 2007-2013 közötti években a közösségi és a nemzeti forrásokból vidékfejlesztésre, azon belül a gazdaságok korszerűsítésére megszerezhető összeg. A termesztők, felvásárlók és feldolgozók számára kiemelkedő fejlesztési lehetőséget jelent, hogy a pályázatok keretében elnyerhető támogatás a termelő és tároló létesítmények, illetve a kertészeti technológiák fejlesztésére.
- A termesztéstechnológia és feldolgozó berendezések mellett a biológiai alapok (fajtaválaszték) is korszerűsítésre, bővítésre szorulnak.
- A termelés és feldolgozás fejlesztése a nyugat-európai gyakorlatban érvényesülő GAP (*Good Agricultural Practice* - Helyes Mezőgazdasági Gyakorlat) és a GMP (*Good Manufacturing Practice* - Helyes Gyártási Gyakorlat) figyelembe vételével valósulhat meg.

3. Az ágazat hazai szabályozásának átfogó rendezése, új jogszabályok kialakítása

- A 37/1976. (X. 29.) Minisztertanácsi rendelet modernizálása, pontosabban újraalkotása.
- A természetes állományok okszerű használata érdekében módosítani, illetve kiegészíteni szükséges a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. Törvény 38.§ (1) bek. a.) pontját.
- A jelenleg érvényben lévő gyógynövények regisztrálására, forgalmazására és minősítésére vonatkozó jogi szabályozás kialakítása tárcaközi egyeztetéssel (Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, Egészségügyi Minisztérium, Gazdasági Minisztérium, Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, Szociális és Munkaügyi Minisztérium).
- Elkerülhetetlen és gyors intézkedést igényel a gyógyhatású készítmények forgalmazhatóságának, illetve a gyógytermékek tradicionális gyógynövény hatóanyagú gyógyszerre történő átminősítésre vonatkozó itthoni jogszabály megalkotása.
- A gyógynövénydrogok hatósági minőségvizsgálatának az átszabályozása.

4. Egyéb intézkedések

- A vertikális kapcsolatok erősítése, a piaci szereplők együttműködése.
- Hatékony és kezdeményező érdekképviselői munka megvalósítása.
- Megoldandó a gyógynövényfajok termelésére, export-importjára vonatkozó adatbázis kialakítása. (Az FVM részéről kezdeményezés indult az adatszolgáltatási kötelezettség bevezetésére.)
- A gyógynövények esetében is érvényesíteni szükséges a más kertészeti ágazatokban működtetett támogatási formákat (pl. ültetvénytelepítési támogatás, az EU-s pályázatokhoz és a piacra jutást segítő támogatásokhoz való hozzáférés).

- Újra kell gondolni az oktatás, a kutatás és a szaktanácsadási rendszer gyakorlat-orientált fejlesztését.
- Új értékesítési és marketing stratégia kidolgozása.
- Az ágazat eredményes működéséhez, illetve az érdemi döntések meghozatalához szükség van egy átgondolt, a hosszútávú érdekeket is szolgáló ágazati stratégiára.
- Egy tárcaközi Bizottság létrehozása.

A gyógynövények folyamatosan bővülő nemzetközi kereskedelme egyrészt számos lehetőséget, de egyben fokozott alkalmazkodási kényszert is jelent a magyar gyógynövény-vertikum számára. Az ágazat jelenlegi helyzetét ismervén egyelőre számottevő áttörés aligha várható a hazai gyógynövénytermelésben. Rövid- és középtávú célnak ezért az eddigi szint (kb. 30 ezer tonna gyógynövénydrog évente) megtartása tekinthető. Hosszú távon azonban – feltételezve az összehangolt jogi és fejlesztési lépések mihamarabbi megvalósulását – nem elérhetetlen cél az 1980-as években elért szint megközelítése, azaz a termőterületek 35-40 ezer hektárra történő növelése, illetve a gyűjtésből származó drogtömegnek akár a megduplázása.

A fejlődést nehezíti, sőt ellehetetleníti az összhang hiánya, ami részben arra vezethető vissza, hogy az ágazat horizontálisan és vertikálisan is sokszereplős, a résztvevők tevékenysége ugyan egymásra épülő, de különböző érdek- és célközpontú és sok esetben ellentétes egymással. A jelen tanulmányban összefoglalt, az újabb európai folyamatok tükrében végzett elemzések rávilágítanak arra, hogy érdemes áldozni erre a korábban sikerágazatnak számító vertikumra (korábban egész Európában fogalom volt a magyar fűszerpaprika, kamilla, bazsalikom, és majoránna).

Summary

Medicinal Plant Sector in Hungary: Production and Market Development

Medicinal herbs, regarded as natural base materials, are widely popular around the world. The popularity of medicinal herbs – being always indispensable in the developing world – has started to increase rapidly even in the most advanced economies. According to World Bank statistics, the volume of the global trade of medicinal herbs increases at an annual rate of 7 percent on a US\$ basis. There is, unfortunately, an opposite trend in Hungary: both the cultivable area and exports have declined and ever fewer people specialize in the collection of herbs.

In Hungary, the growing and collection of medicinal herbs dates back to a century-long history. Up until the 1980's, Hungary was considered a 'major power' on the market of medicinal plants. It was the shortage of drugs, tea and spices during World War I that first called attention to the importance of the sector. As a result of centrally supported development efforts, Hungary became one of Europe's leading producer and, later, exporter of medicinal herbs by the 1930's. The 1960's saw the beginnings of the large-scale cultivation of a number of species (including caraway, lady's thistle, etc.) and the development of the network of processing plants (cleaning, drying and crumbling) and essential oil distillers. Collection and production were coordinated by companies specialising in wholesale, processing and retail (e.g. Herbária). While no exact statistical data are available, according to the estimate of the Medicinal Herbs Association and Product Council (GYSZT), Hungary produced app. 35-40 thousand tons of herbal drugs and 80 to 100 tons of essential oils during the 1980's and 1990's on 37 to 42 thousand hectares. Currently medicinal plants are grown only on 25 thousand hectares, whereas the quantity of herbal drugs produced is well below 30 thousand tons. The species grown over the largest areas of land include mustard, poppy, coriander, caraway and sweet fennel. However, considering the past and present of the Hungarian medicinal plant industry, one wonders why herbal plants are grown on an ever-increasing area of land even in countries with much less favourable ecological conditions all over the world, while in Hungary, the production area and the quantity of drugs obtained either from collection or cultivation have been shrinking for the past 15-20 years.

One of the characteristics of the Hungarian medicinal plant sector is the substantial volume of drugs obtained from wild plants. Until recently, the utilisation of wild medicinal plants gave a strategic lead to the Hungarian industry, as marketable medicinal plants were (and are still) available in large quantities without the need for significant investments. Whereas in the 1990's, 10-12 thousand tons of drugs were produced from natural habitats, today this potential has largely fallen into disuse. Wild plant species have played an important role in both domestic drug distribution and export, 60 to 70 percent of the medicinal herb species in commercial distribution (120-130 species) originating from natural habitats. With that ratio of cultivation and collection, Hungary is at the middle of the range between non-gathering Western countries and gathering-oriented South and East European ones. The medicinal plant species collected and exported in the highest quantities include elder-berry (*Sambucus nigra*), nettle (*Urtica dioica*), common horsetail (*Equisetum arvense*), rose hips (*Rosa* ssp.), chamomile (*Matricaria recutita*), horse-chestnut (*Aesculus hippocastanum*) and yarrow (*Achillea collina*).

As far as medicinal plants are concerned, Hungary is a typically export-oriented country, with 60 to 70 percent of the drugs cultivated and collected still destined for export. While nearly 20 thousand tons of drugs were exported in 1990, this volume shrunk to a mere 4.5 thousand tons (including powdered red paprika by 2006). The country's most important export articles include elder (berries and flower), rose-hip berries, chamomile flower, nettle leaves, horsetail, fennel (*Foeniculum vulgare*) and mustard-seeds. Despite the overwhelmingly negative trends of Hungarian export during the past few decades, the trade balance has remained positive, if at a heavily shrinking margin. Hungary's largest export partners include Germany, Italy and, more recently, Spain.

Hungary's import of medicinal plants is considerably more complex than the country's export, given the large number of vendors. The quantity of imported medicinal plants, however, continues to increase. One-fourth of the products are imported from Germany, Spain and Italy. Large quantities are also imported from the Balkans, including Bulgaria, Serbia and Montenegro, Croatia, as well as from the Far East (China and India). Whereas earlier, 80 to 90 percent of the import consisted of the drugs of tropical or other species non-cultivable in Hungary, the volume imported today includes large quantities of drugs which could be produced in Hungary in excellent quality and which Hungary used to export in substantial quantities (e.g. caraway, fennel, anise, coriander).

According to the opinion of experts, the Hungarian phytopharmaceutical industry is in an crushing? State and the operation conditions continue to change for the worse. Most problems, however, could be remedied through the favourable modification of the Hungarian regulatory system. The areas most difficult to manage include the confusion and obsolescence of the relevant legal background and the lack of representative organisations in the industry. One of the examples of the deficiencies of regulation is the official certification of drugs and essential oils in retail distribution, still based on an obsolete regulation of the Ministers' Council issued in 1976. According to that regulation, certification can only take place in a laboratory designated by the competent authorities. This function has remained in the exclusive competence of the RIMP Phytopharmaceutical Research, Production and Trade Ltd., a regular source of conflict between operators in the sector during the past 10 to 15 years. This law has so far set back the establishment of other (accredited) laboratories and the development of the system of product responsibility. Possible future changes in this situation are still uncertain, as the new regulation governing the establishment of new certifying laboratories is being reviewed at the time of the preparation of this study. The re-regulation, however, cannot be further delayed as, under last year's Government Regulation 383/2007 (December 23rd), after January 1st 2009, the official quality certification will no longer remain in the competence of the RIMP Phytopharmaceutical Research Ltd.

Unfortunately, there are additional anomalies along the further phases of the phytopharmaceutical product chain also. The product category 'medicinal product', including tinctures, creams, granules etc. that contain mostly vegetal active ingredients is unknown in the European Union. As the result of our legal harmonisation commitments, the distribution of medicinal products is permitted until March 31st 2011 under the regulation in effect. Following that date, the products will have to be registered either as drugs or distributed as food or cosmetic products. There are professional concerns over the fact that, in response to these developments, manufacturers have been evading the strict and, as far as these products are concerned, often unfeasible, pharmaceutical requirements by distributing medicinal products as dietary supplements, foodstuffs or cosmetic products. Based on the fact that

most EU member states have had problems with the exact classification and the regulation of the trade of such products, there is room for our decision-makers to take an active role in the development of regulations governing the distribution of medicinal products. Since the Hungarian ‘medicinal product’ category used to be a model for various other European countries, it would be worth taking an active stance for the restitution of the category, at least in Hungary.

The current state of the medicinal plant sector thus cannot be traced back to environmental conditions or the lack of expertise. Despite the problems beginning with the changes during the 1990’s, Hungarian policy-makers considered the sector to be sound and viable, i.e. capable of retaining its competitiveness under all circumstances. Following the fall of Communism, however, the phytopharmaceutical industry has undergone considerable changes, with the existing legislation hindering rather than facilitating further development. During the past 20 years, producers’ structures have broken up, collection networks have fallen apart and companies have been reorganised or wound up. At the same time, a number of new businesses have entered the market, specialising primarily in trade and often expecting quick returns. The problems going back to two decades have remained virtually unresolved. The operators in the sector and legislators have both been responsible for the fact that the legislation has been unable to conform to the changed conditions. In addition to the social and political reasons, operators in the industry have delayed improvements in their technological background for many years. Accordingly the efficiency of processing is often inadequate and the drying, cleaning and essential oil distilling facilities became inefficient and obsolete. The competitiveness of the Hungarian medicinal plant sector is considerably diminished by the fact that, while production costs in Hungary have continued to increase, not only cheap Far Eastern products have become available in huge quantities on the global market, but the prices of drugs produced in Poland or even in Western Europe are often lower than their Hungarian equivalents.

Apart from cultivation, the gathering of medicinal herbs is also burdened with various issues. Privatisation has caused the freely accessible collection areas to shrink dramatically. Collection from privately owned forests, pastures and other areas has caused several conflicts between the owners and gatherers. The fact that collecting in national parks and nature reserves requires a permit has been another problem. Since 2007, the income from the gathering of medicinal herbs is no longer exempt from taxes, gatherers are required to take out a farmer’s licence and pay social security contribution on their income. The new legislation is particularly unpopular with Roma gatherers of low educational qualifications. The administration and tax payment requirement incidental to even casual labour have acted as a retarding force. Similarly to cultivated medicinal plants, there is tough price competition on the international market of collected herbs. For Hungary, former Communist countries (e.g. Bulgaria) represent the greatest competition.

In order to arrive at a realistic assessment of the situation of the industry, it is essential to have reliable production and commercial data, whereas the efficient local and national market information systems are also unavailable. (It should be noted that the shortage of data in Hungary is due partly to the passive attitude of market operators in the industry.)

The following urgent measures are required in order to improve the competitiveness of the medicinal plant sector:

1. Improving collection from wild habitats

- Developing the utilisation of the Hungarian flora taking into consideration local and environmental factors (e.g. chamomile, juniper, hawthorn species, etc.).
- Developing the appropriate legal background for the regulation and encouragement of gathering activities (e.g. gathering from national park territories).
- Appropriate training of gatherers (e.g. gatherer courses).
- Registering gatherers in order to ensure monitoring of the professional nature of gathering, by issuing a gatherer's licence (which can be withdrawn if appropriate).

2. Improvement of production and processing

- Intensifying the research on introduction of marketable or potentially marketable wild plants into cultivation.
- The reconstruction of production zones hallmarked by the production of formerly recognised characteristic Hungarian products through well-considered, complex development (e.g. marjoram, lavender, mint, etc.).
- Of collection and cultivation, the latter should be given priority, which, however, cannot be achieved based on the current strength of the industry. The grants available from Community and national funds under the NHRDP (New Hungary Rural Development Programme) during the period 2007 to 2013 for rural development, in particular for the modernisation of holdings, may improve that situation. The grants available through bids for producers, purchasers and processors in order to upgrade their production and storage establishments and horticultural technologies represent outstanding opportunities for development.
- In addition to cultivation technology and processing equipment, the biological bases (variety of species) are also in need of modernisation and extension.
- The production and processing technologies should be improved taking into consideration *Good Agricultural Practice* and *Good Manufacturing Practice* established in Western Europe.

3. A comprehensive review of the Hungarian regulation of the industry, developing new rules of law

- Reviewing and modernizing Regulation 37/1976 (October 29th) of the Ministers' Council.
- Article 38(1)(a) of Act LIII of 1996 on nature conservation should be amended and supplemented in order to ensure the rational use of natural stands.
- Developing the legal regulation applicable to the registration, distribution and certification of currently recognized medicinal herbs in consultation between the competent ministries (Ministry of Agriculture and Rural Development, Ministry of Health, Ministry of the Economy, Ministry for Environment and Water, Ministry of Welfare and Labour).
- New legislation on the distribution of medicinal products and the reclassification of medical products to drugs containing traditional herbal active ingredients has to be elaborated.
- Re-regulation of the official quality test of herbal drugs.

4. Other measures

- The strengthening of vertical relations and the cooperation of market operators.
- Efficient and pro-active representative organisations.
- A database concerning the production and export/import of medicinal herb species should be developed. (The Ministry of Agriculture has started an effort in order to oblige operators to supply information.)
- The forms of aid established in other horticultural sectors (e.g. planting subsidies and access to EU grants and market entry subsidies) should also be enforced in the phytopharmaceutical sector.
- The practice-oriented development of education, research and the technical advising system should be reviewed.
- Developing a new sales and marketing strategy.
- A well-considered industrial strategy, also serving long-term interests, is required in order to ensure the efficient operation of the sector and the taking of substantial decisions.
- Setting up an inter-departmental committee.

While the continuously growing international trade of medicinal herbs offers various opportunities for the Hungarian medicinal plant sector, it also requires improved adaptation. Considering the current state of the sector, for the time being, no substantial breakthrough can be expected so far. Therefore, maintaining the current level of output (app. 30 thousand tons of herbal drugs) can be regarded as a realistic objective for the short and medium terms. However, assuming that the coordinated legal and development measures are achieved soon enough, it does not seem beyond reach on the long run to approach the level of the 1980's, i.e. increasing the production areas to 35-40 thousand hectares and to double the amount of collected drugs.

However, this development is hindered, in fact, rendered impossible by the lack of harmony, due partly to the great number of operators both horizontally and vertically. While the activities of the operators are interdependent, the different interests and objectives are often inconsistent with one another. The analyses summed up in this study, drawn up in the light of recent European trends, reveal that it is well worth investing into this industry, a former success story (Hungarian powdered red paprika, chamomile, basil and marjoram used to have great reputation all over Europe).

Kivonat

A tanulmány a világ, az Európai Unió és Magyarország gyógynövényt piacának átfogó elemzése, amely áttekinti a magyar gyógynövényágazatban végbement változásokat, a bel- és külkereskedelem, illetve a fogyasztás alakulását.

Külön fejezetben foglaltuk össze az ágazat – jelenleg sajnos nem túl kedvező – kilátásait, továbbá a versenyképesség növeléséhez szükséges főbb feladatokat, amelyek közül az egyik legfontosabb a gyógytermékek minősítésére és forgalmazására vonatkozó jogi háttérnek a mai igényeknek és piaci helyzetnek megfelelő aktualizálása.

Abstract

The study provides an overall analysis of the market of medicinal plants in global and European comparison and in Hungary, giving an overview of recent changes in the Hungarian phytopharmaceutical industry, domestic and foreign trade and the consumption trends.

A separate chapter discusses the (unfortunately not very promising) prospects of the industry and the principal tasks in order to increase competitiveness, one of the most important of which is to update the legal background of the certification and distribution of medicinal products in order that they should better respond to the actual requirements and the current situation of the market.

Irodalomjegyzék

1. Agrárgazdasági Statisztikai Zsebkönyv 2006 [2007]: Agrárgazdasági Kutató Intézet, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
2. Bernáth, J. [1993]: A gyógy- és illóolajos növények felhasználásában várható fejlődési irányok. In: Bernáth, J. [1993]: Vadon termő és termesztett gyógynövények. pp. 14-16.
3. Bernáth, J. – Zámboriné Németh É. [1997]: 'A gyógynövény ágazat minőségi fejlesztésének irányai'. „Agro-21” Füzetek, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 15: 72-81.
4. Bernáth, J. [1998]: 'A tájtermelés (regionalitás) és a minőség kapcsolata a gyógynövény ágazatban'. „Agro-21” Füzetek, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 26: 58-63.
5. Bernáth, J. [2000]: Gyógy- és aromanövények. Mezőgazda Kiadó, Budapest.
6. Bernáth, J. – Zámboriné Németh É. [2001]: 'Gyógy- és aromanövény-hungarikumok'. Magyar hungarikumok a növénytermesztésben, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, pp. 221-252.
7. Bernáth, J. [2002]: A gyógy- és aromanövények termelésének helyzete, lehetőségei és korlátai. www.agraroldal.hu.
8. Bernáth, J. [2003]: 'Gyógy- és aromanövény hungarikumok megőrzése és fejlesztése'. Kertgazdaság 2003/1.
9. Bernáth, J. – Németh É. – Gosztola B. [2006]: 'A gyógynövény-felhasználás helyzete és perspektívái az EU csatlakozás tükrében'. Kertgazdaság 38 (4). pp. 99-108.
10. Bernáth, J. [2006]: 'Az éghajlat- és időjárás-változás hatásai a gyógy- és aromanövények produkciójára'. – in: Csete L. – Nyéki J. szerk.: A klímaváltozás és a magyarországi kertgazdaság. Budapest, „Agro-21” Kutatási Programiroda.
11. BGCI [2007]: Plants for Life: Medicinal Plant Conservation and Botanic gardens. Botanic Gardens Conservation International, Richmond, UK.
12. Brinckman, J. [2006]: Medicinal Plants and Extracts. Market News Service. No. 18. UNCTAD/WTO.
13. Csete, L. – Nyéki, J. (Szerk.) [2006]: Klímaváltozás és a magyarországi kertgazdaság. Agro-21 Kutatási Programiroda. pp. 170-200.
14. Domokos, J. [1994]: Gyógy- és illóolajos növények kozmetikai ipari használata. „Biológiai alapok a kertészetben és az erdészetben” c. konferencia összefoglalói, Budapest, OMMI Kiadvány, pp. 18.
15. FAO [2004]: Trade in Medicinal Plants. Economic and Social Department – FAO, Rome.
16. Fehér, M. [2007]: A gyógynövényfajták helyzete és jövője Magyarországon és az EU-ban. Előadás, Lippay János Tudományos Ülésszak, 2007. november 7-8. Budapesti Corvinus Egyetem.
17. Foster, S – Johnson, R. [2006]: Desk Reference to Nature's Medicine. Natonal Geographic Society. Washington D.C, US

18. Hamilton, A. – Dürbeck, K. – Lawrence, A. [2006]: Towards a Sustainable Herbal harvest. *Plant Talk*, 43:32-35.
19. Kathe, W. - Honnef, S. – Heym, A. [2003]: Medicinal and Aromatic Plants in Albania, Bosnia-Herzegovina, Bulgaria, Croatia and Romania. BfN-Skripten 91. German Federal Agency for Nature and Conservation.
20. Kerekes, J. [1969]: Gyógynövénytermesztés. Mezőgazda Kiadó, Budapest.
21. Kéry, Á. [1993]: A drog fogalma és nevezéktana. In: Bernáth, J.: Vadon termő és termesztett gyógynövények. Budapest, Mezőgazda Kiadó, pp. 19-21.
22. Laird, S. A. [1999]: The botanical medicine industry. In: 'The commercial use of biodiversity: access to genetisc resources and benefit-sharing'. Earthscan, London. pp.78-116.
23. Lange, D. [2004]: Medicinal and Aromatic Plants: Trade, Production and Management of Botanical Resources. Proceedings of the XXVI. International Horticultural Congress. *Acta Horticulturae* 629.
24. Lange, D [2006]: International Trade in Medicinal and Aromatic Plants. In: Bogers R.J., Cracker L.E. and Lange D (eds.): Medicinal and Aromatic Plants. Springer Kiadó, pp. 155-170.
25. Lipták, J. (szerk.) [1995]: Gyógytermék vademecum '95. OGYI Kiadvány, Budapest. pp. 519.
26. Magyar Gyógyszerkönyv VIII. Medicina, Budapest, 2003. pp. 400.
27. Matuz, J. – Kertész, Z. [2007]: 'A magyar növénynevelés helyzete és hatása a mezőgazdaságra'. *Agrofórum*, 18. évf. 2. szám. pp. 4-9.
28. Nemzeti Agrár és – Vidékfejlesztési Kerekasztal. Középtávú koncepciók megalapozása. Budapest, AKI.
29. Németh, É. – Kozak, A. – Erdész, F.-né [2008]: A gyógynövény ágazat aktuális kérdései. Gondjaink és lehetőségeink a 21. század első évtizedében. *Agrofórum*. 19. évf. 4. sz. pp. 12-17.
30. Németh, É. – Tanító, G. – Novák, I. – Rajhárt, P. [2005]: 'Gyógynövény fajok termesztésének optimalizálása a klimatikus adottságok módosulásának tükrében'. „Agro-21” Füzetek, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 42: 158-168.
31. Nielsen Médiautató Kft. [2008]: 'Tovább veszít a fekete tea pozíciójából'. *Trade Plus Magazin*, 2008. január-február, pp. 24.
32. Rozman, B. [2004]: Gyógynövény termékek az Európai Unióban és Magyarországon. Gyógyhatású Termékek Előállítóinak és Forgalmazóinak Egyesülete, Kézírtos tanulmány, Budapest. www.gyogyhatasu.hu
33. Schippmann, U. – Leaman, D. – Cunningham, A. [2002]: Impact of Cultivation and gathering of medicinal plants on biodiversity: Global trends and issues. FAO, Rome, Italy.
34. Schütz, N. [2007]: 'Élelmiszernek minősül a fokhagymakapszula'. *Az Európai Unió Agrárgazdasága*. 12. évf. 11-12. szám.

35. Sárkány, S. – Bernáth, J. – Tétényi, P. [2000]: A mák. Magyarország Kultúrflórája. Akadémiai Kiadó, Budapest.
36. Szalay, K. [2006]: 'Kiút a gyógynövénytermesztés'. Az Európai Unió Agrárgazdasága, 11. évf. no. 10. pp. 11.
37. Szenci, Gy.-né [2003]: Dísz- és gyógynövény szakágazat az Európai Unióban. Európai Füzetek 41. A Miniszterelnök Hivatal Kormányzati Stratégiai Elemző Központ és a Külügyminisztérium közös kiadványa.
38. Szendrei, K. – Csupor, D. – Horányi, T. [2007]: Az étrend kiegészítők szabályozása. Étrend-kiegészítők, gyógyhatású készítmények, különleges táplálkozási célú élelmiszerek az egészséges táplálkozás és az életmód tükrében. Előadás. Sárvár, 2007. február 22-23. Magyarországi Étrend-kiegészítő Gyártók és Forgalmazók Szövetsége.
39. Szépréthy, T. [2007]: Gyógynövények, mint megújuló energiaforrások. Előadás, Lippay János Tudományos Ülésszak, 2007. november 7-8. Budapesti Corvinus Egyetem.
40. Tóth, Z. [2003]: Előadás a gyógynövény ágazat helyzetéről. Gyógyhatású termékek szakmai fórum. Gyógyhatású Készítmények Előállítóinak és Forgalmazóinak Egyesülete. Budapest, 2003. június 24.
41. Tóth, Z. (ed.) [2004]: Gyógynövényesek kézikönyve. Gyógynövény Szövetség és Terméktanács, Budapest.
42. UNCTAD/WTO [2007]: Medicinal Plants and Extracts. Issue 24. September 2007.
43. WHO [2003]: Tradicional Mdicine. <http://www.who.int/medicines/areas/tradicional/definitions/en/index.html> accessed 5th July 2007.
44. WWF Factsheet 2 [2000]: Cultivation versus wild harvesting of medicinal plants: is cultivation the sole solution.
45. WWF Factsheet 4 [2002]: Trade in Medicinal and aromatic Plants.
46. Zedan, H. [2002]: Foreword: The global Strategy for Plant Consvration. The Secreteriat of the Convention on Biological Diversity, Quebec, Canada.
47. www.amc.hu
48. www.biokontroll.hu
49. www.bmmk.hu
50. www.cites.hu
51. www.gyogyhatasu.hu
52. www.panda.org
53. www.uni-graz.at/~katzer/engl/Silphion.html

MELLÉKLETEK

A VIII. Magyar Gyógyszerkönyv II. kötetében szereplő növényi drogok

	Drog latin neve	Drog magyar neve	oldalszám
1	Absinthii herba	fehér üröm leveles v. virágos hajtás	1081
2	Agrimoniae herba	közönséges párlófű virágos hajtás	1170
3	Alchemillae herba	réti palástfű virágos hajtás	1174
4	Althaeae folium	orvosi ziliz levél	1210
5	Althaeae radix	orvosi ziliz gyökér	1211
6	Angelicae radix	orvosi angyalgyökér	1255
7	Anisi fructus	ánizstermés	1257
8	Anisi stellati fructus	kínai csillagánizs termés	1258
9	Arnicae flos	hegyi árnikavirág	1276
10	Aurantii amari epicarpium et mesocarpium	keserű narancs epikarpium és mezokarpium	1288
11	Aurantii amari flos	keserű narancsvirág	1291
12	Ballotae nigrae herba	fekete peszterce virágos hajtás	1309
13	Belladonnae folium	nadragulyalevél	1320
14	Betulae folium	nyírfalevél	1357
15	Boldi folium	boldólevél	1370
16	Calendulae flos	körömvirág	1423
17	Capsici fructus	paprikatermés	1427
18	Carvi fructus	köménytermés	1457
19	Caryophylli flos	szegfűszeg	1460
20	Centaurii herba	ezerjófű virágos hajtás	1501
21	Centellae asiaticae herba	ázsiai gázló virágos hajtás	1502
22	Chamomillae romanae flos	rómaikamillavirág	1511
23	Chelidonii herba	vérehulló fecskefű virágos hajtás	1512
24	Cinchonae cortex	vörös kína káreg	1568
25	Cinnamomi cortex	ceyloni fahéj káreg	1572
26	Colae semen	kóladiómag	1621
27	Coriandri fructus	koriandertermés	1630
28	Crataegi folium cum flore	galagonya virágos hajtásvég	1634
29	Crataegi fructus	galagonyatermés	1635
30	Curcumae xanthorrhizae rhizoma	jávai kurkuma gyökértörzs	1643
31	Digitalis purpureae folium	piros gyűszűvirág levél	1705
32	Eleutherococci radix	tajgagyökér	1772
33	Equiseti herba	mezei zsúrló meddő hajtás	1788
34	Eucalypti folium	eukaliptuszlevél	1849
35	Filipendulae ulmariae herba	réti legyezőfű virágos hajtás	1880
36	Foeniculi amari fructus	keserű édeskömény termés	1916
37	Foeniculi dulcis fructus	édeskömény termés	1919
38	Frangulae cortex	kutyabengekékéreg	1928

1. melléklet folytatása

	Drog latin neve	Drog magyar neve	oldalszám
39	Fraxini folium	kőrisfalevél	1930
40	Gentianae radix	tárnicsgyökér	1943
41	Ginkgo folium	páfrányfenyőlevél	1944
42	Ginseng radix	ginzenggyökér	1946
43	Graminis rhizoma	tarackbúza gyökértörzs	1979
44	Hamamelidis folium	nagylevelű csodamogyoró levél	1993
45	Harpagophyti radix	ördögcsáklyagyökér	1993
46	Hibisci sabdariffae flos	hibiszkuszvirág csészelevél	2006
47	Hyperici herba	közönséges orbáncfű virágos hajtás	2039
48	Ipecacuanhae radix	ipekakuánagyökér	2104
49	Juniperi pseudo-fructus	boróka tobozbogyó	2136
50	Lavandulae flos	valódi levendula virág	2171
51	Leonuri cardiaca herba	szúrós gyöngyajak virágos hajtás	2172
52	Levistici radix	lestyángyökér	2173
53	Lini semen	házi lenmag	2180
54	Liquiritiae radix	igazi édesgyökér	2182
55	Lupuli flos	komlótohoz	2184
56	Lythri herba	réti füzény virágos hajtás	2185
57	Malvae sylvestris flos	erdei mályvavirág	2197
58	Matricariae flos	kamillavirágzat	2203
59	Melissae folium	orvosi citromfű levél	2208
60	Menthae piperitae folium	borsosmentalevél	2213
61	Menyanthis trifoliatae folium	vidrafűlevél	2214
62	Millefolii herba	közönséges cickafark virágos hajtás	2221
63	Myrtilli fructus recens	friss fekete áfonya termés	2225
64	Myrtilli fructus siccus	száritott fekete áfonya termés	2226
65	Ononidis radix	tövises iglice gyökér	2256
66	Origani herba	szurokfű levél és virág	2260
67	Orthosiphonis folium	jávaitea levél	2261
68	Papaveris rhoeas flos	pipacs szíromlevél	2274
69	Passiflorae herba	észak-amerikai golgotavirág hajtás	2279
70	Plantaginis lanceolatae folium	lándzsás útifű levél	2292
71	Plantaginis ovatae semen	egyiptomi útifű mag	2293
72	Plantaginis ovatae seminis tegumentum	egyiptomi útifű maghéj	2294
73	Polygalae radix	szenegagyökér	2297
74	Polygoni avicularis herba	madárkeserűfű virágos hajtás	2298
75	Primulae radix	kankalinygyökér	2310
76	Pruni africanae cortex	afrikai szilvafá kéreg	2315
77	Psylli semen	nyálkás és homoki útifű mag	2316
78	Quercus cortex	tölgyfakéreg	2319

1. melléklet folytatása

	Drog latin neve	Drog magyar neve	oldalszám
79	Ratanhiae radix	ratanhiagyökér	2323
80	Rhamni purshianae cortex	kaszkarabokor kéreg	2325
81	Rhei radix	tenyeres és orvosi rebarbara gyökér	2327
82	Rosae pseudo-fructus	csipkerózsa átermés	2332
83	Rosmarini folium	rozmaringlevél	2335
84	Rusci rhizoma	szúrós csodabogyó gyökértörzs	2336
85	Sabalis serrulatae fructus	szabalpálma termés	2343
86	Salicis cortex	fűzfakéreg	2348
87	Salviae officinalis folium	orvosi zsálya levél	2350
88	Salviae trilobae folium	hármaselevelű zsálya levél	2353
89	Sambuci flos	fekete bodza virág	2354
90	Sennae folium	szennalevél	2356
91	Sennae fructus acutifoliae	alexandriai szenna termés	2357
92	Sennae fructus angustifoliae	tinnevelly szenna termés	2358
93	Serpylli herba	mezei kakukkfű virágos hajtás	2359
94	Silybi mariani fuctus	máriatövis termés	2364
95	Solidaginis herba	kanadai és magas aranyvessző virágos hajtás	2367
96	Solidaginis virgaureae herba	közönséges aranyvessző virágos hajtás	2369
97	Stramonii folium	csattanó maszlag levél	2372
98	Tanaceti parthenii herba	őszi margitvirág virágos hajtás	2386
99	Thymi herba	kerti és spanyol kakukkfű levél és virág	2397
100	Tiliae flos	hársfavirágzat	2400
101	Tormentillae rhizoma	vérontófű gyökértörzs	2402
102	Trigonellae foenugraeci semen	görögszénamag	2407
103	Uvae ursi folium	orvosi medveszőlő levél	2416
104	Valerianae radix	macskagyökér	2421
105	Verbasci flos	ökörfarkkóró virágpárta	2425
106	Violae herba cum floris	mezei- és vadárvácska virágos hajtás	2426
107	Zingiberis rhizoma	gyömbér gyökértörzs	2437
108	Fucus vel ascophyllum	barnamoszat telep	1932
109	Lichen islandicus	izlandi zúzmó	2175
110	Allium sativum ad praeparationes homoeopathicas	fokhagyma homeopátiás készítményekhez	1192
111	Croci stigma ad praeparationes homoeopathicas	jóféle sáfránybibe homeopátiás készítményekhez	1637
112	Hypericum perforatum ad praeparationes homoeopathicas	orbáncfű homeopátiás készítményekhez	2040
113	Urtica dioica ad praeparationes homoeopathicas	nagy csalán homeopátiás készítményekhez	2415

Forrás: Magyar Gyógyszerkönyv (Ph. Hg.) [2006]. VIII. Kiadás, II. Kötet. Budapest: Medicina Könyvkiadó.

2. melléklet

A VIII. Magyar Gyógyszerkönyv III. kötetében szereplő növényi drogok

	Drog latin neve	Drog magyar neve	oldalszám
1	Agni casti fructus	Barátságserje termés	3035
2	Anisi aetheroleum	Ánizs termésolaj	1256, 3054
3	Anisi stellati aetheroleum	Kínai csillagánizs termésolaj	3055
4	Anisi stellati fructus	Kínai csillagánizs termés	1258, 3058
5	Arnicae flos	Hegyi árnika virág	1276, 3070
6	Arnicae tinctura	Árnika-tinktúra	3072
7	Benzoe tonkinensis	Sziámi benzoé	3091
8	Benzoe tonkinensis tinctura	Sziámi benzoé tinktúra	3092
9	Boldi folium	Boldólevél	1370, 3098
10	Borago officinalis oleum raffinatum	Finomított borágó olaj	3099
11	Carthami oleum raffinatum	Finomított sáfrányos szeklice olaj	1455, 3139
12	Carvi aetheroleum	Köményolaj	3140
13	Centaurei herba	Kis ezerjófű virágos hajtás	1501, 3154
14	Cinchonae extractum fluidum normatum	Vörös kinafékéreg standardizált folyékony kivonat	3169
15	Coriandri aetheroleum	Korianderolaj	3193
16	Crataegi folii cum flore extractum fluidum quantificatum	Galagonya virágos hajtásvég beállított folyékony kivonat	3196
17	Crataegi folium cum flore	Galagonya virágos hajtásvég	1634, 3195
18	Cynarae folium	Articsókalevél	3198
19	Echinacea angustifoliae radix	Keskenylevelű kasvirág gyökér	3241
20	Echinaceae pallidae radix	Halvány kasvirág gyökér	3243
21	Fagopyri herba	Közönséges pohánka virágos hajtás	3269
22	Foeniculi amari fructus aetheroleum	Keserű édeskömény termésolaj	1917, 3285
23	Fumariae herba	Orvosi füstike virágos hajtás	3292
24	Ginzeng radix	Ginzenggyökér	1946, 3298
25	Hedera helix ad praeparationes homoeopathicas	Borostyán homeopátiás készítményekhez	3319
26	Hederae folium	Borostyánlevél	3320
27	Hydrastis rhizoma	Kanadai aranygyökér gyöktörzs	3326
28	Hyoscyamus niger ad praeparationes homoeopathicas	Beléndek homeopátiás készítményekhez	3333
29	Lavandulae aetheroleum	Levendulaolaj	2170, 3401
30	Lichen islandicus	Izlandi zúzmó	2175, 3422
31	Lini semen	Házi lenmag	2180, 3426
32	Lythri herba	Réti füzény virágos hajtás	2185, 3446
33	Marrubii herba	Orvosi pemetefű virágos hajtás	3491
34	Mastix	Masztix	3493
35	Meliloti herba	Orvosi somkóró virágos hajtás	3504
36	Myristicae fragrantis aetheroleum	Szerecsendióolaj	3605

2. melléklet folytatása

	Drog latin neve	Drog magyar neve	oldalszám
37	Myrrhae tinctura	Mirha tinktúra	2225, 3606
38	Neroli aetheroleum	Neroli olaj	3671
39	Oenotherae oleum raffinatum	Finomított ligetszépe olaj	3717
40	Oleae folium	Olajfa levél	3720
41	Olivae oleum raffinatum	Finomított olivaolaj	2255, 3721
42	Olivae oleum virginale	Natív olivaolaj	3722
43	Passiflorae herbae extractum siccum	Észak-amerikai golgotavirág hajtás száraz kivonat	3782
44	Pini silvestris aetheroleum	Erdeifenyő olaj	3839
45	Ratanhiae tinctura	Ratanhia tinktúra	2324, 3946
46	Ricini oleum hydrogenatum	Hidrogénezett ricinusolaj	3953
47	Ricini oleum virginale	Natív ricinusolaj	2329, 3954
48	Salviae tinctura	Zsályalevél tinktúra	2352, 3983
49	Semecarpus anacardium ad praeparationes homoeopathicas	Keleti kesufa termése homeopátiás készítményekhez	3986
50	Sesami oleum raffinatum	Finomított szezámolaj	2630, 3991
51	Soiae oleum hydrogenatum	Hidrogénezett szójaolaj	3999
52	Solidaginis herba	Kanadai és magas aranyvessző virágos hajtás	2367, 4000
53	Solidaginis virgaureae herba	Közönséges aranyvessző virágos hajtás	2369, 4001
54	Terebenthini aetheroleum ab pinum pinastrum	Tengerparti fenyőből származó terpentinolaj	4100
55	Tormentillae tinctura	Tormentilla tinktúra	2402, 4169
56	Urticae folium	Csalánlevél	4229

Forrás: Magyar Gyógyszerkönyv (Ph. Hg.) [2006]. VIII. Kiadás, III. Kötet. Budapest: Medicina Könyvkiadó.

4/1997. (I. 22.) Kormányrendelet 6. számú melléklete

A rendelet 12. §-a (2) bekezdése alapján a forgalomba hozható gyógynövények jegyzéke:

Magyar név	Latin név
Gyógynövények (és méhszurok)	
Akácvirág	Robiniae pseudacaciae flos
Angyalgyökér és gyökértörzs	Angelicae radix et rhizoma
Ánizstermés*	Anisi vulgaris fructus
Aranyvesszőfü	Solidaginis herba
Babhéj	Phaseoli legumen
Bakfű	Betonicae herba
Benedekfű	Cardui benedicti herba
Berkenyebogyó	Sorbi aucupariae fructus
Bodzabogyó	Sambuci fructus
Bodzavirág*	Sambuci flos
Bojtorjángyökér	Bardanae radix
Boróka-tobozbogyó *	Juniperi galbulus
Borsikafű*	Saturejae herba
Borsosmentalevél*	Menthae piperitae folium
Cickafarkfű	Achilleae herba
Cickafarkvirágzat	Achilleae anthodium
Citromfű*	Melissae herba
Citromfűlevél*	Melissae folium
Csalángyökér	Urticae radix
Csalánfű	Urticae herba
Csalánlevél*	Urticae folium
Csarabfű	Callunae herba
Cserszömörcelevél	Cotini coggygriae folium
Cseresznye és meggyászár	Cerasi stipes
Csillagos ánizs*	Anisi stellati fructus
Csipkebogyó hús*	Cynosbati pseudofructus (sine eminibus)
Csipkebogyó álmérés*	Cynosbati pseudofructus (cum seminibus)
Diófalevél	Juglandis folium
Eperfalevél	Mori nigri folium
Ezerjófű	Centaurei herba
Édes gyökér	Liquiritiae rhizoma et radix
Édeskömény termés *	Foeniculi fructus
Fahéj*	Cinnamomi cassiae cortex
Fehér árvacsalán fű	Lamii albi herba
Fehér mustármag*	Sinapis albae semen

3. melléklet folytatása

Magyar név	Latin név
Fehér szappangyökér	Saponariae albae radix
Fekete áfonyabogyó*	Myrtilli fructus
Fekete mályvarózsa-virág	Malvae arboreae flos
Fekete mustármag*	Sinapis nigrae semen
Fekete ribizlilevél	Ribis nigri folium
Fodomentalevél	Menthae crispae folium
Földibodza-gyökérzet	Ebuli radix
Fűszer édeskömény termés	Foeniculi dulcis fructus
Fűzfakéreg	Salicis cortex
Galagonyatermés	Crataegi fructus
Galagonya virágos hajtásvég	Crataegi summitas
Ginzeng gyökér	Ginseng radix
Görög lepkeszegmag	Foenigraeci semen
Gyermekláncfű gyökérrel	Taraxaci herba cum radice
Gyermekláncfűlevél	Taraxaci folium
Gyömbér gyökértörzs*	Zingiberis rhizoma
Hársfavirág*	Tiliae flos
Hibiszkuszvirág*	Hibisci flos
Indiai vesetealevél	Orthosiphonis folium
Izlandi zuzmó	Lichen islandicus
Izsópfű	Hyssopi herba
Japánakácvirág	Sophorae japonicae flos
Kankalinyökér és gyökértörzs	Primulae radix et rhizoma
Kaporfű*	Anethi herba
Kaportermés*	Anethi fructus
Kardamomtermés *	Cardamomi fructus
Kenderkefű	Galeopsidis herba
Kerek repkényfű	Hederae terrestris herba
Kerti bazsalikom*	Basilici herba
Kerti kakukkfű*	Thymi vulgaris herba
Kisvirágú fűzike	Epilobii herba
Komlótohoz	Lupuli strobuli
Koriandertermés *	Coriandri fructus
Kökénytermés	Pruni spinosae fructus
Kökényvirág	Pruni spinosae flos
Köménytermés*	Carvi fructus
Körömvirág	Calendulae flos
Körömvirágfészek	Calendulae anthodium
Közönséges aranyvesszőfű	Solidaginis virgaureae herba
Kukoricabibe	Maydis stigma

3. melléklet folytatása

Magyar név	Latin név
Lenmag*	Lini semen
Lenmagliszt	Lini seminis farina
Lestyángyökér	Levistici radix
Lestyánlevél*	Levistici folium
Levendulavirág	Lavandulae flos
Libapimpófü	Anserinae herba
Macskagyökér	Valerianae rhizoma et radix
Majoránna*	Majoranae herba
Málnalevél*	Rubi idaei folium
Mályvalevél	Malvae folium
Mályvavirág	Malvae flos
Maté levél*	Mate folium
Méhszurok	Propolis
Mezei kakukkfű*	Serpylli herba
Mezei katánggyökér	Cichorii radix
Mezei zsurlófű	Equiseti herba
Mírha	Myrrha
Mórmályvavirág	Malvae mauritii flos
Nyárfarügy	Populi gemma
Nyírfalevél	Betulae folium
Orvosi pemetefű	Marrubii herba
Orvosi somkórófű	Meliloti herba
Orvosiszékfü-virágzat *	Chamomillae anthodium
Orvosiszékfüvirág-szitalmány*	Chamomillae cribratum
Orvosi veronikafű	Veronicae officinalis herba
Orvosizilíz-gyökér	Althaeae radix
Orvosizilíz-levél	Althaeae folium
Orvosiszálya-levél	Salviae folium
Ökörfarkkóró virág	Verbasci flos
Örvénygyökér	Inulae radix
Palástfü	Alchemillae herba
Párlófű	Agrimoniae herba
Pásztortáskafű	Bursae pastoris herba
Pipacsvirág	Papaveris rhoeados flos
Porcsin-keserűfü	Polygonii herba
Réti legyezőfü	Filipendulae herba
Rozmaringlevél*	Rosmarini folium
Római kamilla-virágzat	Chamomillae romanae anthodium
Rózsaszirm	Rosae petalum
Sáfrányos szeklicevirág*	Carthami flos

3. melléklet folytatása

Magyar név	Latin név
Szagosmügefű	Asperulae odoratae herba
Szalmagyopárfű	Helichrysi herba
Szamócalevél*	Fragariae folium
Szederlevél*	Rubi fruticosi folium
Szegfűszeg*	Caryophylli flos
Szurokfű*	Origani vulgaris herba
Tajgagyökér	Eleutherococci radix
Tarackbúza-gyökértörzs	Graminis rhizoma
Tárkonyürömfű *	Dracunculi herba
Tealevél, fekete*	Theae folium
Tealevél, zöld*	Theae folium
Tejoltógálajfű	Galii veri herba
Tölgyfakéreg	Quercus cortex
Tövisesiglice-gyökér	Ononidis radix
Tüdőfűlevél	Pulmonariae folium
Tökmag*	Cucurbitae peponis semen
Útifűlevél	Plantaginis folium
Vadárvácskafű	Viola tricoloris herba
Vadsóskamag	Rumicis fructus
Varázsdíó-kéreg	Hamamelidis cortex
Varázsdíó-levél	Hamamelidis folium
Vasfű	Verbenae herba

Illóolajok

Ánizsolaj	Aetheroleum anisi
Bazsalikomolaj	Aetherolum basilici
Bergamottolaj	Aetheroleum bergamottae
Borókaolaj	Aetheroleum juniperi
Borsosmentaolaj	Aetheroleum menthae piperitae
Borsikaolaj	Aetheroleum sativae
Cajeput olaj	Aetheroleum cajeputi
Cédrusolaj	Aetheroleum atlanticae cedri
Cickafarkolaj	Aetheroleum achilleae
Citromfűolaj	Aetheroleum melissae
Citromolaj	Aetheroleum citri
Erdeifenyőolaj	Aetheroleum pini silvestris
Eukaliptuszolaj	Aetheroleum eucalypti
Édesköményolaj	Aetheroleum foeniculi
Fahéjolaj, kínai	Aetheroleum cinnamomi cassiae
Fahéjolaj, ceyloni	Aetheroleum cinnamomi zeylonici

3. melléklet folytatása

Magyar név	Latin név
Fodamentaolaj	Aetheroleum menthae crispae
Gerániumolaj	Aetheroleum geranii
Gyömbérolaj	Aetheroleum zingiberis
Kakukkfűolaj, kerti	Aetheroleum thymi
Kamillaolaj	Aetheroleum chamomillae
Kapormagolaj	Aetheroleum anethi
Korianderolaj	Aetheroleum coriandri
Köményolaj	Aetheroleum carvi
Lestyángyökérolaj	Aetheroleum levistici
Levendulaolaj	Aetheroleum lavandulae
Majoránnaolaj	Aetheroleum majoranae
Mandarinolaj	Aetheroleum mandarinae
Mirtusolaj	Aetheroleum myrti
Muskotályzsályaolaj	Aetheroleum salviae sclareae
Narancsolaj	Aetheroleum aurantii
Narancsvirágolaj	Aetheroleum aurantii amaris floris
Pacsuliolaj	Aetheroleum patchouli
Petitgrainolaj	Aetheroleum petitgrain
Rozmaringolaj	Aetheroleum rosmarini
Rózsolaj	Aetheroleum rosae
Rózsafaolaj	Aetheroleum ligni rhodii
Szantálfa olaj	Aetheroleum ligni santali
Szegfűszegolaj	Aetheroleum caryophylli
Teafaolaj	Aetheroleum melaleucae
Tárkonyürömolaj	Aetheroleum dracunculi
Törpefenyőolaj	Aetheroleum pini pumilionis
Ylang-ylang olaj	Aetheroleum annonae
Zsályaolaj, orvosi	Aetheroleum salviae officinalis
Zsírosolajok	
Avokádóolaj	Oleum avocado
Borágóolaj	Oleum boraginis
Búzacsíraolaj*	Oleum tritici aestivi
Csukamájolaj	Oleum jecoris aselli
Földimogyoró-olaj *	Oleum arachidis
Homoktövisolaj	Oleum hypopoeae
Kókuszolaj	Oleum cocois
Kukoricacsíra-olaj *	Oleum maydis germini
Lenolaj	Oleum lini
Mandulaolaj*	Oleum amygdalae

3. melléklet folytatása

Magyar név	Latin név
Mandulaolaj, finomított*	Oleum amygdalae raffinatum
Mákolaj*	Oleum papaveris
Napraforgóolaj*	Oleum helianthi
Olivaolaj*	Oleum olivae
Repceolaj*	Oleum rapae
Sáfrányos szeklice-olaj*	Oleum carthami
Szezámolaj	Oleum sesami
Szójaolaj*	Oleum sojae
Tökmagolaj*	Oleum cucurbitae peponis

A * jelzéssel ellátott gyógynövények és zsírosolajok a 111. Élelmiszer jellegű áruház; 113. Élelmiszer jellegű vegyes üzlet; valamint a 128. Egyéb nem kiemelt élelmiszert forgalmazó üzlet jelzőszámú élelmiszerboltban is forgalmazhatók.

Forrás: 4/1997. (I. 22.) Kormányrendelet 6. számú melléklete

A növényekre vonatkozó CITES lista

Appendix I	Appendix II	Appendix III
F L O R A (PLANTS)		
AGAVACEAE Agaves		
<i>Agave parviflora</i>		
	<i>Agave victoriae-reginae</i> ^{#1}	
	<i>Nolina interrata</i>	
AMARYLLIDACEAE Snowdrops, sternbergias		
	<i>Galanthus</i> spp. ^{#1}	
	<i>Sternbergia</i> spp. ^{#1}	
APOCYNACEAE Elephant trunks, hoodias		
	<i>Hoodia</i> spp. ^{#9}	
	<i>Pachypodium</i> spp. ^{#1} (Except the species included in Appendix I)	
<i>Pachypodium ambongense</i>		
<i>Pachypodium baronii</i>		
<i>Pachypodium decaryi</i>		
	<i>Rauvolfia serpentina</i> ^{#2}	
ARALIACEAE Ginseng		
	<i>Panax ginseng</i> ^{#3} Only the population of the Russian Federation; no other population is included in the Appendices)	
	<i>Panax quinquefolius</i> ^{#3}	
ARAUCARIACEAE Monkey-puzzle tree		
<i>Araucaria araucana</i>		
BERBERIDACEAE May-apple		
	<i>Podophyllum hexandrum</i> ^{#2}	
BROMELIACEAE Air plants, bromelias		
	<i>Tillandsia harrisii</i> ^{#1}	
	<i>Tillandsia kammii</i> ^{#1}	
	<i>Tillandsia kautskyi</i> ^{#1}	
	<i>Tillandsia mauryana</i> ^{#1}	
	<i>Tillandsia sprengeliana</i> ^{#1}	
	<i>Tillandsia sucrei</i> ^{#1}	
	<i>Tillandsia xerographica</i> ^{#1}	
CACTACEAE Cacti		
	CACTACEAE spp. ^{6 #4} (Except the species included in Appendix I and except <i>Pereskia</i> spp., <i>Pereskopsis</i> spp. and <i>Quiabentia</i> spp.)	
<i>Ariocarpus</i> spp.		
<i>Astrophytum asterias</i>		
<i>Aztekium ritteri</i>		
<i>Coryphantha werdermannii</i>		
<i>Discocactus</i> spp.		
<i>Echinocereus ferreirianus</i> ssp. <i>lindsayi</i>		
<i>Echinocereus schmollii</i>		
<i>Escobaria minima</i>		
<i>Escobaria sneedii</i>		

4. melléklet folytatása

Appendix I	Appendix II	Appendix III
<i>Mammillaria pectinifera</i>		
<i>Mammillaria solisioides</i>		
<i>Melocactus conoideus</i>		
<i>Melocactus deinacanthus</i>		
<i>Melocactus glaucescens</i>		
<i>Melocactus paucispinus</i>		
<i>Obregonia denegrii</i>		
<i>Pachycereus militaris</i>		
<i>Pediocactus bradyi</i>		
<i>Pediocactus knowltonii</i>		
<i>Pediocactus paradinei</i>		
<i>Pediocactus peeblesianus</i>		
<i>Pediocactus sileri</i>		
<i>Pelecyphora</i> spp.		
<i>Sclerocactus brevihamatus</i> ssp. <i>tobuschii</i>		
<i>Sclerocactus erectocentrus</i>		
<i>Sclerocactus glaucus</i>		
<i>Sclerocactus mariposensis</i>		
<i>Sclerocactus mesae-verdae</i>		
<i>Sclerocactus nyensis</i>		
<i>Sclerocactus papyracanthus</i>		
<i>Sclerocactus pubispinus</i>		
<i>Sclerocactus wrightiae</i>		
<i>Strombocactus</i> spp.		
<i>Turbincarpus</i> spp.		
<i>Uebelmannia</i> spp.		
CARYOCARACEAE Ajo		
	<i>Caryocar costaricense</i> ^{#1}	
COMPOSITAE (Asteraceae) Kuth		
<i>Saussurea costus</i>		
CRASSULACEAE Dudleyas		
	<i>Dudleya stolonifera</i>	
	<i>Dudleya traskiae</i>	
CUPRESSACEAE Alerce, cypresses		
<i>Fitzroya cupressoides</i>		
<i>Pilgerodendron uviferum</i>		
CYATHEACEAE Tree-ferns		
	<i>Cyathea</i> spp. ^{#1}	
CYCADACEAE Cycads		
	CYCADACEAE spp. ^{#1} (Except the species included in Appendix I)	
<i>Cycas beddomei</i>		
DICKSONIACEAE Tree-ferns		
	<i>Cibotium barometz</i> ^{#1}	
	<i>Dicksonia</i> spp. ^{#1} (Only the populations of the Americas; no other population is included in the Appendices)	

4. melléklet folytatása

Appendix I	Appendix II	Appendix III
DIDIEREACEAE Alluaudias, didiereas		
	DIDIEREACEAE spp. ^{#1}	
DIOSCOREACEAE Elephant's foot, kniss		
	Dioscorea deltoidea ^{#1}	
DROSERACEAE Venus' flytrap		
	Dionaea muscipula ^{#1}	
EUPHORBIACEAE Spurges		
	Euphorbia spp. ^{#1} (Succulent species only except the species included in Appendix I. Artificially propagated specimens of cultivars of <i>Euphorbia trigona</i> , artificially propagated specimens of crested, fan-shaped or colour mutants of <i>Euphorbia lactea</i> , when grafted on artificially propagated root stock of <i>Euphorbia neriifolia</i> , and artificially propagated specimens of cultivars of <i>Euphorbia 'Mili'</i> when they are traded in shipments of 100 or more plants and readily recognizable as artificially propagated specimens, are not subject to the provisions of the Convention)	
Euphorbia ambovombensis		
Euphorbia capsaintemariensis		
Euphorbia cremersii (Includes the forma <i>viridifolia</i> and the var. <i>rakotozafyi</i>)		
Euphorbia cylindrifolia (Includes the ssp. <i>tuberifera</i>)		
Euphorbia decaryi (Includes the vars. <i>ampanihyensis</i> , <i>robinsonii</i> and <i>spirosticha</i>)		
Euphorbia francoisii		
Euphorbia moratii (Includes the vars. <i>antsingensis</i> , <i>bemarahensis</i> and <i>multiflora</i>)		
Euphorbia parvicyathophora		
Euphorbia quartziticola		
Euphorbia tulearensis		
FOUQUIERIACEAE Ocotillos		
	Fouquieria columnaris ^{#1}	
Fouquieria fasciculata		
Fouquieria purpusii		
GNETACEAE Gnetums		
		Gnetum montanum ^{#1} (Nepal)
JUGLANDACEAE Gavilan		
	Oreomunnea pterocarpa ^{#1}	
LEGUMINOSAE (Fabaceae) Afromosia, cristobal, rosewood, sandalwood		
	Caesalpinia echinata ^{#10}	

4. melléklet folytatása

Appendix I	Appendix II	Appendix III
<i>Dalbergia nigra</i>		
		<i>Dipteryx panamensis</i> (Costa Rica, Nicaragua)
	<i>Pericopsis elata</i> ^{#5}	
	<i>Platymiscium pleiostachyum</i> ^{#1}	
	<i>Pterocarpus santalinus</i> ^{#7}	
LILIACEAE Aloes		
	<i>Aloe spp.</i> ^{#1} (Except the species included in Appendix I. Also excludes <i>Aloe vera</i> , also referenced as <i>Aloe barbadensis</i> which is not included in the Appendices)	
<i>Aloe albida</i>		
<i>Aloe albiflora</i>		
<i>Aloe alfredii</i>		
<i>Aloe bakeri</i>		
<i>Aloe bellatula</i>		
<i>Aloe calcaireophila</i>		
<i>Aloe compressa</i> (Includes the vars. <i>paucituberculata</i> , <i>rugosquamosa</i> and <i>schistophila</i>)		
<i>Aloe delphinensis</i>		
<i>Aloe descoingsii</i>		
<i>Aloe fragilis</i>		
<i>Aloe haworthioides</i> (Includes the var. <i>aurantiaca</i>)		
<i>Aloe helenae</i>		
<i>Aloe laeta</i> (Includes the var. <i>maniaensis</i>)		
<i>Aloe parallelifolia</i>		
<i>Aloe parvula</i>		
<i>Aloe pillansii</i>		
<i>Aloe polyphylla</i>		
<i>Aloe rauhii</i>		
<i>Aloe suzannae</i>		
<i>Aloe versicolor</i>		
<i>Aloe vossii</i>		
MAGNOLIACEAE Magnolia		
		<i>Magnolia liliifera</i> var. <i>obovata</i> ^{#1} (Nepal)
MELIACEAE Mahoganies, Spanish cedar		
		<i>Cedrela odorata</i> ^{#5} [Population of Colombia (Colombia) Population of Peru (Peru)]
	<i>Swietenia humilis</i> ^{#1}	

4. melléklet folytatása

Appendix I	Appendix II	Appendix III
	<i>Swietenia macrophylla</i> ^{#6} (Populations of the Neotropics)	
	<i>Swietenia mahagoni</i> ^{#5}	
NEPENTHACEAE Pitcher-plants (Old World)		
	<i>Nepenthes</i> spp. ^{#1} (Except the species included in Appendix I)	
<i>Nepenthes khasiana</i>		
<i>Nepenthes rajah</i>		
ORCHIDACEAE Orchids		
	ORCHIDACEAE spp. ^{#7} (Except the species included in Appendix I)	
(For all of the following Appendix-I species, seedling or tissue cultures obtained <i>in vitro</i> , in solid or liquid media, transported in sterile containers are not subject to the provisions of the Convention)		
<i>Aerangis ellisii</i>		
<i>Dendrobium cruentum</i>		
<i>Laelia jongheana</i>		
<i>Laelia lobata</i>		
<i>Paphiopedilum</i> spp.		
<i>Peristeria elata</i>		
<i>Phragmipedium</i> spp.		
<i>Renanthera imschootiana</i>		
OROBANCHACEAE Broomrape		
	<i>Cistanche deserticola</i> ^{#1}	
PALMAE (Arecaceae) Palms		
	<i>Beccariophoenix madagascariensis</i> ^{#1}	
<i>Chrysalidocarpus decipiens</i>		
	<i>Lemurophoenix halleuxii</i>	
	<i>Marojejya darianii</i>	
	<i>Neodypsis decaryi</i> ^{#1}	
	<i>Ravenea louvelii</i>	
	<i>Ravenea rivularis</i>	
	<i>Satranala decussilvae</i>	
	<i>Voanioala gerardii</i>	
PAPAVERACEAE Poppy		
		<i>Meconopsis regia</i> ^{#1} (Nepal)
PINACEAE Guatemala fir		
<i>Abies guatemalensis</i>		
PODOCARPACEAE Podocarps		
		<i>Podocarpus neriifolius</i> ^{#1} (Nepal)
<i>Podocarpus parlatorei</i>		

4. melléklet folytatása

Appendix I	Appendix II	Appendix III
PORTULACACEAE Lewisias, portulacas, purslanes		
	<i>Anacampseros</i> spp. ^{#1}	
	<i>Avonia</i> spp. ^{#1}	
	<i>Lewisia serrata</i> ^{#1}	
PRIMULACEAE Cyclamens		
	<i>Cyclamen</i> spp. ^{#8 #1}	
PROTEACEAE Proteas		
	<i>Orothamnus zeyheri</i> ^{#1}	
	<i>Protea odorata</i> ^{#1}	
RANUNCULACEAE Golden seals, yellow adonis, yellow root		
	<i>Adonis vernalis</i> ^{#2}	
	<i>Hydrastis canadensis</i> ^{#8}	
ROSACEAE African cherry, stinkwood		
	<i>Prunus africana</i> ^{#1}	
RUBIACEAE Ayuque		
<i>Balmea stormiae</i>		
SARRACENIACEAE Pitcher-plants (New World)		
	<i>Sarracenia</i> spp. ^{#1} (Except the species included in Appendix I)	
<i>Sarracenia oreophila</i>		
<i>Sarracenia rubra</i> <i>ssp. alabamensis</i>		
<i>Sarracenia rubra</i> <i>ssp. jonesii</i>		
SCROPHULARIACEAE Kutki		
	<i>Picrorhiza kurrooa</i> ^{#2} (Excludes <i>Picrorhiza scrophulariiflora</i>)	
STANGERIACEAE Stangerias		
	<i>Bowenia</i> spp. ^{#1}	
<i>Stangeria eriopus</i>		
TAXACEAE Himalayan yew		
	<i>Taxus chinensis</i> and infraspecific taxa of this species ^{#2}	
	<i>Taxus cuspidata</i> and infraspecific taxa of this species ^{9 #2}	
	<i>Taxus fuana</i> and infraspecific taxa of this species ^{#2}	
	<i>Taxus sumatrana</i> and infraspecific taxa of this species ^{#2}	
	<i>Taxus wallichiana</i> ^{#2}	
THYMELAEACEAE (Aquilariaceae) Agarwood, ramin		
	<i>Aquilaria</i> spp. ^{#1}	
	<i>Gonystylus</i> spp. ^{#1}	
	<i>Gyrinops</i> spp. ^{#1}	
TROCHODENDRACEAE (Tetracentraceae) Tetracentron		
		<i>Tetracentron sinense</i> ^{#1} (Nepal)
VALERIANACEAE Himalayan spikenard		
	<i>Nardostachys grandiflora</i> ^{#2}	

4. melléklet folytatása

Appendix I	Appendix II	Appendix III
WELWITSCHIACEAE Welwitschia		
	<i>Welwitschia mirabilis</i> ^{#1}	
ZAMIACEAE Cycads		
	ZAMIACEAE spp. ^{#1} (Except the species included in Appendix I)	
<i>Ceratozamia</i> spp.		
<i>Chigua</i> spp.		
<i>Encephalartos</i> spp.		
<i>Microcycas calocoma</i>		
ZINGIBERACEAE Ginger lily		
	<i>Hedychium philippinense</i> ^{#1}	
ZYGOPHYLLACEAE Lignum-vitae		
	<i>Guaiacum</i> spp. ^{#2}	

Forrás: www.cites.org

**A veszélyeztetett állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelmére
vonatkozó egyezményt (Convention on International Trade in Endangered
Species of Wild Fauna and Flora - CITES) elfogadó országok:**

Ország	Ország kódja	Belépés dátuma
Afghanistan	AF	28/01/1986
Albania	AL	25/09/2003
Algeria	DZ	21/02/1984
Antigua and Barbuda	AG	06/10/1997
Argentina	AR	08/04/1981
Australia	AU	27/10/1976
Austria	AT	27/04/1982
Azerbaijan	AZ	21/02/1999
Bahamas	BS	18/09/1979
Bangladesh	BD	18/02/1982
Barbados	BB	09/03/1993
Belarus	BY	08/11/1995
Belgium	BE	01/01/1984
Belize	BZ	21/09/1981
Benin	BJ	28/05/1984
Bhutan	BT	13/11/2002
Bolivia	BO	04/10/1979
Botswana	BW	12/02/1978
Brazil	BR	04/11/1975
Brunei Darussalam	BN	02/08/1990
Bulgaria	BG	16/04/1991
Burkina Faso	BF	11/01/1990
Burundi	BI	06/11/1988
Cambodia	KH	02/10/1997
Cameroon	CM	03/09/1981
Canada	CA	09/07/1975
Cape Verde	CV	08/11/2005
Central African Republic	CF	25/11/1980
Chad	TD	03/05/1989
Chile	CL	01/07/1975
China	CN	08/04/1981
Colombia	CO	29/11/1981
Comoros	KM	21/02/1995
Congo	CG	01/05/1983
Costa Rica	CR	28/09/1975
Côte d'Ivoire	CI	19/02/1995
Croatia	HR	12/06/2000
Cuba	CU	19/07/1990
Cyprus	CY	01/07/1975
Czech Republic	CZ	01/01/1993
Democratic Republic of the Congo	CD	18/10/1976
Denmark	DK	24/10/1977
Djibouti	DJ	07/05/1992
Dominica	DM	02/11/1995
Dominican Republic	DO	17/03/1987

5. melléklet folytatása

Ország	Ország kódja	Belépés dátuma
Ecuador	EC	01/07/1975
Egypt	EG	04/04/1978
El Salvador	SV	29/07/1987
Equatorial Guinea	GQ	08/06/1992
Eritrea	ER	22/01/1995
Estonia	EE	20/10/1992
Ethiopia	ET	04/07/1989
Fiji	FJ	29/12/1997
Finland	FI	08/08/1976
France	FR	09/08/1978
Gabon	GA	14/05/1989
Gambia	GM	24/11/1977
Georgia	GE	12/12/1996
Germany	DE	20/06/1976
Ghana	GH	12/02/1976
Greece	GR	06/01/1993
Grenada	GD	28/11/1999
Guatemala	GT	05/02/1980
Guinea	GN	20/12/1981
Guinea-Bissau	GW	14/08/1990
Guyana	GY	25/08/1977
Honduras	HN	13/06/1985
Hungary	HU	27/08/1985
Iceland	IS	02/04/2000
India	IN	18/10/1976
Indonesia	ID	28/03/1979
Iran (Islamic Republic of)	IR	01/11/1976
Ireland	IE	08/04/2002
Israel	IL	17/03/1980
Italy	IT	31/12/1979
Jamaica	JM	22/07/1997
Japan	JP	04/11/1980
Jordan	JO	14/03/1979
Kazakhstan	KZ	19/04/2000
Kenya	KE	13/03/1979
Kuwait	KW	10/11/2002
Kyrgyzstan	KG	02/09/2007
Lao People's Democratic Republic	LA	30/05/2004
Latvia	LV	12/05/1997
Lesotho	LS	30/12/2003
Liberia	LR	09/06/1981
Libyan Arab Jamahiriya	LY	28/04/2003
Liechtenstein	LI	28/02/1980
Lithuania	LT	09/03/2002
Luxembourg	LU	12/03/1984
Madagascar	MG	18/11/1975
Malawi	MW	06/05/1982
Malaysia	MY	18/01/1978

5. melléklet folytatása

Ország	Ország kódja	Belépés dátuma
Mali	ML	16/10/1994
Malta	MT	16/07/1989
Mauritania	MR	11/06/1998
Mauritius	MU	27/07/1975
Mexico	MX	30/09/1991
Moldova	MD	27/06/2001
Monaco	MC	18/07/1978
Mongolia	MN	04/04/1996
Montenegro	ME	03/06/2006
Morocco	MA	14/01/1976
Mozambique	MZ	23/06/1981
Myanmar	MM	11/09/1997
Namibia	NA	18/03/1991
Nepal	NP	16/09/1975
Netherlands	NL	18/07/1984
New Zealand	NZ	08/08/1989
Nicaragua	NI	04/11/1977
Niger	NE	07/12/1975
Nigeria	NG	01/07/1975
Norway	NO	25/10/1976
Pakistan	PK	19/07/1976
Palau	PW	15/07/2004
Panama	PA	15/11/1978
Papua New Guinea	PG	11/03/1976
Paraguay	PY	13/02/1977
Peru	PE	25/09/1975
Philippines	PH	16/11/1981
Poland	PL	12/03/1990
Portugal	PT	11/03/1981
Qatar	QA	06/08/2001
Republic of Korea	KR	07/10/1993
Romania	RO	16/11/1994
Russian Federation	RU	01/01/1992
Rwanda	RW	18/01/1981
Saint Kitts and Nevis	KN	15/05/1994
Saint Lucia	LC	15/03/1983
Saint Vincent and the Grenadines	VC	28/02/1989
Samoa	WS	07/02/2005
San Marino	SM	20/10/2005
Sao Tome and Principe	ST	07/11/2001
Saudi Arabia	SA	10/06/1996
Senegal	SN	03/11/1977
Serbia	RS	03/06/2006
Seychelles	SC	09/05/1977
Sierra Leone	SL	26/01/1995
Singapore	SG	28/02/1987
Slovakia	SK	01/01/1993
Slovenia	SI	23/04/2000

5. melléklet folytatása

Ország	Ország kódja	Belépés dátuma
Solomon Islands	SB	24/06/2007
Somalia	SO	02/03/1986
South Africa	ZA	13/10/1975
Spain	ES	28/08/1986
Sri Lanka	LK	02/08/1979
Sudan	SD	24/01/1983
Suriname	SR	15/02/1981
Swaziland	SZ	27/05/1997
Sweden	SE	01/07/1975
Switzerland	CH	01/07/1975
Syrian Arab Republic	SY	29/07/2003
Thailand	TH	21/04/1983
The former Yugoslav Republic of Macedonia	MK	02/10/2000
Togo	TG	21/01/1979
Trinidad and Tobago	TT	18/04/1984
Tunisia	TN	01/07/1975
Turkey	TR	22/12/1996
Uganda	UG	16/10/1991
Ukraine	UA	29/03/2000
United Arab Emirates	AE	09/05/1990
United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland	GB	31/10/1976
United Republic of Tanzania	TZ	27/02/1980
United States of America	US	01/07/1975
Uruguay	UY	01/07/1975
Uzbekistan	UZ	08/10/1997
Vanuatu	VU	15/10/1989
Venezuela (Bolivarian Republic of)	VE	22/01/1978
Viet Nam	VN	20/04/1994
Yemen	YE	03/08/1997
Zambia	ZM	22/02/1981
Zimbabwe	ZW	17/08/1981

Forrás: www.cites.org

**A fontosabb gyógynövények termelése és gyűjtése
1999-2001 között**

Megnevezés	1999			2000			2001		
	ezer kg	ár Ft/kg	érték ezer Ft	ezer kg	ár Ft/kg	érték ezer Ft	ezer kg	ár Ft/kg	érték ezer Ft
Termesztett fajok									
Angelika	80	300	24 000	28	320	8 960	50	300	15 000
Ánizs	55	300	16 500	250	330	80 000	90	300	27 000
Bazsalikom	15	200	4 500	15	220	4 800	15	220	4 500
Borsfű	45	180	13 500	35	200	11 200	70	400	21 000
Borsosmenta	12	420	3 600	14	300	4 480	45	800	13 500
Citromfű	60	250	18 000	55	250	17 600	32	150	9 600
Édeskömény	700	130	210 000	500	130	160 000	100	180	30 000
Kakukkfű	35	280	10 500	35	290	11 200	35	350	10 500
Kamilla	120	1 250	36 000	40	1 200	12 800	150	1000	45 000
Kapor	180	130	54 000	150	130	48 000	100	200	30 000
Konyhakömény	1 000	110	300 000	600	110	192 000	440	250	132 000
Koriander	550	80	165 000	350	95	112 000	130	115	39 000
Körömvirág	8	470	2 400	8	450	2 560	5	520	1 500
Lestyan	60	260	18 000	35	280	11 200	60	280	18 000
Levendula	10	800	3 000	9	650	2 880	12	650	3 600
Macskagyökér	55	350	16 500	40	340	12 800	40	450	12 000
Majoranna	70	400	21 000	55	400	17 600	70	400	21 000
Máriatövis	550	85	165 000	400	950	128 000	100	150	30 000
Mórmályva	15	900	4 500	12	1 000	3 840	6	1900	1 800
Gyűjtött fajok									
Apróbojtorján	30	180	9 000	25	120	8 000	25	400	7 500
Aranyvessző	55	140	16 500	55	85	17 600	50	170	15 000
Cickafark	65	150	19 500	55	120	17 600	50	140	15 000
Csalán	12	210	3 600	85	120	27 200	85	340	25 500
Csipkebogyó	180	240	54 000	210	300	67 200	220	500	66 000
Fagyöngy	50	130	15 000	45	115	14 400	60	150	18 000
Fehérüröm	30	150	9 000	25	290	8 000	30	250	9 000
Fekete bodza	40	400	12 000	40	115	12 800	60	500	18 000
Galagonya	35	500	10 500	25	160	8 000	20	550	6 000
Gyermekláncfű	45	290	13 500	35	260	11 200	30	340	9 000
Hárs	35	1 200	10 500	30	360	9 600	35	1700	10 500
Kisezerjófű	40	250	12 000	15	110	4 800	5	500	1 500
Mezei zsurló	145	180	3 500	85	250	27 200	75	165	22 500
Orbáncfű	60	200	18 000	25	1 200	8 000	5	275	1 500
Vadgesztenye	150	110	45 000	120	160	38 400	190	120	57 000
Vérehulló fecskefű	45	150	13 500	25	113	8 000	10	165	3 000

Forrás: Gyógynövény Terméktanács, 2002

A szakágazatra vonatkozó legfontosabb magyar törvények és jogszabályok

- 2006. évi XCVIII. törvény a biztonságos és gazdaságos gyógyszer- és gyógyászatisegédeszköz-ellátás, valamint a gyógyszerforgalmazás általános szabályairól.
- 2005. évi XCV. törvény az emberi alkalmazásra kerülő gyógyszerekről és egyéb, a gyógyszerpiacot szabályozó törvények módosításáról.
- 28/2006. (VII. 11.) EüM rendelet a Magyar Gyógyszerkönyv VIII. kiadásának alkalmazásáról.

A gyógynövényekre vonatkozó magyar jogszabályok

- 37/1976. (X. 29.) MT rendelet a gyógynövények és illóolajok vizsgálatáról, minősítéséről, forgalomba hozataláról és ellenőrzéséről, egységes szerkezetben a végrehajtásáról szóló 2/1978. (III. 16.) NIM rendelettel.
- 52/2005. (XI. 18.) EüM rendelet az emberi alkalmazásra kerülő gyógyszerek forgalomba hozataláról.
- 53/2005. (XI. 18.) EüM rendelet a gyógyszernek nem minősülő gyógyhatású anyag vagy termék emberi alkalmazásra kerülő gyógyszerre történő átminősítésének feltételeiről.
- 4/1997. (I. 22.) Korm. rendelet az üzletek működéséről és a belkereskedelmi tevékenység folytatásának feltételeiről (kivonat).
- 203/2002. (IX. 14.) Korm. rendelet az üzletek működéséről és a belkereskedelmi tevékenység folytatásának feltételeiről szóló 4/1997. (I. 22.) Korm. rendelet módosításáról.
- 81/2003. (XII. 23.) ESzCsM rendelet a közvetlen lakossági fogyasztásra szánt hagyományos gyógynövény-drogokról és azok kiskereskedelemben szokásos kiszerelési egységeiről.
- 2000/131. APEH iránymutatás: a 1211 90 95 vámtarifaszám alá sorolt növények és növényrészek általános forgalmi adója.
- 2001/30. APEH iránymutatás a teák, ezen belül gyógyszerként közvetlenül felhasználható teafélék általános forgalmi adó tételének meghatározásához.
- 133/2007. (VI.13.) Kormány rendelet.

Az étrend-kiegészítő termékekre vonatkozó jogszabályok az Európai Unióban és hazánkban:

- Az Európai Parlament és a Tanács 2002/46/EK irányelve (2002. június 10.) az étrend-kiegészítőkre vonatkozó tagállami jogszabályok közelítéséről.
- 37/2004. (IV. 26.) ESzCsM rendelet az étrend-kiegészítőkről.

A hagyományos növényi gyógyszerekre vonatkozó Európai Unió és a gyógyhatású készítményekre vonatkozó magyar jogszabályok

- Az Európai Parlament és a Tanács 2004/24/EK irányelve (2004. március 31.) az emberi felhasználásra szánt gyógyszerek közösségi kódexéről szóló 2001/83/EK irányelvnek a hagyományos növényi gyógyszerek tekintetében történő módosításáról.

- 10/1987. (VIII. 19.) EüM rendelet a gyógyszernek nem minősülő gyógyhatású anyagok és készítmények nyilvántartásáról és forgalomba hozataláról.
- Adatlap gyógyszernek nem minősülő gyógyhatású készítmények nyilvántartásba vételi kérelméhez, a 10/1987. (VIII.19.) EüM rendelet alapján.
- 64/2003. (X. 31.) ESzCsM rendelet az emberi felhasználásra kerülő gyógyszerek, gyógyszernek nem minősülő gyógyhatású készítmények reklámozásáról és ismertetéséről.

Forrás: Gyógyhatású Termékek Előállítóinak és Forgalmazóinak Egyesülete

A sorozatban eddig megjelent tanulmányok**1997**

1997. 1. Dorgai László, Horváth Imre, Kissné Bársony Erzsébet, Tóth Erzsébet:
Az Európai Unió regionális politikája és hatása az új tagországokra
1997. 2. Glattfelder Béla, Ráki Zoltán, Guba Mária, Janowszky Zsolt:
Piacvédelmi lehetőségeink az Európai Unióhoz való csatlakozásunkig
1997. 3. Janowszky Zsolt:
A vetőmagtermelés helyzete és a piaci egyensúlyt befolyásoló főbb tényező
1997. 4. Alvincz József, Szabó Márton, Wagner Hartmut:
Változások az élelmiszeripari és kereskedelmi vállalatok világában
1997. 5. Gábor Judit:
Az importvédelem nemzetközi tapasztalata

1998

1998. 1. Wagner Hartmut:
A magyar agrár- és élelmiszeripari export piaci és termékszerkezete 1991-1996
1998. 2. Alvincz József, Borszéki Éva, Harza Lajos, Tanka Endre:
Az agrártámogatási rendszer EU és GATT-konform továbbfejlesztése
(Az AGENDA 2000)
1998. 3. Ángyán József, Dorgai László, Halász Tibor, Janowszky János, Makóvényi Ferenc, Ónodi Gábor, Podmaniczky László, Szenci Győző, Szepesi András, Veöreös György:
Az országos területrendezési terv agrárvonatkozásainak megalapozása
1998. 4. Kissné Bársony Erzsébet:
A keletnémet mezőgazdaság átalakulásának főbb tapasztalatai
1998. 5. Balogh Ádám, Harza Lajos:
A vagyon-, a tulajdon-, és a tőkeviszonyok változása a mezőgazdaságban
1998. 6. Lévai Péter, Szijjártó András:
Mezőgazdasági programok a cigányság körében
1998. 7. Vissyné Takács Mara:
A fontosabb iparinövény ágazatok helyzete és feladatai az EU szabályozás tükrében
1998. 8. Tóth Erzsébet:
A foglalkoztatás térségi feszültségei – megoldási esélyek és lehetőségek
1998. 9. Dorgai László, Hinora Ferenc, Tassy Sándor:
Területfejlesztés – vidékfejlesztés

1998. 10. Szőke Gyula:
A közraktárak lehetséges szerepe a magyar gabonapiaci politikában
1998. 11. Csillag István:
A gabonavertikum működése, növekedési tendenciái és a változás irányai
1998. 12. Szabó Márton:
A hazai élelmiszerfogyasztás szerkezetének változásai a 90-es években és a várható jövőbeli tendenciák
1998. 13. Guba Mária, Ráki Zoltán:
Az Európai Unió marhahús-termelésének közös piacsabályai és várható hatásuk a magyar marhahús-ágazatra
1998. 14. Alvincz József, Szűcs István:
Az élelmiszergazdaság szerkezete
1998. 15. Tanka Endre:
Agrár-finanszírozás a fejlett piacgazdaságokban (Adalékok és tanulságok)
1998. 16. Szűcs István, Udovecz Gábor (szerk):
Az agrárgazdaság jelenlegi helyzete és várható versenyhelyei
1998. 17. Kukovics Sándor:
A tulajdoni, a vállalati és a termelési szerkezet, valamint a foglalkoztatási viszonyok átalakulása a magyar mezőgazdaságban
1998. 18. Erdész Ferencné:
Az almaágazat helyzete és fejlesztési lehetőségei a csatlakozási felkészülésben
1998. 19. Kartali János:
Magyarország és az EU közötti agrár-külkereskedelem a kilencvenes években

1999

1999. 1. Gábor Judit, Stauder Márta:
A kereskedelmi láncok és az élelmiszertermelők kapcsolatának változásai
1999. 2. Kürthy Gyöngyi, Szűcs István:
Az Európai Unióhoz való csatlakozás ágazati felkészülésének fejlesztési forrásigénye
1999. 3. Harza Lajos, Tanka Endre:
A vidékfejlesztés megújuló intézményi háttere
1999. 4. Wagner Hartmut:
Az exportfinanszírozás és exporthitel-biztosítás helyzete és szerepe a magyar agrárexportban
1999. 5. Guba Mária, Ráki Zoltán:
Az Európai Unióhoz való csatlakozás felkészülési tennivalói és fejlesztési-forrásigénye a baromfiágazatban

1999. 6. Orbánné Nagy Mária:
Az állati eredetű termékek külkereskedelmének lehetőségei és korlátai az EU-csatlakozásig
1999. 7. Vissyné Takács Mara:
A dohány ágazat vertikális integrációja Magyarországon és az EU-ban
1999. 8. Dorgai László, Stauder Márta, Tóth Erzsébet, Varga Gyula:
Mezőgazdaságunk üzemi rendszere, kezelésének tennivalói a követelmények és az EU tapasztalatainak tükrében
1999. 9. Szabó Márton:
Vertikális koordináció és integráció az EU és Magyarország tejgazdaságában
1999. 10. Juhász Anikó:
Vertikális koordináció és integráció a zöldség-gyümölcs szektorban
1999. 11. Ráki Zoltán, Guba Mária:
Az AGENDA 2000-ben előirányozott szabályozás várható hatása a szarvasmarha-ágazatban
1999. 12. Dorgai László, Miskó Krisztina:
A vidékfejlesztés finanszírozása az Európai Unióban
1999. 13. Burgerné Gimes Anna, Kovács Csaba, Tóth Krisztina:
A mezőgazdasági üzemek gazdasági helyzete
1999. 14. Alvincz József, Harza Lajos, Illés Róbert, Szűcs István, Tanka Endre:
Változások a gazdálkodás földviszonyaiban - Egy mikrofelvétel tanulságai
1999. 15. Kartali János, Juhász Anikó, Gábor Judit, Stauder Márta, Wagner Hartmut, Szabó Márton, Orbánné Nagy Mária, Vissyné Takács Mara:
A magyar mezőgazdaság és élelmiszeripar EU-érettségének piaci és kereskedelmi vonatkozásai

2000

2000. 1. Udovecz Gábor (szerk.):
Jövedelemhiány és versenyképyszer a magyar mezőgazdaságban
2000. 2. Kissné Bársony Erzsébet:
Az ökögazdálkodás szabályozási rendszerének EU-konform továbbfejlesztése az AGENDA 2000 tükrében
2000. 3. Tanka Endre:
A földhaszonbérlet korszerűsítési igényei és lehetőségei
2000. 4. Guba Mária, Janowszky Zsolt, Ráki Zoltán:
A magyar juhászat hatékonyság-növelési esélyei és a szabályozás EU-konform továbbfejlesztése
2000. 5. Gábor Judit, Wagner Hartmut:
Élelmiszergazdaságunk rövid távú piaci kilátásai

2000. 6. Laczkó András, Szőke Gyula:
Az Agenda 2000 hatása az EU és a magyar gabonapiaci szabályozásra
2000. 7. Kartali János:
A magyar agrárküpiacokra ható világgazdasági tényezők (válságok, liberalizáció, nemzetközi egyezmények) alakulása
2000. 8. Stauder Márta:
Az élelmiszerek disztribúciós rendszerének fejlődése, különös tekintettel a kereskedelmi logisztikára
2000. 9. Popp József (szerk.):
Főbb mezőgazdasági ágazataink fejlesztési lehetőségei, különös tekintettel az EU-csatlakozásra
2000. 10. Popp József (szerk.):
Főbb agrárgazdasági ágazataink szabályozásának EU-konform továbbfejlesztése
2000. 11. Tóth Erzsébet:
Az átalakult mezőgazdasági szövetkezetek gazdálkodásának főbb jellemzői (1989-1998)
2000. 12. Szabó Márton:
Külföldi érdekeltségű vállalatok a magyar élelmiszeriparban és hatásuk az EU-csatlakozásra
2000. 13. Tóth Erzsébet (szerk.):
A mezőgazdasági foglalkoztatás és alternatív lehetőségei
2000. 14. Erdész Ferencné, Radócné Kocsis Teréz:
A zöldség-gyümölcs és a szőlő-bor ágazatok hatékonyságának növelése és szabályozásának EU-konform továbbfejlesztése
2000. 15. Alvincz József, Varga Tibor:
A családi gazdaságok helyzete és versenyképességük javításának lehetőségei

2001

2001. 1. Gábor Judit, Juhász Anikó, Kartali János, Kürthy Gyöngyi, Orbánné Nagy Mária:
A WTO egyezmény hatása a magyar agrárpolitika jelenére, jövőjére és teendőire
2001. 2. Hamza Eszter, Miskó Krisztina, Tóth Erzsébet:
Az agrárfoglalkoztatás jellemzői, különös tekintettel a nők munkelő-piaci helyzetére (1990-2000)
2001. 3. Stauder Márta, Wagner Hartmut:
A takarmány termékpálya problémái
2001. 4. Juhász Anikó, Szabó Márton:
Az EU és Magyarország közötti agrárkereskedelem liberalizációjának hatásai

2001. 5. Erdész Ferencné, Laczkó András, Popp József (szerk.), Potori Norbert, Radócné Kocsis Teréz:
Az agrárszabályozási rendszer értékelése és továbbfejlesztése 2002-re
2001. 6. Kürthy Gyöngyi, Popp József (szerk.), Potori Norbert:
Az OECD tagországok mezőgazdaságának támogatottsága az új metodika alapján – különös tekintettel Magyarországra
2001. 7. Alvincz József (szerk.), Antal Katalin, Harza Lajos, Mészáros Sándor, Péter Krisztina, Spitalásky Márta, Varga Tibor:
A mezőgazdaság jövedelemhelyzete és az arra ható tényezők
2001. 8. Nyárs Levente:
A méhészeti ágazat helyzete és fejlesztési lehetőségei

2002

2002. 1. Orbánné Nagy Mária:
A magyar élelmiszergazdaság termelői és fogyasztói árai az Európai Unió árainak tükrében
2002. 2. Gábor Judit, Stauder Márta:
Az agrártermékek kereskedelmének új irányzatai, különös tekintettel az elektronikus kereskedelemre
2002. 3. Mészáros Sándor:
A magyar csatlakozás agrárgazdasági hatásainak összehasonlítása az EU modell-számításaival
2002. 4. Hamza Eszter, Miskó Krisztina, Székely Erika, Tóth Erzsébet (szerk.):
Az agrárgazdaság átalakuló szerepe a vidéki foglalkoztatásban, különös tekintettel az EU-csatlakozásra
2002. 5. Radócné Kocsis Teréz:
Az Európai Unió új közös borspiaci rendtartásának termelési potenciált befolyásoló elemei és azok várható hatása a hazai termelőalapok változására
2002. 6. Dorgai László, Gábor Judit, Juhász Anikó, Kartali János, Kürthy Gyöngyi, Orbánné Nagy Mária, Stauder Márta, Szabó Márton, Wagner Hartmut:
A WTO tárgyalások magyar agrárgazdaságot érintő 2001. évi fejleményei
2002. 7. Nyárs Levente, Papp Gergely:
Az állati eredetű termékek feldolgozásának versenyhelyzete
2002. 8. Popp József:
Az USA agrárpolitikájának gyakorlata napjainkig
2002. 9. Juhász Anikó, Kartali János (szerk.), Wagner Hartmut:
A magyar agrár-külkereskedelem a rendszerváltás után

2003

2003. 1. Varga Tibor:
A támogatások költség-haszon szemléletű elemzésének lehetőségei
2003. 2. Dorgai László, Keszthelyi Szilárd, Miskó Krisztina:
Gazdaságilag életképes üzemek az Európai Unió modernizációs támogatásainak alkalmazása szempontjából
2003. 3. Alvincz József, Guba Mária:
Az egyéni mezőgazdasági termelők jövedelmének adóztatása
2003. 4. Hamza Eszter:
Agrárfoglalkoztatás hátrányos helyzetű térségekben – uniós lehetőségek gyakorlati alkalmazása
2003. 5. Orbánné Nagy Mária:
Az élelmiszerfogyasztás és a fogyasztói árak konvergenciája Magyarország és az EU között
2003. 6. Stauder Márta:
Az agrár- és élelmiszertermékek belföldi kereskedelme a kilencvenes években és napjainkban
2003. 7. Mizik Tamás:
Magyarország és az Európai Unió adórendszere – különös tekintettel a mezőgazdaságra
2003. 8. Popp József:
Az agrárpolitikák mozgástere a nemzetközi kereskedelem liberalizálásának tükrében

2004

2004. 1. Kartali János (szerk.):
A főbb agrártermékek piacra jutásának feltételei az EU-csatlakozás küszöbén (I. kötet: Növényi termékek)
2004. 2. Kartali János (szerk.):
A főbb agrártermékek piacra jutásának feltételei az EU-csatlakozás küszöbén (II. kötet: Állati termékek)
2004. 3. Antal Katalin, Guba Mária, Kovács Henrietta:
Mezőgazdaság helyzete az agrártörvény hatálybalépését követő időszakban
2004. 4. Nyárs Levente, Papp Gergely, Vőneki Éva:
A főbb hazai állattenyésztési ágazatok kilátásai az Európai Unióban
2004. 5. Popp József, Potori Norbert, Udovecz Gábor:
A Közös Agrárpolitika alkalmazása Magyarországon

2004. 6. Dorgai László (szerk.):
A magyarországi birtokstruktúra, a birtokrendezési stratégia megalapozása
2004. 7. Potori Norbert, Udovecz Gábor (szerk.):
Az EU-csatlakozás várható hatásai a magyar mezőgazdaságban 2006-ig
2004. 8. Potori Norbert (szerk.):
A főbb mezőgazdasági ágazatok élet- és versenyképességének követelményei

2005

2005. 1. Antal Katalin, Guba Mária, Hodina Péter, Lámfalusi Ibolya, Rontóné Nagy Zsuzsanna:
A külföldi tőke szerepe és a gazdálkodás eredményességére gyakorolt hatása a mezőgazdaságban és az élelmiszeriparban
2005. 2. Kartali János, Kürti Andrea, Orbánné Nagy Mária, Wagner Hartmut:
A globális gazdasági és demográfiai változások hatása az agrár-külkereskedelemre
2005. 3. Juhász Anikó (szerk.):
Piaci erőviszonyok alakulása a belföldi élelmiszerpiac szereplői között
2005. 4. Dorgai László (szerk.):
Termelői szerveződések, termelői csoportok a mezőgazdaságban
2005. 5. Popp József (szerk.), Potori Norbert (szerk.), Stauder Márta, Wagner Hartmut:
A takarmánytermelés és -felhasználás elemzése, különös tekintettel az abrakta-karmány-keverékek gyártására
2005. 6. Kapronczai István (szerk.), Korondiné Dobolyi Emese, Kovács Henrietta, Kürti Andrea, Varga Edina, Vágó Szabolcs:
A mezőgazdasági termelők alkalmazkodóképességének jellemzői (Gazdálkodói válaszok időszerű kérdésekre)

2006

2006. 1. Bánáti Diána (szerk.), Popp József (szerk.):
Élelmiszer-biztonság a nemzetközi kereskedelem tükrében
2006. 2. Hamza Eszter, Tóth Erzsébet:
Az egyéni gazdaságok eltartó-képessége, megélhetésben betöltött szerepe
2006. 3. Orbánné Nagy Mária (szerk.):
Az élelmiszeripar strukturális átalakulása (1997-2005)
2006. 4. Kovács Gábor:
A KAP-reform várható hatásai a mezőgazdasági üzemek termelésére és a földhasználati viszonyokra
2006. 5. Guba Mária, Harza Lajos, Mizik Tamás:
A mezőgazdasági üzemek konszolidációs programjai (2000-2004)

2006. 6. Radócné Kocsis Teréz, Györe Dániel:
A borpiac helyzete és kilátásai
2006. 7. Nagy-Huszei Tibor:
A tagi tulajdonlás a mezőgazdasági szövetkezetekben
2006. 8. Hingyi Hajnalka, Kürthy Gyöngyi, Radócné Kocsis Teréz:
A mezőgazdasági eredetű folyékony bioüzemanyagok termelésének piaci kilátásai

2007

2007. 1. Erdész Ferencné:
A magyar gyümölcs- és zöldségpiac helyzete és kilátásai
2007. 2. Varga Tibor (szerk.), Tunyoginé Nechay Veronika (szerk.), Mizik Tamás (szerk.):
A mezőgazdasági árképzés elméleti alapjai és hazai gyakorlata
2007. 3. Bánáti Diána, Popp József, Potori Norbert:
A GM növények egyes szabályozási és közgazdasági kérdései
2007. 4. Kürti Andrea, Stauder Márta, Wagner Hartmut, Kürthy Gyöngyi:
A magyar élelmiszergazdasági import dinamikus növekedésének okai
2007. 5. Fogarasi József, Nyárs Levente, Papp Gergely, Varga Edina, Vőneki Éva:
A főbb állattenyésztési ágazatok és a takarmánytermelés helyzete Romániában
2007. 6. Popp József:
A bioüzemanyag-gyártás nemzetközi összefüggései
2007. 7. Udovecz Gábor (szerk.), Popp József (szerk.), Potori Norbert (szerk.):
Alkalmazkodási kényszerben a magyar mezőgazdaság – Folytatódó lemaradás vagy felzárkózás?

2008

2008. 1. Györe Dániel, Juhász Anikó, Kartali János (szerk.), König Gábor, Kürti Andrea, Nyárs Levente, Radócné Kocsis Terézia, Stauder Márta, Varga Edina, Vőneki Éva, Wagner Hartmut:
A magyar élelmiszergazdasági export célpiacai és logisztikai helyzete
2008. 2. Kovács Gábor (szerk.), Czárli Adrienn, Kürthy Gyöngyi, Varga Tibor:
Az agrártámogatások hasznosulása
2008. 3. Radócné Kocsis Teréz, Kürthy Gyöngyi, Pesti Csaba, Bukai Andrej:
A dohánypiac helyzete és a dohánytermelés lehetséges jövője Magyarországon és az Európai Unióban a kap reform tükrében
2008. 4. Erdész Ferencné, Kozák Anita:
A gyógy-növényágazat helyzete

A kiadványok korlátozott példányszámban megrendelhetők a következő telefonszámon: Mihók Zsolt: 06-1-476-3064